శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ఇది

బళ్లారిలోనుండిన డిస్ట్రిక్టు కోర్టువకీలు

"ఆంధ్రనాటక పితామహ" యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరము - రామకృష్ణమాచార్యులచేత

రచియింపఁబడి

డి. కె. కృష్ణమాచార్లు, వారిసహోదరులవల్ల ప్రకటింపబడియె.

మొదటి కూర్పు.

చెన్నపురి:

యస్. మూర్తి అన్డ్ కంపెనీవారి

కపాలి ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె

1915

(*All Rights Reserved for Publishing, Translating and Staging.*)

[క్రయము రూ. 1-0-0.]

240
94
5078
1
ర-6
ర-66

All Rights Reserved.

894.8132

Copyright 1915-by D. K. Krishnama Charlu & his brothers. This Book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage it without permission or offer it for sale. A substantial copy of words, ideas contained herein constitutes an infringement of a copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case or infringement.

కాపీరైటు 1915సం॥ బళ్లారి ధ. కె. కృష్ణమాచార్యులువారితమ్ములు కాపిరైటుదార్లు. ఈపుస్తకము ఇండియాకాపిరైటు చేతను పరకీయమైన కాపిరైటుచేతను సురక్షితమైనది. ఎవరు గాని యీపుస్తకము సంపూర్ణముగాఁగాని యిందొకభాగముగాని తాము వేఱుప్రకటించుటకును మఱియు నొకభాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమునకిచ్చుటకును, తాము వుత్తరవులేకనే ప్రదర్శించుటకును, హక్కుయియ్యబడదు. ఇందుగల పదములుగాని, భావములుగాని, ఏమాత్రమైన కాపీ చేసినయెడల అది కాపీరైటు నుల్లంఘించినట్లగుటచే అట్టివారు దావాకు పాత్రులగుదురు.

10- 9. 1933

Bellary, D. KRISHNAMA CHARLU,

ANDHRA NATAKA PITHAMAHA,

Born 1853—Died 1912.

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

పూర్వకథ.

పూర్వకాలము ఘూర్జరరాజు భూపాలరాజునకు కప్పమిచ్చుచుండి తర్వాత ప్రబలస్థితికి వచ్చినందున ఘూర్జరరాజునకే భూపాలరాజు కప్పమిచ్చునట్లు తటస్థించెను. భూపాల రాజకుమారుఁడైన సోమశేఖరుఁడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడై ప్రబలికప్పమునకు తిరుగుబాటుచేసి ఘూర్జరపురిసేనానియొద్ద కొకబ్రాహ్మణుని పంపియుండెను. వానియొద్ద నున్న లిఖితసాదనములు సాధింపవలయునని సోమశేఖరుఁడే వేషాంతరమున బ్రాహ్మణునితో ఘూర్జరపురికి పోవుటకు ప్రయాణమయ్యెను. ఈసమయమున ఘూర్జరరాజుతనయంతఃపుర స్త్రీలు మొదలగువారితోఁ గూడ వింధ్యపర్వత ప్రాంతమునకు విహారార్థమునకు పోయియుండిన కాలమున నాటకము ప్రారంభమగును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము
సుల్తాన్‌బజార్. హైదరాబాద్. 1.

శ్రీ

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

తత్ప్రవేశస్థలములు.

పురుషులు.

చారువర్మ.—ఘూర్జరరాజు ప్రవేశము. అంకము I రంగము. 1-4. అంకము II రంగము. 4.

సునీతి.—చారువర్మ మంత్రి. ప్ర॥ అం॥ I రం 1-4. అం॥ II రం 4.

సువిచారుఁడు.—చారువర్మమంత్రి. ప్ర॥ అం॥ I రం 1-4. అం॥ II రం 4.

నాగకేతుఁడు.—ముక్తావళిని వరియించియుండిన వాఁడు. ప్ర॥ అం॥ II రం 4 అం॥ III రం 4 అం॥ IV రం 1-3 అం॥ V రం 3. (జగంధరుఁడని, బోయయనియు వేషాంతరములు గైకొన్న వాఁడు.)

మీననాథుఁడు.—సోమశేఖరుని పినతండ్రి. ప్ర॥ అం॥ II రం 2-4 అం॥ IV రం 3 అం V రం 3. (బాదరాయణుడను యతివేషాంతరముఁ గైకొన్నవాఁడు.)

సోమశేఖరుఁడు.—భూపాలరాజపుత్రుఁడు, కథానాయకుఁడు. ప్ర॥ అం॥ I రం 2-3-4 అం II రం 2-3 అం III రం 5 అం IV రం 3 అం V రం 2-3. (విలాసకుఁడను బ్రాహ్మణ మారుపేరున మెలగినవాఁడు.)

చతురవర్మ.—పాండ్యరాజు, కళావతితండ్రి. ప్ర॥ అం III V రం 1-3.

అంగారశర్మ.—(కేరళరాజు) ప్ర॥ అం V రం 3.

మలయదత్తుఁడు.—(వైద్యుఁడు) ప్ర॥ అం IV రం 2-4 అం V రం 3.

వీరసేనుఁడు.—చారువర్మ పుత్రుఁడు, ముక్తావళిసోదరుఁడు. ప్ర॥ అం V రం 3.

అనిమేషుఁడు.—కారాగృహ రక్షకుఁడు. ప్ర॥ అం II రం 2-4.

స్త్రీలు.

ముక్తావళి.—సోమశేఖరుని భార్య, కథానాయిక. ప్ర॥ అం I రం 3-4 అం II 1-2-3 అం III రం 3-6-7-8 అం IV రం 1-2-4 అం V రం 1-2-3. (పురుషవేషమున నీలకేతు నామమున కళావతిచే వరింపబడియుండెను.)

ప్రవళావల్లి.—ముక్తావళిసఖి. ప్ర॥ అం I రం 3.

నీలాలక.— డిటో ప్ర॥ అం I రం 3-అం II రం 1-4.

చారుహాస.—అనిమేషుని భార్య. ప్ర॥ అం II రం 1.

కళావతి.—చతురవర్మ పుత్రి. ప్ర॥ అం III రం 7-8 అం IV రం 4 అం V రం 3.

ఈనాటకములో ముఖ్యపాత్రలు.

పురుషులు.

1. సోమశేఖరుడు—భూపాలరాజపుత్రుడు—ఘూర్జర రాజు విరోధి—కథానాయకుడు.

1a. విలాసకుడు—బ్రాహ్మణవేషముననున్న సోమశేఖరుని పేరు.

2. చారువర్మ—ఘూర్జర రాజు.

3. మీననాథుడు—సోమశేఖరుని పిన్నతండ్రి.

3a. బాదరాయణుడు—మీననాథుడు యతివేషము వేసికొన్నప్పుడు కలిగినపేరు.

4. నాగకేతుడు—ఒకరాజపుత్రుడు ముక్తావళి నితనికివ్వవలెనని చారువర్మయుద్దేశించియుండెను.

4a. జగంధరుడు—నాగకేతుడు—కేరళమున చిత్రకారుడుగా నున్నప్పటి పేరు.

5. చతురవర్మ—పాండ్యరాజు—కళావతి తండ్రి.

6. నీలకేతుడు—ముక్తావళి పురుషవేషముననున్నప్పటిపేరు.

7. మలయదత్తుడు—పాండ్యరాజవైద్యుడు.

8. అనిమేషుడు—చారువర్మయొక్క మిత్రుడై సోమశేఖరుని చెరసాల గాచినవాడు.

స్త్రీలు.

1. ముక్తావళి—ఘూర్జరరాజుకూతురు—ఈకథానాయిక—ఈయమ పాండ్యరాజ్యమున నీలకేతు నామమున పురుషవేషమున నుండెను.

2. కళావతి—పాండ్యరాజు కూతురు—ఈమె నీలకేతుని మోహించి పరితాపపడినకన్య.

3. చారుహాస—అనిమేషునిభార్య.

4. నీలాలక, ప్రవాళవల్లి—ముక్తావళి సఖులు.

శ్రీ

ము క్తా వ ళీ నా ట క ము.

— నాంది —

శా॥ శ్రీలీలాసముఁడై యనాదిలయుఁడై క్షేత్రప్రభావేయుఁడై।
కాలాతిక్రముఁడై యతిప్రథిత సంకల్పైకసంధానతా।
కేళీజాల విశాలతామిత త్రిలోకీ నిత్య సంత్రాణనా।
పాలుండై చనుదేవదేవుఁడొసఁగున్ భద్రంబులశ్రాంతమున్ ॥

ప్రథమాజ్కము-ప్రథమరంగము.

ఘూర్జరరాజగు చారువర్మ యాస్థానము.

[ప్ర : చారువర్మ-సునీతి-సువిచారుఁడు.]

చారు—చూచితిరే మంత్రులారా! ఈదురాత్ముఁడగు భూపాల పురాధీశుని కావరము! ఈజాబా వీఁడుమనకు వ్రాయవలయు?

(అనుబంధము 1.)

సునీ—రాజేంద్రా! మనక్షమాగుణమే యిందుకుఁగారణము. ఇంకింపుకైనఁ గరుణఁ జూపరాదు.

చారు—భూపాలపురిపై మనమింక దండువెడలిపోవలయు.

సువి—రాజచంద్రా! ఆలకింపవలయు. తోఁచినయభిప్రాయము చెప్పకుండుట సేవకధర్మమునకు వెలితిగదా? ఇన్నిదినములనుండి మనకు విధేయుఁడైయున్న భూపాలరాజిప్పుడు మమ్ముఁదిరస్కరించుటకుఁ గారణ మూహింతము. ధనగర్వమున నందమా? అందునకాస్పదములేదు. మొన్న వానివిరోధితోఁ గలిగిన సంగ్రామమున కెంత

రో ప్రయమొనరించి నిర్ధనుఁడై యున్నాఁడని వింటిమి. సేనాసామగ్రియందమా! అదియులేదు. ఆయాహవమునసే వానికిఁగల యేఁబదివేలసేనలో సగమున కెక్కుడు గా హతమయ్యె. సేనా ధనగర్వములు గాకున్న నింకెయ్యది? నాకుఁజూడ వాని కుమారుఁడు సోమశేఖరుఁడనువాఁడు. నిజధనుశ్చ్యలిత చండకాండప్రకాండ విఖండిత మండలాధిపమండలుండై గండుమీఱియుండువాఁడు. వానిబలమునే వానితండ్రి నమ్మియున్నాఁడని తోఁచుచున్నది. వానివిక్రమము నొకపదియేఁడులక్రిందట జరిగిన యుద్ధమునసే మనసైనికు లెఱిఁగిరిగదా? తనసైన్యమంతయు నంతముఁజెందఁ దానొక్కరుఁడై చండమండలాగ్రముధరించి రెండువేలసైన్యము నిండుసాహసమునఖండించె. ఆరెండవనాటియుద్ధమునఁ బరసైన్యమునువంచించి, యనిసేయుచున్నయుభయ వాహినులల్లే సంగరమాడుచుండఁ, బ్రత్యర్థిపురము ప్రవేశించియందున్నసైన్యముం గృపాణమాత్రసహాయుఁడై నుఱుమాడి దుర్గముసాధించెననియు వింటిమి. ఇట్టివాని సహాయసంపదగల యాభూపాలాధీశుని మనము చులకనగానెంచరాదు.

కం. పరిపాటిగ యోచింపక
పరికింపక తారతమ్య భంగిఁగనక స
త్వరముగఁ గార్యాకార్యము
లిరవారఁగఁ జేయనెంచు టెందును దగునే॥

పూర్ణాలోచనమొనరింపక యేకార్యమును దుమికిపడి సాధించుట కుద్యమించుట లగ్గుగాదు. ఇది నాకుఁదోఁచిన యభిప్రాయము.

సునీతి—రాజేంద్రా! ఈసువిచారుని యభిప్రాయము నాకేమియుఁ దృప్తికరముగా లేదు. ఈఘూర్జర రాజధానికి భూపాలపురీశుఁ డొక్కఁడుమాత్ర మాంతరితుఁడై యున్న వీనితోనేమని మనమూరకుండవచ్చును? ఏలినవారికిఁదాదృశులు సామంతులు పెక్కండ్రు. ఒకఁడువోయిన త్రోవ నొండొకఁడువోయిన మారాజ్య మశక్త రాజ్యమై యుపేక్షింపఁబడుఁగదా? సామంతకుంజరములకెల్ల భవద్విక్రమముసింహ స్వప్నప్రాయమై యొప్పారవారెల్ల నిదివఱకు భవత్ఖడ్గాంకుశభీతులై భవదాజ్ఞా విశృంఖలాబద్ధులై తలచూపరాకుండనుండిరి. వారెల్ల నీభూపాలునివలెనే తిరుగఁబడి యైకమత్యముగలవారైరేని మనరాజ్యముండునా? ఈసువిచారుఁడు దీర్ఘయోచన మొనరింపకేకార్యమును సలుపఁగూడ దని నుడివె. స్థితికే సంశయమొనరించు నసందర్భపువేళ యోచనవలని ప్రయోజనమేమి? కుడ్యమున్నఁగదా చిత్రవిలేఖనము? ఆ కుడ్యమే మోపురాయివదలి కంపోత్తంభితముకాఁగాఁ జిత్రమెక్కడిది? దానిఁజక్కఁ జేసికొనుట మానిచింతయేల? అది చక్కచేయుటలో గోడకేయపాయముకలిగిన నెట్లనియందురు. కలిగిననుమానె. దానికై యోజనపనిలేదు. ఆ సోమశేఖరుఁడలఘు విక్రమసోమశేఖరుఁడేయయినను నొక్కరుఁడు వాఁడేమిచేయఁగలఁడు. సాహస మొనరింపఁజాలు వాఁడుగాక కార్యము సాధించువాఁడా?

చ॥ మనసున నెక్కుడౌ దురభిమానమదంబడి మేరమీఱఁగా।
ననయము సోమశేఖరుఁడహంకృతి మ్రోఁగనలేకమమ్ముఁదాఁ।
జెనకుటసాహసంబొకటి చెల్లునుగాక తలంచిచూడఁగాఁ।
దనరునెకార్యసాధనము దానికినై వగపేల భూవరా॥

కావున మనము రణయానమే వెడలవలయు.

చారు—సునీతీ! సువిచారా! మీయిరువురి యభిప్రాయములు శ్లాఘ్యములుగానున్నవి. మన మాభూపాలపురీశున కొకకడనే మనము పంపుదము. వానిదుష్కృత్యముల వానిమోమునవేసి సామోపాయమున వానికిఁగడమాట వచింతము. వాని ప్రత్యుత్తర మఁదిలకించి కర్తవ్యము విచారింతము. ఆసోమశేఖరుని విక్రమక్రమములను మున్నే వినినప్పుడు నాకత్యంతాశ్చర్యమును, నిర్భరానందమును, దుస్సహసంతాపమును గలుగుచుండె. వానిశక్తివలన నాశ్చర్యము, నిట్టివాఁడు నాకు సామంతుఁడై సహాయుఁడగుఁగదాయని యానందము, వాఁడొకవేళఁ దిరుగఁబాటినఁగంటి సెరసగునే యను భయమున సంతాపము. నేను భీతిల్లుచున్నట్లేజరిగినది. అయినను సామవిధానమున వాఁడు నిష్కారణముగాఁ గలహమునకు సాహసింపఁడని తోఁచుచున్నది. ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాయింపుఁడు.

శా॥ ఆలోచింపఁగనయ్యెఁగార్యము లమాత్యశ్రేష్ఠులారాదయా
శీలస్వాంతతనూరకుంటిమిఁక నీక్షేమంబుపై నాసలే
కీలాగాడినవచ్చువారమిదె నిన్నేపార్పఁగా నంచు భూ
పాలాధీశునకంత్యశాసనము పంపన్మాకుమేలయ్యెడిన్ ॥

అదియుండనీ, మఱచియుంటి. మనసేనానియొద్దకా భూపాలపురి బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి మంతనములాడిపోయిననాటనుండి యాసేనానిపై మీరు కాపుంచియుంటిరే, యీపల వృత్తాంతమేమైనఁదెలిసెనా?

సువి—రాజచంద్రా! నాటనుండి విశేషములేవియు జరుగలేదు. ఆబ్రాహ్మణుఁడు మంతనములాడిపోయినదియొక్కటే. ఇంకను గాలక్రమమునఁ దెలియఁగలదు.

[ప్ర: సేవకుఁడు.]

సేవక—చారువర్మరాజచంద్రా! వింధ్యోపాంతమున నేలినవారి యాజ్ఞమేరకు సామగ్రు లన్నియు సమకూర్పఁబడియున్నవి.

చారు—మంత్రులారా! మీరందఱు నాయితముకండు. రేపే వెడలవలయు. ఈవసంత ఋతువంతయు మన మందే యుండవలయు. సేవకా! అంతఃపురమున నందఱినిఁ బ్రయాణసన్నాహ మొనరింపుము. ఇంకఁబోవుదము.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ప్రథమాఙ్కము. ద్వితీయరంగము.

వింధ్యోపాంతమున నడవి.

[ప్ర: సోమశేఖరుఁడు బోయవేషమున.]

సోమ—(స్వ) ఘూర్జరరాజగు చారువర్మ యిట్టి తీవ్రమయిన జాబువ్రాసియున్నాఁడు. ఈజాబున కనుగుణమైన ప్రత్యుత్తరము వ్రాయకున్న మహాసైన్యముతో నేతెంచి భూపాల రాజ్యము నాక్రమించెద నని వ్రాసియున్నాఁడు. నామిత్రుఁ డగు బ్రాహ్మణుఁడు వానిసేనానితో మాటలాడివచ్చియున్నాఁడు. కొంతద్రవ్య వ్యయముమాత్రముకలిగెనా యీ ఘూర్జరరాజే భూపాలరాజునకుఁ గప్పములిచ్చు చుండిన లిఖితసాధనముల గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడుచారువర్మతో సకారణమైన వాదమున కవకాశముండును. నేనే పోయి యాసేనానితో మాటలాడియేతెంచెదను.

[ప్ర: బ్రాహ్మణుఁడు మఱొక వేషమున.]

సోమ—భయపడకుము. ఘూర్జరపురిసమీపమునకే వచ్చియున్నది.

బ్రాహ్మ—ఆహా ! అంతయుసమీపమునకే వచ్చియున్నది.

సోమ—నీకేలయింతభయము ?

బ్రాహ్మ—సోమశేఖరా! తెలిసి తెలిసి యీమొఱకుఁదన మేల? నేనంతయు నా సేనానితో మాటలాడివచ్చియున్నానే? అన్నికార్యములు సాధింపఁగలుగునే? నాయెడ నింతవిశ్వాసము గలుగకున్న నెట్లు? నినుఁజూచిన వెంటనే నఱుకవలయునని యున్న శత్రువుపురికి నీవే వచ్చుటచెల్లునా ?

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా ! భీతిల్లకుము. నీయెడనా కవిశ్వాసములేదు. ఆసేనానివలన సంగతులెఱింగి దానిపై ద్రోహ చింతఁజేసి యొకకార్య మొనర్పవలయు నని నా

కభిలాషమునులేదు. మాకుఁగల లిఖితసాధనముల నీఘూర్జరరాజు స్వాధీనమున నుంచుకొనియున్నవాఁడు. వానిగ్రహింపలయు నని నాయభిలాషము.

బ్రాహ్మ—ఇం దెవఁడైన నొక్కఁడుఁ నిను గుఱుతించెనా యెంతటి కార్యమగును?

సోమ—మిత్రమా! నను గుర్తెఱింగినవారిం దెవ్వరున్నారు? నీకేలయీభ్రాంతి?

బ్రాహ్మ—ఇదేమిమాట? ఒక్కరైన నినుఁజూచియుండరా? ఇక్కడి రాజసైనికులు మనయుద్ధమునకు సహాయులుగా వచ్చియుండినవారుగదా?

సోమ—వా రిప్పు డెక్కడ నున్నారు? కొందఱు మాత్రముదప్ప నందఱును శత్రువులచే నిహతులుకాలేదా?

బ్రాహ్మ—ఆకొందఱున్నఁ జాలదా?

సోమ—అయిదాఱుసంవత్సరముల ముం దొక్క సారి చూచిన వారి కేమి జ్ఞాపకము?

ఉ॥ ఊరక యీవిచారమిది యెప్పుదు నన్ను నెఱింగియున్న వా।
రేరునులేరు రూపమొక యించుకయేని యెఱుంగరానియా।
కారముగాదె మేననిటుకప్పును వేషముచాయ బోయ యి।
ప్డారసిప్రాణ బంధువ్రుల కైన ననుం గుఱుతింప శక్యమే॥

నేనిప్పుడుండుస్థితిలో నాముఖ్యబంధువులైన నను గుఱుతింపఁగలరా?

బ్రాహ్మ—సోమశేఖరా!

కం॥ ఎంతెంతనీవుచెప్పిన।
సంతోషంబుప్పతిలదు స్వాంతంబునకున్।
వంతలుదప్పవటంచున్।
జింతించెదమదిని సోమశేఖర వింటే॥

సోమ—అదిగో! మరలనాపేరేల? "పిళ్ళోళ్కరి" యనుము.

బ్రాహ్మ—పిళ్ళోళ్కరియో గిళ్ళోళ్కరియో. కానిమ్ము. మనప్రాణములకు దైవమెక్కు వెట్టియుండ నీకు వేఱుబుద్ధి యేలపుట్టును?

సోమ—ఊరక శంకింపకుము, పోదమురమ్ము.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ప్రథమాఙ్కము. తృతీయరంగము.

వింధ్యప్రాంతాటవి.

[ప్ర: ముక్తావళి-ప్రవాళవల్లి-నీలాలక.]

అంపియు— (అనుబంధము 2.)

నీలా—ముక్తావళీ! ప్రవాళవల్లీ! చూచితిరా! ఈవనమెంత ఘోరముగానున్నది? ఈ యపరాహ్ణమునను నడిరేయి యనిపించుచున్నది. ఈవసంతర్తుసమయమున నీ భూమిహిమానివేళ యందలి చల్లదనముఁగలిగియున్నది.

ప్రవా—ఔను. ఈభూసతికి హరికరస్పర్శనములేమిఁ గలిగిన వియోగజనిత స్వేదమో యనుభంగి నున్నది.

నీల—ఈతేరు ప్రకాండములు తమనీడ నాశ్రయించిన వారికిఁదపన యోగముగలిగింప మని బద్ధ కంకణములయిన క్రీ జలబిందువులచే రాజిల్లుచున్నవి.

ముక్తా—ఎంతటి గాఢాంధకారమును మాయింపఁ గల యీచండ భానుఁ డీ చెట్టుల నీడలఁదనుఁగబళించి కళాహీనుఁజేయు తమోగ్రహమో యను భీతినందులకుఁ జే చాపవెఱచుచున్నాఁడని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

ప్రవా—నీలాలకా! ఈ ముక్తావళి యాశయము కడుసొంపుగానున్నది. ఇనకర ప్రచార రహితమగు నీయటవి నెట్లువర్ణించె!

నీలా—దీనికి నినకరస్పర్శనము మాత్రముగలుగవలయు.

(లోపలమూల్గినధ్వని.)

ముక్తా—ఇదియేమే? ఏదోధ్వని వినిపించె?

నీలా—ఆవైపునవెవ్వరో మూలుగుచున్నట్లుది.

ముక్తా—అయ్యెడకేపోయి విచారింతమురండు.

ప్రవా—ముక్తావళీ! మనకేటికే? భయంకరకానన మృగముల కునికియగు నీఘనాటవి నిట్టియారావమబ్బురమా?

ముక్తా—ఇట్టిపగటివేళ వనమృగములెక్కడివో? పోయి పరికింతమురండు.

(వెనుక యవనికనెత్తఁగా సోమశేఖరుఁడు నెత్తురుగాఱుచు మూర్ఛిల్లియుండును ప్రక్కన సింహము చచ్చిపడియుండును.)

ముక్తా—చెలులారా! చూచితిరే? ఇతఁడెవ్వరో యిాఁగు మూర్ఛిల్లియున్నవాఁడు. ఆ ప్రక్కన సింగముచచ్చిపడియున్నది.

ప్రవా—తెలిసెను. ఇతఁడు సింగముతోఁబోరాడి గాయములువడసి దానింజంపియున్నాఁడు.

ముక్తా—వీఁడు శబరవేషముధరించిన చంద్రకళానతంసుని చందముననున్నాఁడుగాని నిక్కంపుశబరుఁడుకాఁడు.

నీలాలకా! ఆసరసినున్న యుదకముంగొనిరమ్ము. ఈ నెత్తురుగడుగుదము.

నీలా—ముక్తావళీ! మనకేటికే యీప్రసంగము?

ముక్తా—చెలియా! ఇదిధర్మమా? ఇట్టివాని మనము విడిచిచనవచ్చునా? నీరుతెమ్ము పొమ్ము.

నీలా—(నిష్క్ర.)

ప్రవా—ముక్తావళీ! నీవన్నమాట నిక్కువము. ఇతఁడు వేషధారికాకున్న నీరూపమున కీతేజమా? ఈదుర్యత్నహర్యక్షు నిర్యాణకరణ వీర్యమా?

(పునః ప్ర॥ నీలాలక జలకలశముతో.)

ముక్తా, ప్రవా — (సోమశేఖరుని ముఖముకడుగుదురు. వర్ణమంతయుమాఱును. కవచమువిచ్చెదరు రాజయోగ్యకవచములోనఁ గనుపించును. (విభ్రాంతిఁజెందుదురు.)

ముక్తా—ఆహా! ఇతఁడెక్కడికిరాతుఁడే? అమేయ మహిమోపేతుఁడగు సుకుమారుఁడు. ఇతని కరావలంబనముగలుగనే తరుణీమణి ధన్యతఁజెందఁదగియున్నదో? చెంది యున్నదో? చెలులారా! మీరెట్లయినఁగరుణించి యీమనోహరునకుఁ బ్రాణదాన మిచ్చితిరా మీరు ప్రాణసఖులనుట యప్పుడుగదా?

(అనుబంధము 3.)

అందఱు—(సోమశేఖరునికి శిశిరోపచారములఁజేయుదురు.)

సోమ—(కన్నులుతెఱచును.)

ముక్తా—కన్నులు తెఱచుచున్నాఁడు. (స్వ) ఇదియే మీయభిలాషము? ఈశంకా నిశేషము? హృదయమా! నీకేటికీతొందర?

సోమ—హా! హా! వనితామణులారా! నేనెందున్నాఁడను?

ముక్తా—ప్రవాళవల్లీ! వచింపుము.

ప్రవాళ—నీలాలకా! ఊరకేలయున్నావు? ఉత్తరమిమ్ము.

నీలా—ఇదేమొయ్యారమే? మీకేలమాటలాడరాదు? నేనొక్కతెనో యిందుండునది?

ముక్తా—రాజకుమారా!

సోమ—తరుణీ! నేనెక్కడి రాజకుమారుఁడను బోయును.

ప్రవా—ఆవేషము వేసికొన్నమాత్రముననే స్వాభావికముగా దాఁగకయుండఁగలతేజ మెందుఁబోవును?

ముక్తా—

ఉ॥ నీయనురూపరూపసరణింగనుఁ గొంటిమిరాకుమార నే।
బోయుననటంచునీకరణిఁ బోలదు వేమరు వాదులాడఁగా।
నీయెడనుండ నేమికత మెవ్వఁడ వెవ్వరు తల్లితండ్రి నీ।
కేయవియూరు పేరలివి యెల్లనుఁ దాఁపకయానతియ్యవే॥

నీవు దాఁచకుము. నీమోముదమ్మి రక్తసిక్తమైయుండినందున మేము కడిగినపుడు నీస్వరూపము వెలువడియె. అదియట్లుండినను, నీలోపలనున్న రాజ్యయోగ్య కవచములుండలేదా? నీవెవ్వర విట్లుండుటకుం గారణమేమి?

సోమ—(చూచుకొని) (స్వ) ఎవ్వరుండు నీతరుణీమణి? దీనిస్మేరాపాంగము నా యాయాసమునంతయు నడఁగించుచున్నది.

ముక్తా—రాకుమారా! నన్నింతిగాఁజూడకుము. నీవృత్తాంతమానతిమ్ము.

సోమ—అబలా! నీవునన్నుఁబలుమాఱు "రాకుమారా" యని పిల్చుచుండ నీకొఱకే రాకుమారుఁడనేయయ్యెద. దేశదర్శనాభిలాషముఁబూని యిట్లేవచ్చుచుండ నీగహనమున నీసింగము నన్నుఁగొట్టెను. ఈగాయమునుండి వెడలిన రక్తపూరమునకు మైమఱచితిని. (భుజముఁజూపును.)

ముక్తా—ప్రవాళవల్లీ! నీలాలకా! చూడరే యెంతగొప్పగాయము. (అనికవచముఁజించి నీటిఁగడుగుచుఁ గన్నీరునించును.)

సోమ—అబలా! నీకేటికిఁ గన్నీరుగలిగె? నాకుఁగలబాధకై వగచెదవా? వగవకు మది యేమిచేయఁగలదు? (స్వ) ఔరా! ఈయతివకరస్పర్శ మెంతానందముగలిగించె!

(ప్ర) తరుణీమణీ! నాకీనాఁడింత ధన్యతగలుగ నాపాలిభాగ్యదేవతవైవచ్చిన నీ వెవ్వతెవో యానతిత్తువా ?

(అనుబంధము 4.)

ముక్తా—(లజ్జనభినయించును.)

ప్రవాళి—రాజపుంగవా ! ఈకన్య పేరు ముక్తావళి. ఈమె ఘూర్జరరాజగు చారువర్మ కూతురు.

సోమ—హా ! దైవమా ! (మూర్ఛపోవును.)

ముక్తా—అయ్యో! ఇదియేమేసిలాలకా? మరల నీపురుషపుంగవుఁడు మూర్ఛిల్లెను? అకటా! ఈతఁడు కనుదెఱచి మరలమాటలాడఁగలుగునా? ఏమిబాధ కలిగియున్నదో?

(లోపల గుఱ్ఱములధ్వని)

ప్రవా—ముక్తావళీ! ఇదిగో గుఱ్ఱములచప్పుడు. మనరాజసైనికులు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పోదము.

ముక్తా—సైనికులువచ్చిన నేమిచేసెదరే? మీరెంతక్రూటికము లేనివారే? ఈపురుషవరుఁ డిట్లుమూర్ఛిల్లియుండఁ బాసిపోనెంచెదరు ?

నీలా—ముక్తావళీ ! నీకుబుద్ధిచాలదు. మనసైనికులు మమ్మిద్దఱఁజూచిన నేమనరు? ఊరకరమ్ము.

ప్రవా } నీలా }—(ముక్తావళి నీడ్చుకొనిపోయెదరు.)

[ప్ర: రాజసైనికులు.]

1. రా. సై—ఆతటాకమునఁ జలపానముఁజేసి యిందింతవిశ్రమింతము.

2. రా. సై—ఇదియెవ్వరురా ? ఎవరో మూర్ఛిల్లియున్నాఁడు? వేషము రూపము నిట్లున్నది.

3. సై—వీని నెక్కడనో చూచినట్లున్నది.

4. సై—ఇందిసింగముంజూడుము. దీనితోఁబోరాడి చంపియున్నాఁడు.

2. సై—వీని నెత్తుకొనిపోయి కాపాడి మారాజునకిత్తము.

3. రా—ఇట్టిసింహాయతసత్త్వుఁడు భృత్యుఁడుగాలభించిన మారాజున కానందముగల్గు.

అందఱు—(ఎత్తుకొనిపోదురు.)

[పునః ప్ర: ముక్తావళి-ప్రవాళి-నీలాలక.]

ముక్తా—(చూచిభీతిల్లి) అయ్యో! ఆమోహనాంగు నింకెన్నఁడుచూతునే?

(అనుబంధము 5.)

నీలా—ముక్తావళీ ! మనభటులు వానినవశ్యము సంరక్షింపఁగలరు. యోచింపకుము పోదము. విచారింపకరమ్ము (నిష్క్రా.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ప్రథమాంకము-చతుర్థరంగము.

చారువర్మయాస్థానము.

[ప్ర: చారువర్మ-సునీతి-సువిచారుఁడు-సోమశేఖరుఁడు (భుజబద్ధుఁడై) భటులు.]

చారు—సోమశేఖరా! నీచందమంతయు దెలిసెఁగదా? నీబ్రాహ్మణుఁడు నున్న యుదంతమంతయుఁజెప్పె. కసిమసఁగి చెలరేగితిరుగులాడుచు సెట్టివారిన్నరకుగొనని యహంకృతిగల నీవిపుడు మాకు వంటయింటికుందేలవయితివి. మీతాతలమొదల్కొని మాకుఁబాలికకోరిచ్చుచుంటిరి. నాలుగైదు వత్సరములనుండి మీకహంకృతియెచ్చె. దానన్నగముఁజేసితిరి. అంతరితత్త్వము ముఖ్యముగాని ధనము ముఖ్యముగాదను చింతచే మేమూరకుంటిమి. రెండువత్సరముల్క్రిందట వీసము చేసికొంటిరి. దానికిని నూరకుంటిమి. ఈవత్సరమునఁ బరమావిధేయతతోఁ గప్పమేయివ్వమని వ్రాసితిరి. కావరము హెచ్చె. మా సేనానిహంతకుని లోఁజేసికొని రాజ్యమునకే యాపవతే నుంకించితిరి. మాయవేషమొదవ సింగమున్నగుహఁజొచ్చు మాతంగమువలె మాయూరికే యేతెంచితివి. నీమాయకారి బాపనికిని నీకును విధింపనలసియున్నది. ఇప్పుడేమందువు ?

సోమ—నన్నేలయడుగవలయు? నీమనసునకువచ్చినభంగిఁ జరుపవచ్చును. మీసేనాని నేకేమియుహానినొనరింపఁడు. వాఁడేమైననొనర్చియున్నను నావలన నీకొకమోసమును గలిగియుండదని కంఠోక్తిగాఁజెప్పువాఁడ. వానిశిక్షించి ప్రయోజనమేమి? నేనన్ననో నీకుఁబగవాఁడ. కాలకర్మములు జతగూడినను నీయధీనుఁజేసె. నీయిచ్చకు వచ్చినభంగి నొనర్పుము. అయిన నాప్రార్థనమొకటికలదు. నిను వేఁడవచ్చునన్నఁజెప్పెదను. మృతికిఁగొంచెమైనఁజంకని మానవమాత్రుఁ డనన్యసహాయుఁడైయున్నవాఁడు. కోరినకోరికవిని జరుపుకుతూహలము గలదేని నుడివెద.

చారు—నిర్భయముగా వచింపుము.

సోమ——

శా॥ శూరాగ్రేసరుఁడన్ రణేతరమృతిన్ స్రుక్కంగనొల్లన్ ధను
ర్నారాచంబుల ఖడ్గకంకటములన్నాకిచ్చి నీకిష్టమౌ ।
వారిన్ నావయిఁ బూన్చియుద్ధమునఁజంపంబంచి చంపించియో।
వీరస్వర్గముఁగల్గఁజేయుటకు నేవేనోళ్లఁబ్రార్థించెదన్ ॥

ఇదియే నాకోరిక. నేశూరుఁడనై శూరాగ్రేసరులనినుతికెక్కిన వంశమునజనించినవాఁడ. ధనుర్బాణముల ఖడ్గవర్మముల నాకిచ్చిన యిచ్ఛవచ్చిన యొక్కరితోనైనను బెక్కండ్రతోనైనను నని సేయించి నన్నుఁజంపి వీరస్వర్గము ఘటిల్లఁజేయుము. నీవును శూరశ్రేష్ఠుఁడనినుతికెక్కినాఁడవు. నీశూరతకిదిగదా సార్థకము ?

చారు——నీశూరగుణము చాలును. చేఁజిక్కి నిర్బంధితుఁడైయున్న విరోధితో యుద్ధముచేయించుట యేరాజనీతి ? అదిగాక నిన్నుఁజంపవలయునను నభిలాషము నాకు లేదు. భూభారమేమైనఁదక్కునగునా ? మృతితప్పించుకొను నుపాయమునీచేనున్నది. నీవైమృత్యువు నెదుర్కొన్నయత్నములేదు. ఇదినామాట. నేటినుండి పదిసంవత్సరములు మాకుసంగోరుగాఁగప్పము మాకీవలయు. తరువాతఁబాతికభాగముఁ జేసికొనవలయు. మాభృత్యతయొప్పికొని మాకులిఖితసాధనమిచ్చి యా భంగి జరుపుటకుత్తరవాదులుగా నీవుగాని మీతండ్రిగాని నైదేడులు మాయధీనమున నిర్బంధనమున నుండవలయు. ఒప్పికొంటివేని జాబువ్రాయుము. నీ తండ్రింబిలిపింతును.

సోమ——రాజా ! ఈమాటలాడనీకు నోరెట్లాడెను ? శరరణకంకణాంచితుఁడై యుద్ధమే మోక్షసాధనముగను రణరంగమే పరమస్థానముగను ప్రత్యర్థి నిహననమే సర్వేప్సితకామపూర్తిగను భావించియున్న నేనాయిందుకు సమ్మతింపవలయు ? ఈమాట వలననాదేశముకాదు. లోకమంతయు నిలువవలసినను, నింతింతగానన్నుఁగోసినను, నాయసువులన్నియు నిశ్లేయూడిపడినను, నేనిందుకియ్యకొందునా? నాప్రాణముల వెంతతీపు ! ఆనిటలాత్ముఁడే యీపని చేయుమన్నను జేయదునా ? నేనంత భీరుఁడననుకొంటివా ? ఎంతపొరవడితివి ? నాప్రాణములనంత మధురములుగాఁజూతునని నమ్మితివా? ఎంతమూఢవిశ్వాసము ? నాముక్కున నావిగలుగ నేనొకనికి దాసుఁడుగానుండమైకొందునని తలంచితివా ? ఎంతతప్పుఁదలఁచితివి ? అర్థముగాదు, వీసమున వీసమైనను నీకుఁగప్పము నేనేల యీవలయు ? నాయొకనిప్రాణమునకై తరతరములుగా మావారినీకమ్ముకొనుమంటివా? కేవుచచ్చువాఁడ నేఁడేచచ్చెదఁగాక-నాస్వాతంత్ర్యమనుప్రాణమునీచేఁ జిక్కదు. నన్నుఁబాసిపోవదు. నీచేఁజిక్కియున్నానని యీ దురాలాపములనీ వాడకుము.

(అనుబంధము ౮.)

ఈ పాపోక్తులనే పరతంత్రుఁడఁగాని వేళ నానిటలాక్షుఁడాడియున్నను, వాని మూడవకన్ను మూయించుచుంటిని. నీయట్టిరాజనిర్భాగ్యుని మాటయెంత—

చారు— అహహా! ఇంకనోరుమూయుము. నీపందయార్భాటములన్నియు వినినవ్వు కుతూహలమునఁగాని యింకొండువలనఁగాదింతవఱకు నినుమాటలాడనిచ్చుట. అయినను నీకింకొక్క నెలదినములు గడువిచ్చెద. సేవకులారా! ఆసేనానీఘాతకుని నేఁడే పట్టణమధ్యమున నురిదీయుఁడు. ఆబ్రాహ్మణ చండాలుని సముద్రముదాఁటించిరండు.

కం॥ క్రూరాత్మున్నృశంసునినీ!
జారాసుతుఁగొంచునరిగి సౌరాష్ట్రపురిన్ ।
కారాగారము నందిడి ।
యారూఢిన్ గావఁజెప్పుఁ డనిమేషునకున్ ॥

ఈనీచాత్ముని సౌరాష్ట్రపురమునకుఁగొనిపోయి యందలి యంధకారగృహమున నెలదినములుంచియుండి పిదపఁగొనిరండు. మనయనిమేషుని వీనిపైఁ జక్కని కాపుదల కలిగియుండుమనుఁడు. ఇప్పుడే భూపాలపురిపై దండువెడలవలయునని నూతన సేనానికి నియోగముఁగొనిపొండు. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ప్రథమాఙ్కము - పంచమరంగము.

అంతఃపురము.

[ప్ర: ముక్తావళి, చారుహాస.]

ముక్తా— (అనుబంధము 6.)

చారుహాసా! ఈకార్యము నీకు సాధ్యముకాదన్న నే నేమనఁగలను? లోకమంతయుఁ, నీపతి నీస్వాధీనమున నున్నవాఁడనియందురే ?

చారు—ముక్తావళీ ! లోకమంతయు నీవన్నట్లనుట యథార్థమే. ఉండుటయు యథార్థమే. ఐననాయత్నమిందేమియు సాగకున్నది. నయభయగతులనాపతి నుద్బోధించితిని. నాచరణమునపైఁబడి వలదనియె. నే నేమిచేయుదును ? అదియుండనీ ! మీ తండ్రియింత లోననే నిన్ను నాగకేతునకిచ్చి వివాహము చేయవలయునని యున్నాఁడే ? ప్రయత్నము లన్నియుఁజరుపుచున్నాఁడే ? దీనికెట్లు చేయుదువు ?

ముక్తా—అందువలననే నీవు నేఁజెప్పినపనిఁజేయకున్నావా ?

చారు—ముక్తావళీ ! అందుకుఁగాదు. నీమాటనేజవదాఁటుదాననా ? ఈప్రస్తావముననే నాగకేతునిపై నాకుజ్ఞాపకము వచ్చినందున నడిగితి.

ముక్తా—ఆనాగకేతునిఁ నేఁజూచి యే యెఱుఁగఁగదా ? మాతండ్రియేమో చెప్పుచున్నాఁడు. నెలదినములలో రానున్నాఁడఁట. ఇంతమాత్రము నే నెఱుఁగుదును. అది యుండనీ, చారుహాసా ! నాకొక్కటిచెప్పవలయునని తోఁచుచున్నది. వంచన కార్యమని త్యజింపక చేసెదవా?

చారు—ఎట్టికార్యముగాని శిరసానహించి చేయుదానవని నీమనసెఱిఁగియుండ నేఁ జెప్పవలయునా ?

ముక్తా—కారాగృహము నేమఱక నీపతి కాచియుండ నొక్కొకవేళ నీవయ్యెడకుఁబోవు టకలదుకదా? నీవందున్న సమయమున నీపతినిద్రించుటయుఁ గలదుకదా? అప్పుడు గాని నీపతి భోజనాదులొనర్చు కాలమునఁగాని యేదేనిపరాకునఁ జెఱసాలతలుపు తాళములు నీచేఁజిక్కుట దుస్తరముగాదు. అట్లొదవినపుడు వానిబంధవిముక్తునిఁ జేయుటదుష్కరమా?

చారు—ముక్తావళీ! నీవెంతటిముగ్ధవు? నాపతి కనిమేషుఁడను పేరన్వర్థముగానున్నది. అతనికిఁబరాకుగాని స్వామికార్యమున నిద్రగాని గలుఁగునా? అదియెట్లున్నను, నూర్గురకన్న నెక్కువగానున్న కారాగృహము వెలుపలివాకిటి కావలియందు వారి నెట్లు మీఱిపోవలయు? ఇదికానిపని.

ముక్తా—చారుహాసా! అయిననాభాగ్యమింతయేకదా?

(అనుబంధము 7.)

చారు—ఊరడిల్లుము. నేనింకనుఁబ్రయత్నించిచూచెద దైవమున్నాఁడు.

(నిష్క్ర).

శ్రీ

ము క్తా వ ళి నా ట క ము.

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

దేవాలయము.

[ప్ర: బాదరాయణుఁడను యోగి.]

బాద—(జపముఁజేయుచుండును).

[ప్ర: ఒకపురుషుఁడు.]

పురు—యోగిచంద్రా? నీదర్శనమువలనఁ గృతార్థుఁడనైతి.

బాద—నారాయణ! ఏలవచ్చితివి?

పురు—అయ్యో! పండ్రెండుసంవత్సరములనుండి కుక్షిశూలచే బాధపడుచున్నాను.

బాద—భోజనము చేసినవెంటనే కలుగునో?

1 పురు—కాదు—

బాద—మాకుఁదెలియును కొన్నిశూలలన్నము జీర్ణమునకు వచ్చు కాలమునఁగలుగును.

1 పురు—నాకట్లునుఁగాదు.

బాద—అవును నీశూలరెంటికిఁదప్పి తనయిచ్చచొప్పునఁ గలుగును.

1 పురు—భాగ్యము మహామహుఁడవు. నీకుఁదెలియని విషయమేమున్నది? నా కుదయమునఁ గలుగును.

బాద—రేపమావాస్యనాఁడు రమ్ము క్రియఁజెప్పెదను.

1 పురు—అమావాస్యవఱకు నిందేయుందురా?

బాద—నారాయణ!

1 పురు—అయిన నాకుసెలవా?

బాద—కూర్చుండుము. ఈయూర విశేషములేమి?

1 పురు—సర్వవిషయములఁ గరతలామలక ప్రాయముగాఁగాంచు మీకుఁదెలియని విశేష మేమున్నది ?

బాద—నారాయణ! అయినఁబొమ్ము. (1 పురు. నిష్క్ర.)

[ప్ర॥ 2వ పురుషుఁడును, గ్రుడ్డివాఁడొకఁడును.]

బాద—(చూచియుఁజూడక) కన్నులులేవు. కన్నులులేవు.

2 వ పురు—మహాత్మా! ఈయనతమయొద్ద కొకకార్యమునకై—

బాద—కన్నులులేవు. కన్నులురావు.

గ్రుడ్డి—అయ్యా! నాకన్నులకొఱకుఁగాదు. అవియెప్పుడో పోయినవి. నాకూతురు సర్వలక్షణసంపన్నయై యుండినను దానిమగఁడు కురూపివేశ్యాలోలుఁడై యామెను పేక్షించుచున్నాఁడు.

బాద—అందుకే కదా మేము. "కన్నులులేవు. కన్నులురావు" అంటిమి.

గ్రుడ్డి—మహాత్మా! అజ్ఞులకు మాకట్టిగూఢాశయములు తెలియఁగలవా? నాయల్లునికిఁ గన్నులు గలుగు నుపాయమైననేమి ?

బాద—ఓఁపమావాస్యనాఁడురమ్ము, చెప్పెదను. ఊరిలో విశేషమేమి ?

గ్రుడ్డి—అయ్యా! నాబిడ్డగోడేవిశేషము.

బాద—ఇంకఁజాలుపో. నారాయణ!

2 పురు
గ్రుడ్డి } (నిష్క్ర.)

[ప్ర॥ చారుహాస-వీరబాహుఁడు.]

చారు—స్వామీ! ఈతఁడునాతమ్ముఁడు.

బాద—నీవెవరవు ?

చారు—నేనిరాజునకంత రంగసేవకుఁడై ప్రకృతము కారాగృహ రక్షకుఁడైయున్న యని మేషునిభార్యను. చారుహాసయను పేరిదానను.

బాద—కూర్చుండుము. ఇతనికేమి ?

చారు—నాల్గుసంవత్సరములనుండి యూరక చెవుడు పట్టియున్నది.

బాద—ఆమూలనున్న మూటలోఁదైలముగలకాచకుప్పెయున్నదిట్లు గొనిరమ్ము.

చారు—(పోవును).

బాద—(గట్టిగా) నీకు మిక్కిలిగాఁ జెవుడుకలదా ?

వీర—నా పేరు వీరబాహుఁడు.

బాద—(నవ్వి) కొంచెమైనను వినరాదా ?

వీర—వాననిలిచినది. కుంచెయెందుకు ?

బాద—ఎక్కువగానున్న దే ?

వీర—మీవంటివారుండ నాకేమి తక్కువ ?

(పునః ప్ర॥ చారుహాస, కుప్పెతో.)

బాద—(వీరబాహుని చెవిలోఁబోసి) కొంచెమునిద్రపట్టును పండుకొననిమ్ము.

వీర—(పండుకొనును).

బాద—చారుహాసా ! ఊరిలో నేమివిశేషము ?

చారు—ఎన్ని యోవిశేషములు. నేనొక్కటిఁ బ్రార్థింపవచ్చియుంటి.

బాద—అదియేమి !

చారు—చిరకాలమునుండి నేను సంతానములేకున్నాను - మీరుమహనీయులు. నాకే దైన ననుగ్రహింపవలయు. మీరువచ్చి పది దినములేయయియుండినను మీఖ్యాతి యూరంతయునిండినది-రాజాంతఃపురముననుఁదెలిసినది. మఱచితి. మీయెడకు నేఁడో రేపోయీ రాజుకూతురగు ముక్తావళియొకయర్థము నభిలషించి ప్రచ్ఛన్నము గారావలెనని యున్నది.

బాద—ఏమికార్యము ?

చారు—ఏమికార్యమోయాయమయే చెప్పఁగలదు. మీరుచెప్పమన్నఁజెప్పెదను. (చిఱునవ్వునవ్వును).

బాద—దివ్యదృష్టి దర్శించిననాకుఁ దెలియనియర్థమేమున్న ది ?

చారు—మీకుఁదెలియనిదేమున్నది ? ఆలోచించితిరిగదా ? అదిగో నవ్వుచున్నారు. అప్పు డేవిదితమయ్యెఁగాఁబోలు. ఇంతపిచ్చిమోహమైన నాయమ నేమనవలయు? తానెక్కడఁ; దనతండ్రికిజన్మవిరోధియగు సోమశేఖరుఁడెక్కడ ?

బాద—(ఆశ్చర్యపడి) వాఁడిపుడు చెఱసాలనున్నాఁడుగదా ?

చారు—ఇంకమూడునాల్గుదినములలో మారాజాతనికిచ్చిన నెలదినములు గడవుమీఱు ను. శిరచ్ఛేదనముకాఁగలదు. వానిరాజ్యమంతయుఁబోయెను. వానితండ్రియు యు ద్ధమున మృతిఁజెందెనఁట.

బాద—(కన్నీరునించి) ఏమిచేయవలెను?

చారు—అయ్యో! మీకును గన్నీరువచ్చునేగదా? ధీరగుణముగల వారికెవ్వరికిరాదు? అట్టిమోహముగల యీకన్య నేమనవలయు? నాపై నామెకుఁగోపము?

బాద—అట్లనా? ఏటికి?

చారు—(బాదరాయణుని చెవిలోఁ జెప్పును).

బాద—నీమగఁ డట్టివాఁడైయున్నపుడు నీవేమిచేసెదవు?

వీర—(లేచును).

బాద—మూఁడుదినములిట్లే యితని కీతైలము వేయుము, సుఖమగును.

చారు—నాకేమియుఁ జెప్పకపోయితిరే?

బాద—సంతానమునకా! ఓపమావాస్యనాఁడురమ్ము.

చారు }
వీర } (నిష్క్ర.)

[ప్ర: 3-వ పురుషుఁడు. పడుచు.]

బాద—ఈయమ రాజు కూతురా?

3 పురు—కాదు. ఈయూర నేయున్న శరభరాజను పేరుగల భట్టువానికూతురు.

బాద—శరభరాజుకూతురైన రాజుకూతురుగాదా?

3 పురు—అయ్యో! నాకుఁదోఁచకపోయె. ఈకన్యకుఁ గొంచెము గ్రహబాధయున్నది.

పడుచు—(తలయూపను బ్రారంభించును).

బాద—(మంత్రములుపఠించి గ్రహమువిడిపించి పంపును).

3 పురు }
పడుచు } (నిష్క్రమము.)

ప్ర॥ ముక్తావళి (మాఱువేషమున) నీలాలక.

ముక్తా—మునీంద్రా! మీపాదయుగము దర్శింపధన్యతగలిగె.

బాద—నీవీరాజు కూతురవా?

నీలా—మునీంద్రా! సర్వజ్ఞులరగు మీయెదుట నెంతప్రచ్ఛన్నవేషమున వచ్చిననేమి? దాఁప నేటికీయమయీరాజు కూతురేయగును.

బాద—(యోచించి) ముక్తావళియా యీయమపేరు?

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—తరుణీ! నాకుఁజూడ మోహమే నీరాకకుఁగారణముగానున్నది. నీప్రియుని పేరు సకారాదియా?

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—వాఁడిపుడు కంఠగతప్రాణుఁడైయున్నట్లున్నది.

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—వానికి క్షేమము గలిగింప నీవుచేయు ప్రయత్నములన్నియు నిరర్థకము లయిన ట్లున్నది. అప్పులేనివాని యాటంకమెక్కుడుగానున్నట్లున్నది.

నీలా—అప్పులేని వాఁడనఁగాఁదెలియదయ్యె.

బాద—నాజ్ఞానచక్షువులవలన నంతమాత్రమే తెలియుచున్నది. మీరేయెఱుఁగవలయు.

ముక్తా—దేవా! మీమాటయథార్థము. నీలాలకా అనిమేషుఁడుక దేమే?

నీలా—ఆహా!

బాద—తరుణీ! ఇది నెఱవేఱని కోరికయే? నీకెట్లుపట్టుపడెను?

ముకా—మహాత్మా! మీమాటయథార్థము కాకుండునా? ఆపురుషపుంగవుఁడు నాకు మగఁడుకావలదు. నాయభిలాషపూర్తియుఁగావలదు. నాప్రాప్తమెట్లున్నదో యట్లవుఁగాక. ఆధరణీశకుమారుఁడు సోమశేఖరుఁ డనువాఁ డిపుడు కారాగృహమునఁ గ్రూరాత్ముఁడగు మాతండ్రి శాసనమున నురిత్రాటికెక్కనున్న మెడతోనున్నవాఁడు. ఎట్లయినఁజేసి యతని నందుండి వెడలించితిరా యంతయేచాలును. అతఁడు ప్రాణవంతుఁడై యున్నాఁడని విన్ననేఁజల్లఁగఁబ్రాణములవాసెద - ఎట్లైన నను గ్రహింపవలయు. (నమస్కరించును).

బాద—తరుణీ! నీకుధీరమానసమున్నదా?

ముక్తా—దేవా! ధీరమానసమునకు నన్నగ్నిలోనొక యామ ముండు మన్ననుండఁగలను.

బాద—అయినఁజూడుము. (నీలాలకపైపొడి వేయును).

నీలా—(మూర్ఛిల్లును).

ముక్తా—(భయమున) దేవా! ఇట్లేల?

బాద—తనయా! భయపడకుము. ఇదిసమ్మోహకరణీయను మూలికాచూర్ణము. ఎట్టివారిఁగాని యిది రెండుయామములు తెలివిలేకుండఁజేయును. నీతోనేనాడుమాటలు నీసఖివినరాదని యిట్లొనర్చితి. నీవునాకుఁగూతురవు-అందుఁబోయి కూర్చుండుమురమ్మా. మాటలాడుదము. అమ్మరో! ఏలయోచించెదు? నీచెలికిఁ గావలెనన్ననిప్పుడే తెలివివచ్చునట్లునుఁజేయఁగలను. పోదమురమ్మా.

(నిష్క్రా.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

కారాగృహము.

[ప్ర: లోపల సోమశేఖరుఁడు-వెలుపల అనిమేషుఁడు.]

సోము—ఆహా! ఇట్టినిర్భాగ్యుఁ డెందైనఁగలఁడే? ఈచారువర్మ హతకుఁ డిట్టిదుష్కృత్యము సేయఁబాల్పడునే? నాకార్యమున నాతండ్రిప్రాణములఁగోలుపోయె. నేనేరేపురి దీయఁబడుచున్నాను. నాకేలయీముప్పురము? ఈచారువర్మ చెప్పినభంగి నాచరించి పట్టణమునకుఁబోయి రేపేయుద్ధమునకు వెడలివచ్చి వీనిజయింపఁజాలనా? ఇటేలచేయరాదు? ఆహా! నాకెట్టిభ్రాంతిగలిగె? ఇట్లుయోచించుచున్నాను? నాప్రాణమునకా నేనింతదురటిల్లవలయు? ననుముద్దుచేసిపెంచిన తండ్రిలేకయున్న యాపాదూరికి నూరకయే నిర్బంధములేక యీచారువర్మపంపినను నేఁబోవఁజాలఁగదా? ఇట్లుండ నీ దురాత్మునికిఁ బత్రమువ్రాసియిచ్చి నేఁబోవుదునా? అవశ్యము హతుఁడనయ్యెదఁగాక. అయిననొకటిమాత్రము నే నోచనైతిని. సింగముకాటున బెండువడియుండిన నన్నా నాఁడాదరించిన యారమణీమణి నాశ్లేషింపలేకుండినను, ముద్దిడఁజాలకుండినను జూడనైనఁ బ్రాప్తిలేకున్నదికదా? నిశ్శంకముగఁజావనున్న నాకుదైవ మీశోదవగలిగించె. ఆనాఁడా తరుణీమణి సాభిలాషముగ ననుఁజూచినచూపు నాకన్నులకుఁ గట్టినట్లేయున్నదిగదా? ఆముద్దుమోము మఱచితి. ఆబటువుగుబ్బలచాయమఱచితి. ఆసోగకన్నులమఱచితి. ఆబంగరురూపము రేఖమఱచితి. ఆకోమలహస్తములమఱచితి. ఆచేతుల నాయొడలు నిమిరినపుడు నాకుఁగలిగిన యానందముమఱచితి. మఱచితి, మఱవకున్నను మఱవఁగలను. కాని యాప్రేమముడించు చూపుమఱువఁజాల, ముక్తావళీ! నాకింతయే భాగ్యముసుమా!

(అనుబంధము 6)

పరమపదవాసా, నినునమ్మియున్నవాఁడ. ఎట్టివేళనయినను నినుమఱువనివాఁడ. అహంకృతివేళమునవిచ్చలవిడిముందు వెనుకలరయక శాత్రవుని యూరికసహాయుండనైవచ్చిన నాసాహసమునకీ విధితగినదే. సర్వసముఁడవై భక్తజనక్షేమంకరుఁడవై

శ్రితాళికాపదలఁబాపు నీవునాకాపదగలిగింతువా? నామేలు కొఱకిట్టి పాటునాకుఁ గల్పించితివిగాక సభక్తితాత్పర్యమున నేనిది నమ్మఁగలవాఁడ. ఇఁకఁగొన్ని దినములు మనియున్న నాపూర్వపాప ఫలముల నే నింకేమనుభవింపనుంటినో? అవియన్నియుఁ బాపినను నీసన్నిధికిఁగొనెంచు టనుగ్రహముగాక నిగ్రహమేలగు? దేవా! ఈపుద యమున నిరాయాసముగనను నీసరసకుఁగొమ్ము. మాముక్తావళిని రక్షింపుము. ఆచె లువకు సర్వైహికసౌఖ్యముల నొసఁగుము. పరమేశా! ఇదేనమస్కరించువాఁడ.

సీ॥ సకలైహికానంత సౌఖ్యంబు లొసఁగునా
కేనారియవిరత ధ్యానమహిమ।
యననుభూతాతి లోకానందము ఘటించు
నేనాతిరుచిరాభిధానగరిమ।
నాకలోకామితాస్తోక సంపదలిచ్చు
నేభామసన్నికర్షాభిలాష।
విగతాచరణలోక విస్మృతిఁగలిఁగించు
నేలేమకడగంటి వాలుచూపు॥

తే॥ గీ॥ అట్టిముక్తావళి దశనాళివిజిత।
సురుచిముక్తావళికి సర్వశుభమొసంగి।
చెలఁగిపాలింపుమయ్య రక్షింపుమయ్య।
దివ్యవిజ్ఞానభావమో దేవ దేవ॥

అనిమేష—(ఇంతవఱకూరకయే లేచిచూచుచు "ఎవరది" యనుచుతాళము చేతులఁబట్టి చూచుకొనుచు తలయూచుకొనుచుండి నిద్రించును.

(ప్ర॥బాదరాయణ. ముక్తావళి. పురుషవేషమున)

అని—(లేచి). ఎవరక్కడ? ఎవరక్కడ?

ముక్తా—నేను. (అనిచూర్ణము వేయును).

అని—(మూర్ఛిల్లును.)

బాద—(అనిమేషుని మొలనున్న బీగము చేతులవిడుచుకొని కారాగృహమువాకిలి తెఱచి లోనికిఁబోవును).

సోమ—(లేచి) ఎవరక్కడ?

బాద—సోమశేఖరా! లెమ్ము. పోదమురమ్ము.

సోమ—నీ వెవ్వరవు ?

బాద—సోమశేఖరా ! నీపినతండ్రిని మీననాథునిఁ గుఱుతెఱుఁగవా ?

సోమ—దురాత్మా, నను మోసము చేయఁజూచెదవా ? నాపినతండ్రి మీననాథుఁడిట్టివేళ నిచ్చ్యేడకెటువచ్చును ? ననుఁజంపవచ్చియుండిన నీవంచనయేల ?

మీన—కుమారా ! నినుఁజూడ సంతాపముగలుగుఁగదా ? ప్రతిపక్షధరణీపాలక దంతావళీకేసరికిశోరనికాశుఁడవై యెదురెందులేని కడిమిఁదిరుగునీకాయిట్టిపాటు ?

సోమ—(స్వ) ధ్వనియట్లేయున్నది. పితృవ్యా ! వచింపుమిదియేమి స్వప్నమాలేక నిక్కువమా ?

బాద—కుమారా ! నమ్ముము. నేనేమీననాథుఁడను.

సోమ—పినతండ్రీ ! మన్నింపుము. ఈచారువర్మహతకుఁడు నాకొనర్చియున్న యప మతివలన మోసమంతయుఁ బొడవుగాంచినను జుట్టుకొన్నట్టులుండుటచే నాకన్నులనేనమ్మఁజాలకున్నాను. వచింపుము, నీ వెట్లువచ్చితివి?

మీన—మాటలకవకాశములేదు. నినువిడిపింప యతివేషముఁబూనివచ్చితి లెమ్ము వెడలిపొమ్ము.

సోమ—ఆహా! నాభాగ్యమసమానము. ఇదేవచ్చెద. (బట్టలుమొదలైనవి కట్టుకొనికూరుచుండి) పితృవ్యా నాతప్పు మన్నింపుము. నేనిక్కడనుండి రాఁజాలను.

మీన—అయ్యో! ఇదియేమిభ్రాంతి? రేపునిన్నురిదీయుట కీరాజచండాలుఁ డాజ్ఞాపించియున్నాఁడే? సిరికి మోకాలొడ్డినభంగి సంపదకు వీపుచూపినభంగిఁ జేసెదవేల ?

సోమ—పితృవ్యా!

ఉ॥ తోఁచకపోయెనామదికిఁ దొల్తనెనర్ క్షమియింపుమయ్య "నీ।
కీచిఱుబుద్ధియిప్పు డుదయింపఁగ నేలనిపల్కకయ్య నే।
నోఁచితినయ్య నోములు మనోగతినిచ్చ్యేడఁజావఁగాననే।
నీచెఱఁబాయనయ్య వెలికేగఁగఁజాలఁగదయ్య వింటివే॥

ఈలోకమంతయు నెంతనశ్వరమని తెలిసియుండినను జనులెందుకిందు బ్రదికియుండ నేకోరుదురు? పదార్థప్రీతిచేత నేకదా? నాకుఁబ్రియమగుపదార్థ మీలోకమున నొకటితప్ప వేఱులేదు. అదియిచ్చోటనేయున్నది. నాభాగ్యమును నాయైశ్వర్యమును నాప్రాణమును నాకుఁగలయన్నియు నాపదార్థమే. కావుననిచ్చోటనుండి పోవఁజాలను. ఆపదార్థముగల యీచోట మృతిఁబొందినను నదియేఘనవ్రత. అయ్యదియేకృతార్థత? అల్లదియే సర్వాశాపరిపూర్తి.

మీన—తనయా! అదియేమి పదార్థమయ్యా?

సోమ—పిన్నతండ్రీ! ఇంకదాఁపఁజాలను. నామనసును హరించినదియు, నన్నుఁదనలోని భాగముగను దన్నునాలోని విశేషభాగముగను జేసినదియుఁ, దన్నుమానిన నీలోకమే నాకులేదనిపించునదియుఁ, దలంచినమాత్రమున నేయిట్టిమరణమువేళను నాకధికధైర్యమును, సమధికోత్సాహమును, బరమానందమును, నమితభాగ్యమును గలిగించునదియు, స్థలాంతర సార్వభౌమ పదవికంటెనే తత్కారాగృహ మరణమే నాకుమేలనిపించునదియు, నగుపదార్థము చెప్పుదునా? తలఁచినప్పుడే కన్నులకానందబాష్పములును గంఠమునశోక గాద్గద్యమును మనసున నేనెక్కువనేనెక్కువ యని పోరాడు శోకసంతోషములును గలుగుచున్నవి. కావున వచించెదను. ఆపదార్థము నాలుగక్షరములఁ బరిపూర్ణదశఁజెందియున్నది. ఈరాజునకుఁగూతురై ముక్తావళియనుపేర.

(అనుబంధము 7.)

ముక్తా—(పురుషవేషముతీసి పాఱవైచి లోనికిఁబోయి) హా! నాథా! నేధన్యను నేధన్యను. నేనునీకింత సంతాపమును సంతోషమును గలిగించితినంటివి. నను శిక్షించినను మన్నించినను నీదాననే. (ఆలింగనము.)

(అనుబంధము 8.)

సోమ—స్వప్నముకాదుఁగదా! స్వప్నముకాదుఁగదా?

మీన—(స్వ) సుముహూర్తోస్తు. (ప్ర) కుమారా! ఇదియే ముక్తావళి. మీరిరువురు వెడలిపొండు. తడవగును.

సోమ—మేము వెడలిపోయిననీవు—

మీన—దీర్ఘసంవాదమున కవకాశములేదు. నేనిదేయతివేషమున నీపురమువారి నావారిఁగాఁజేసికొని, యీముక్తావళి విశ్వాసమునడసి యీతనయసహాయ మొనరింప నింత కార్యముఁజేసితి. ఈకుమారి తనయయ్య ముద్రాంగుళీయకముఁదెచ్చినందుననీగృహము వెలుపలికావలివారి మోసపఱచి లోనికివచ్చితిమి. నేనెఱిఁగిన సమ్మూర్ఛకరణివలన యనిమేషుని నిద్రపుచ్చితిమి. వచ్చినవారమిరువురమవుటచే ముువ్వురము వెలుపలికిఁబోయితిమా వెలుపలికావలివారు సంశయింతురు. వ్యర్థప్రయాసమగును. ఈకారాగృహమువెనుకనే పాఱుచున్న తపతీనదముదాఁటి యావలఁజేరువఱకు మీకు క్షేమము కలుగదు. ఆనదియొడ్డుననే యొకతెప్ప సిద్ధపఱచియున్నారము. ఈముక్తావళి చూపఁగలదు. నేనిందేయుండెదను. యతినగుటచే మహాత్మ్యము ప్రకటించితినని చెప్పితే పెట్లయినఁదప్పించుకొందును. అదిగాక నన్నెఱింగినవారొక్కరు నిందులేరు. నాకు దండనమొసంగుటకుఁ గారణమునుండదు. లేక నిర్బంధముననే యుంచియుండిరా నీవు సేనాసమేతుఁడవైవచ్చినను విడుపింపఁజాలవా? అట్లుగాకొకవేళ ననువధించినను నీవొకఁడవు గట్టిగానున్న నాకంతయేచాలును.

సోమ—పితృవ్యా! ఇదియేమియుక్తి? ఆకాపాలికాంద్రకే యింతచింతింపవలయునా! ఒక ఖడ్గము నాచేనున్నఁజాలదా? మనము మువ్వురముఁబోదము.

శా॥ ఆలంభప్రళయప్రయత్నపటు నృత్యద్భీమకంఠాచర।
త్కాలాహీశ్వరభోగభీషణము తత్కల్పాంతదావానల।
జ్వాలాసన్నిభముగ్రశూలయమ పాశప్రాయమీఖడ్గమీ।
శేలంగ్రాలఁగసైన్యసంహననము న్గేళీగతింజేయనే॥

మన—చిఱుతవాఁడ వెఱుఁగకిట్లాడెదవు. ఆకాపాలివారు నూర్గురకెక్కువగానున్నారు. హతశేషుఁడొక్కఁడెవఁడైనరాజున కీవార్తఁజెప్పిన మనము నదిదాఁటుట కనువగునా? ఇంకింతసేపటికీయనిమేషుఁడులేచి యిందొక్కరులేకుండుటఁజూచెనా, యది యుం గార్యవైఫల్యమునకుఁగారణమే. ఇదియంతయు ముక్తావళితోఁజెప్పి సమ్మతిపఱచియున్నాను. ఉదయమగుటకు ముందే నదీతరణముమాత్ర మొనరింపుఁడు. ఈయమావాస్యాంధకారమును ఈచిటిపాటి చినుకులును మాకనుకూలము.

సోమ—పితృవ్యా!

మ॥ కరవాలంబునఁగోయనిమ్ము సఁగుదుం గంఠంబునేభంగిదు।
ర్మరణంబైనసహింతుఁగాక త్రిజగన్మాన్యున్మహోదారుని।
న్బరిబంధంబుననుంచి నేఁబడయు నాస్వర్గంబునేనొల్లని।
త్వరసాలంబులెయంతతీపులె పితృవ్యానాదుప్రాణంబులుక॥

అట్టి మహోదారతిలకునిఁ జెఱనుంచి నేఁబడయు బంధమోచనము నాకొల్ల. ఆ వైకుంఠపదవియేయబ్బినను నేనొల్ల. నీప్రాణమునకంటె నాప్రాణమంతయెక్కువయా?

మీన—నీవింకమాటాడిన నాయానగలదు. నీవిక్కడనుండి పోవకుంటివేని నేనాలుకఁ ద్రెంచుకొని యసువులఁబాసెద.

ముక్తా—అంతయేల? మీరిరువురునుబొండు నేనిందుండెద. మాతండ్రి నన్నేమిచేయును?

మీన—మరలమరల నీమాటలేల? మీరింకఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెదరేని నాయానగలదు.

సోమ—హా! దైవమా? నీయానయని యిట్లులానవెట్టిన నేనేమిచేయఁగలను?

మీన—అదిగో! అనిమేషుఁడు కదలుచున్నాఁడు. ఇందుండకుఁడు పొండు, పొండు. పొండు.

సోమ—(బీగమువేసి తాళముచేతు లనిమేషునిముఌలలోఁగట్టి) పితృవ్యా! నీయుపకారమిట్టిదని నేనెంతునా? నీయానకు వెఱతుఁగాక, యిట్టిలోకాతీత ధీరోదారు నిన్నిచెఱనుంచి నేఁబోవనాకుఁ గాళ్ళాడవు. నాకించుకయు సంతసముచాలదు. ఇదే

ఘోరప్రతిజ్ఞ చేయువాఁడను. నాయసువులునా మేనమాత్రముండెనా నిన్నీ నిర్బంధము నుండి విడిపించుటయే వేదవిహితకార్యముగను గురుదేవులయాజ్ఞగను భావించెదను. ఇందుకుఁదప్పిన నేదైవమునకు మాతాపితృలకుఁ దప్పినవాఁడనగుదు. ఇదెనమస్కరింతును.

ముక్తా—జనకా! ఇంచుకైనఁ గరుణయెలుఁగని జనకుఁడు నాకుండియు లేకుండు నట్లయ్యె. కావున దుఃఖసాగరమునుండి నను వెడలింపను, నాసర్వాభీష్టములు సమకూర్పను, గలిగిననీవే నాజనకుఁడవు. నానాథుఁడొనర్చిన యీప్రతిన నెల్లపుడు స్మరణకుఁ దెచ్చుచుండఁగలదానను.

సీ॥ శరణాగతత్రాణ కరుణాకరవిధాన
జ్ఞానక్రియాబోధమీననాథ ।
ఈధరాతలమున నీధీరచరితంబు
వర్ణింపశక్తులెవ్వారుగలరు ।
అమ్మమ్మ యెన్నిజన్మమ్ము లెత్తిననైన
నీఋణంబునుఁదీర్ప నేరఁగాదె ।
ఇదె నేఁడుప్రతినవట్టెదనిన్ను నానాథుఁ
డింత కావఁగ వచ్చునంతవఱకు ।

తే॥గీ॥ నీయుదంతంబునుడువుటఁ బాయసుమ్ము ।
ఇంకఁబలికిని నిద్రరానీనుసుమ్ము ।
పూని నేనేకభుక్తంబుమానసుమ్ము ।
అంతవఱకీధవునిఁ బెండ్లియాడసుమ్ము ॥

నినువిడిపించు ప్రయత్నమతఁడొనరించి నీ కేదుఃఖము లేకుండఁ జేయువఱకు నేనతనిఁ బరిణయమాడుదానఁగానని నేనిదె నీపాదములానఁ బ్రతినయొనరింతు. నాథా! ఇది నీకును సమ్మతమేకదా?

సోమ—పరమభద్రము. పిత్రవ్యా! మాయిరువురిప్రతిజ్ఞల జరుపువారము.

(ముక్తా : తోనిష్క్ర.)

అని—(లేచి నలుదిక్కులు మాచి లోపలగురకవెట్టుచున్న వానినిద్దలకించి తలయూఁచి బీగము చేతులఁబట్టమాచి పండుకొనును.)

(యవనికదిగజాఱును.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ద్వితీయాంకము. తృతీయరంగము.

తపతీనదీతీరము.

[ప్ర: ముక్తావళి-సోమశేఖరుఁడు. (తెప్పపై)]

(అనుబంధము 9.)

ముక్తా—హా! నాథా! చూచితివే యెట్లుమమ్ముముంచివేయుచున్న దీ ప్రవాహము ? నాకు భయముగలిగె.

సోమ—ముక్తావళీ ! భీతిల్లకుము. దైవముమనకంత దుఃఖముఁగలిగింపఁడు. ఈవానతమిచే నీయేట నిప్పుడేపైనీరు వచ్చుచుండుటఁగొట్టుకొనిపోవుచున్నారము, కాని తెప్ప బలిష్ఠమైనట్టున్నది. భయంపడకుము.

ముక్తా—నాథా ! దాపునసముద్రముగలదే ? అందుఁ బోయిన నేమిచేయువారము ?

సోమ—అయిన నేమాయె ? భీతిల్లకుము?

ముక్తా / సోమ } (పోవుచు సముద్రమునఁబడియెదరు. తెప్పరెండు భాగములైపోవును. ముక్తావళీ సోమసేఖరులు చెరియొక భాగమున వేఱైపోయెదరు.)

(యవనికదిగజాఱును.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

కారాగృహము.

(లోపల మీననాథుఁడు పండుకొని యుండును.

వెలుపల ననిమేషుఁడు కావలి)

[ప్ర: చారువర్మ-నాగకేతుఁడు-సైనికులు-మంత్రులు-

సునీతి-సువిచారుఁడు.]

చారు—(అనిమేషునితో వాకిలితీయించి) దురాత్మా! మూర్ఖాధమా! లెమ్ము. ఇదే నిన్నురిదీయువార సిద్ధముగా నున్నారు. కడమాటనేనే నీతోఁ బచింపవచ్చితి. మీపట్టణము రాజ్యమంతయు మా యాధీనమయ్యె. మీతండ్రియో సంహరింపఁబడియె. ఊరక మూర్ఖమున నేటికిఁ బ్రాణములనొప్పఁజెప్పెదవు? ఇప్పుడైనను నాయాజ్ఞ జరుపుదు వేని నీరాజ్యము నీ కిచ్చెద.

మీన—(ముసుఁగుతోనే నవ్వును.)

చారు—నవ్వెదవా? ఏడ్చెదవా? నీకేమి కావరమా? ముసుఁగేలతీయవు? ఈమూర్ఖ్యరమున నేమిఫలము?

సైని—(మీననాథుని ముసుఁగుందీయుదురు.)

మీన—నారాయణ! నారాయణ! ఏమిది? నేనెవ్వఁడు. మీరెవ్వరు? ఇదేచోటు?

అందఱు—(ఆశ్చర్యము నభినయింతురు.)

చారు—అనిమేషా! ఇదియేమి?

అని—ప్రభువా! ఇందు నాయపరాధమింతైనను లేదు. అగ్నిపట్టి ప్రమాణముఁజేయుమన్నఁజేయుదును.

చారు—సైనికులారా ! మీరు వెలుపలనుంటిరిగదా ? మీకుఁదెలియక నీకార్యము జరుగునా ? ఇదియేమి ?

సైని—(స్వ) ముద్రయుంగరము వృత్తాంతముఁజెప్పితిమా మాప్రాణముపై నేమివచ్చునో ? (ప్ర) దేవా ! ఇట్టి యాశ్చర్యము మేమెందునెఱుఁగము. నేఁడేసోమశేఖరుఁడీయుదురుగదా ! ఇంతలో నేమిసంభవించునోయను భయముననూట యేవురును నిన్నరాత్రి నిద్రలేక మేల్కొని యుంటిమి. వెలుపటికొక్కరును రాలేదు.

చారు—అయినవీఁడెవఁడు ?

సునీతి—రాజేంద్రా ! ఈతఁడీపదిదినములనుండి మనయూర నేయున్న యతీంద్రుఁడు మహాత్ముఁడని జనులందఱు చెప్పఁగావిన్నాను.

చారు—ఏమాశ్చర్యమిది ? సన్యాసీ ! నీవెట్టికపట సన్యాసివి ? ఇక్కడికెట్లువచ్చితివి ? నిక్కముఁజెప్పకున్న నినుఖండింతును.

మీన—(ఇంతనఱకు "నారాయణ" యనుచుండి) ఆహా! నేనా? ఇక్కడికా? వచ్చితినా ? ఆహాహా !

చారు—ఈదురాత్ముఁడే హానిని విడిపించుటకుఁగారణము. అధమా ! చెప్పెదవా ? చంపుదునా ?

మీన—అహ! అహ ! నన్నా ! చంపుదురా ? (నవ్వి) ఎవరు ?

అని—నేను. (అనిసమీపించి ఖడ్గమెత్తును.)

మీన—(మన్నుగొనిచేతనుంచి—అని : మొగముపైనూదును.)

అని—(మూర్ఛిల్లును.)

మీన—ఇంకెవరువచ్చెదరోరండు !

(అందఱు నాశ్చర్యము నభినయింతురు.)

చారు—దురాత్మా ! నిన్నూరక విడుతునని యెంచితివా ? నిన్నింతింతగాఁగోసి వేయింతును.

మీన—ఊ—కానిమ్ము.

(అనుబంధము 10)

చారు—(స్వ) వీవినేమిచేయవలయు ? నాకేమియుఁదోచకున్నది. (ప్ర) నీవునిక్కంపుయతివో కైతవయతి వో యాదైవమెఱుఁగు. ఎట్లువచ్చితివిందు ?

మీన—రాజా! నీకూరక దుఃఖమేల ? నేను గపటయతిననియేయనుకొనుము. దాననేమి యునాకుఁగొదువలేదు. నేనువచ్చి మంచిరాజ్యమని యీయూరఁదపముఁజేయు చుండఁగా నూరివారందఱు నన్నూరక బాధించి వరములడుగుచువచ్చిరి. కపటయతి నైనందున నందఱిని నమావాస్యనాఁడు రమ్మంటి. అమావాస్య నిన్నగదా ? నాగురు వునాపైఁ గోపముగలిగి విసరివేసెను. ఎక్కడఁబడితినో యెఱుఁగను. ఇప్పుడు కారా గృహమని తెలిసెను. ఈచోట నెవ్వఁడో యొకసుకుమారుఁడున్నట్లుండెను. నేను పడినవెంటనే మిద్దెకూఁటుపాడుచుకొని పోయినట్లాయెను. వాడెవఁడో యెక్కడికిఁ బోయెనో యెఱుఁగను.

చారు—సైనికులారా ! ఈపలువమృషాలాపము లాడుచున్నాఁడు. వీనిఁబట్టి ఖండలు ఖండలుగా నొనరింపుఁడు.

(సైనికులు వెనుకకుఁద్రొక్కెదరు.)

చారు—దురాత్ములారా ! వెనుదీసెదరా ? మీపనిచక్కఁజేయఁగలను. వీనిపని నేన చేసెదను. (కొట్టును.)

మీన—అయ్యో ! నాబిడ్డయేమాయె. నాబిడ్డయేమాయె ? హా హా హా

చారు—పలుగాకీ ! నీబిడ్డయెవరు ? నీవుసన్యాసివైన నీకుబిడ్డయెక్కడవచ్చె ?

మీన—బిడ్డయా! హా హా హా. నాబిడ్డ. ఎంతముద్దుబిడ్డ ? పోయె. పోయె. హా హా హా.

(ప్ర: శీఘ్రగమనమున నీలాలక)

నీలా—దేవా ! నాయభ్యంతరము క్షమింపవలయు. నిన్నరాత్రి యర్ధరాత్రివఱకు మే మును ముక్తావళియు మాటలాడుచుఁ బండుకొంటిమి. కొంతసేపులోననే ముక్తావళి వెలుపటికిఁబోయెను. నేనువత్తునన్నవలదనియె. తర్వాతనాకన్నే నిద్రవచ్చె. ఉదయ మగుటకు జామున్నపుడే లేచితిని. ముక్తావళి కానరాకున్న వెదకితిమి.

కం॥ ఆయర్ధరాత్రినుండి య
యో యెల్లెడవెదకితిమి తలోదరి నదియే !
మాయయొ కనఁబడకున్నది ।
మాయపరాధంబులేదు మానవపాలా ॥

ప్రవాళవల్లియు వెదకె. ఎందెందు వెదకిననుఁజిక్కకున్నది. మహీశా! మన్నింప వలయు.

చారు—హా ! హా ! హా ! దైవమా ! (మూర్ఛిల్లును.)

నాగ—హా! శ్రీహరీ!

మీన—నాబిడ్డపోయె. నాబిడ్డపోయె. హ్హా హ్హా హ్హా

చారు—(లేచి) నాగకేతూ! నాబంగారపు కూతురునాకుఁ దక్కునా?

(అనుబంధము 11.)

నాగ—అయ్యో! కాంతామణీ! ముక్తావళీ! నీవునాకుభార్యవై సర్వసుఖములొసఁగఁ గలవని నమ్మియుంటినే? నాచిత్రకారశక్తివలన నీరూపముఁజూడకుండినను ప్రశంస వలనవిని రూపమెట్టిదిగా నుండఁగలదని యెన్నియోచిత్రములవ్రాసి పేరాసఁజేసి నిన్నుఁజూడనెంచితినే? ఇంకనొక గడియకు నీమంగళాంగ దర్శనము నాకులభించు ననియుబ్బితబ్బిబ్బగుచుంటినే? ఇంతాశాభంగముఁగలిగించితివా?

మీన—నాబిడ్డ. నాబిడ్డపోయె. హ్హా హ్హా హ్హా.

చారు—నీలాలకా పోదమురమ్మ. సైనికులారా! మీరందఱుపోయి దిక్కు దిక్కుల నా కుమారిని వెదకిరండు.

(నిష్క్ర.)

(అనుబంధము 12.)

నాగ—దైవమా! నాకేమిప్రాప్తిగలిగె? ఆ ముక్తావళి లేకున్న నేనెట్లునిర్వహింతును? భూమియంతయుఁదిరిగి దానిపొలకువ గుఱుతింతు, నొండేని యట్లనే మరణము నొందుదుగాని యాతరుణీమణిలేక నేజీవింపఁజాల.

(నిష్క్ర.)

[ప్ర: సైనికుఁడు.]

సైని—యతివర్యా! నమస్కరింతును. మాచారుశర్మరాజుగారు మీకత్యంతవిధేయులై క్షమాపణముఁ జెప్పుకొనుచుఁ దమగృహమునకు మిమ్ము విజయముచేయించుకొని రమ్మనినారు. పల్లకివచ్చియున్నది. వేంచేయుఁడు.

మీన—నేనిప్పుడు రానని వానితోఁ జెప్పుము. ఊరిలోనికిఁ బోయి పిదప నిష్టమువచ్చి నప్పుడు వచ్చెదనని చెప్పుము. (నవ్వుచు లేచిపోవును.)

అని—(లేచి చూచి) హా! హా! ఏమాశ్చర్యము. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

కేరళరాజ్యమున సముద్రప్రాంతభూమి.

[కొందఱు తురకలు మాటలాడుకొనుచుండఁ బ్రవేశము ముక్తావళి.]

ముక్తా—మహాత్ములారా! అనదనై గత్యంతరములేక వచ్చియున్నాను. మీరెవరైనఁ గాపాడవలయు.

తురకలు—(తమమాటలతో హాస్యమాడెదరు.)

ముక్తా—అయ్యలారా! మీమాటలు నాకేమియుఁదెలియవు. చూడఁగానను మేలము లాడునట్లున్నది. ఇదిధర్మమా?

తురక—(ముక్తావళిపైఁబడఁబోయెదరు.)
ముక్తా—(చూర్ణము వారిపైఁజల్లును.)
తురకలు—(మూర్ఛిల్లెదరు.)

ముక్తా—దురాత్ములారా! ఇట్లనేపోందు. దైవమా! నేనింకేమిసేయుదును. నానాథుని యాశ్లేషసుఖమొక్క సారికేకడగావలయునా? తపతీనదము దాఁటి యేతెంచిన నాకనంతసౌఖ్యము కలిగెనని నమ్మియుంటిఁగదా? ఆనదము వేగమున సముద్రమున రెండు క్రోశములు గొట్టుకొని పోవలయునా? పోయినను మానెఁగాక నానాథుని తోనుండినదియే పరమానందముగనుండెనే? అదియులేకపోయె. దక్షిణమునకు నన్నును బశ్చిమమునకు నానాథునిఁద్రోయవలయునా? అప్పుడయ్యెడకు వచ్చుచుండిన యోడబేహారియొకఁడు చోళరాజ్యమునకుఁ బోవువాఁడు నన్నుఁదనయోడ నెక్కించుకొని వచ్చుచుండినవాఁడు దారిలోనిందే తనయోడతోఁగూడ మునుఁగవలయునా?

(అనుబంధము 13.)

హతభాగ్యురాలనగు నాకొక్కతెకుమాత్రము మృతిగలుగకుండ వలయునా? ఈరూపముననే నెక్కడికిఁబోయినను భంగపాటుగలుగుఁగాక వేఱుగాదు. (తన

చీరఁజూచి) నినుఁగట్టినవారిఁగలకాల మబలలఁగాఁ బరతంత్రరాండ్రుగాఁజేసి యెవ్వరివలనను భంగపాటు గలిగించి హాస్యమునకు నిడుమలకుఁ బాత్రభూతలుగాఁజేయు వస్త్రమా ! నీవిక బైపొమ్ము. (పాఱవేసి) రూపమువలనఁగాకున్న వేషమువలననైన నే బురుషుఁడనయ్యెద. (పురుషవేషముధరించి) ఇంకనన్నెవ్వరేమి చేయఁగలరు ? నానాథుని ప్రథమాలింగనము వడయఁగోరి గూఢవృత్తిఁగారాగృహప్రాంతమున కరుగుటకే వేషము ధరించితినో యదియే యిప్పుడు నాపాలికిలభించినది. ఆహా ! లోకమున వేషమున నెంతయున్నది? అప్పుడే నాకు మగతనము లభించినట్లు ధీరత్వమంతయుఁ గొఱవడుచువచ్చె. ఒకఖడ్గము మాత్రముననే యుద్ధమునకుఁ బోవుదానివలెనున్నాను. "పోవుదానివలె" నేల? "పోవువానివలె" నందును. వేషము వేసికొనినవారి బ్రదుకు నిరర్థకము. ఈదేశముననే యుంటినా, యీతురకలమూలమున గుర్తింపఁబడుదునేమో ? ముందుపోయెదను. పేరొకటికావలయుఁగదా ? నీలకేతుఁడను పేరుఁబెట్టుకొనియెదను. ఎందైనఁ బోయిరాజునొద్ద నూడిగమునకు నిలిచి నానాథుపోకడ నన్వేషించెదను.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

కేరళదేశములోని వీధి.

[ప్ర: చారుఁడు.]

చారుఁడు——జనులారా! బ్రహ్మక్షత్రియ శూద్రవతంసములారా! వినుండు వినుండు. ఈకేరళరాజ్యమున నొక వనకుంజరము, అప్పుడప్పుడు రాత్రివేళఁబట్టణములకుఁబల్లెలకువచ్చి యిండ్లను జనులను వనములను నాశనముఁజేయుచుండుట యందఱు నెఱుఁగుదురుగదా? దానివధించుటకుఁ జేయఁబడిన సర్వోపాయములు విఫలములై యుండుటయు నెఱుఁగుదురు. అదిసర్వాయుధాభేద్యమై గజరూపమూనిన మహాసురుని చందమున నెందు నెదురులేకున్నది. నిరపరాధజననాశనమునకుఁ గటకటపడి కేరళరాజ్యరమా విలాసులగు నంగార శర్మరాజుగారు వక్ష్యమాణవిధమునఁ జాటించుచున్నారు. ఎవ్వరైనను శూరులగు వా రీకుంజరమును దృష్టాంతయుక్తముగ దిష్టాంతమొనర్చిన మారాజ్యములో మేముపాతిక భాగమివ్వఁగలవారము. వారివంశమున్నంతవఱకు నడుపువారము. అట్టివారు బ్రాహ్మణక్షత్రియులలోఁ జేరినవారేని, శూద్రాగ్రేసరుఁడని జగత్ప్రసిద్ధిఁగనిన వానిఁగాక యితరులఁ బెండ్లియాడనని ప్రతిజ్ఞపట్టియున్న మాయేకపుత్త్రి నిందులేఖాదేవిని మేమట్టి శూరవరునకుంబరిణయముఁజేసియిచ్చి యర్ధరాజ్యమివ్వఁగలవారము. ఇది త్రికరణశుద్ధిగా జరుపువారము. శూరులకెల్ల మంచి సమయమొదవినది. ఉపేక్షయొనరింపరాదు సుమండీ.

(నిష్క్రా.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

పాండ్యరాజగు చతురవర్మయాస్థానము.

[ప్ర: చతురవర్మ-మంత్రి.]

చతు—మంత్రీ! వస్తువాహుఁడిపుడేవచ్చెనా?

[ప్ర: వస్తువాహుఁడు. ముక్తావళి (పురుషవేషమున)]

వస్తు—పాండ్యధరామండలాధీశా! చతురవర్మరాజేంద్రా! నమస్కరించువాఁడను. మీయాజ్ఞతెలంగున సింధుదేశమునుండియు ఘూర్జరదేశమునుండియు మీరుకోరిన సర్వపదార్థములఁదెచ్చియున్నాఁడను, బండినుండియిప్పుడే వచ్చితి.

చతు—వస్తువాహా! మిక్కిలి సంతసించితిని. ఈముద్దుకుమారుఁడెవ్వఁడు?

వస్తు—రాజచంద్రా! ఇతఁడు నీలకేతుఁడను రాజపుత్రుఁడు. కేరళదేశపు సముద్రప్రాంతమున నాకుఁజెలికాఁడయ్యెను. మిక్కిలి శాస్త్రపరిచయమును యుద్ధపాండిత్యమును గలవానిఁగా నెఱిఁగితి. దేశసంచారిగైయున్నందున మీయాశ్రమమున నుండఁగలవాఁడని పిలుచుకవచ్చితి.

చతు—కుమారా! నీతలిదండ్రులెవరు?

నీలకేతు—దేవా! నాతలిదండ్రుల నేమనిచెప్పఁగలను?

కం॥ అనఘాత్మనాయదృష్టం
బున నదియే జనని యిడసముద్రుఁడె జనకుం।
డను భంగిగలిగె నేమని।
వినిపించెడివాఁడ నాదువృత్తాంతంబునుఁ॥

ఇప్పటికినదియే నాతల్లి. సముద్రుఁడే నాతండ్రి.

వస్తు—రాజచంద్రా! ఇతనిచరిత్ర మద్భుతము. ఈతనితలిదండ్రులు ఘూర్జరము వైపున నున్నవారఁట. శత్రుబాధ మిక్కిలియైన కతమునఁగడుచిన్ననాఁడే యితనిఁబాసి వారెక్కడికోపోయిరఁట. తదన్వేషణవ్రతమూనియూరక సంచరించుచున్నాఁడఁట. వారియిక్కువ యెఱుఁగుటకుఁ గేళఖండన మైనఁగావింపఁడఁట. మొన్న సముద్రమున నొక్కయోడలోఁబోవుచుండి యీయోడ కేరళప్రాంతమున మునుఁగఁగా నితఁడొక్కరుఁడుమాత్రము బ్రదికెనఁట. ఇవియన్నియు నెఱింగినేఁ దోడ్తెచ్చితి.

చతుర—కుమారా! నీవు మాపీటనేయుండుము. నీతలిదండ్రుల నెమకింతును.

నీల—రాజచంద్రా! నిష్ప్రయోజకుఁడనై నేఋణము జీవనముచేయఁగలవాఁడఁగాను. ఏదైనఁగార్యమిచ్చిన నుండెద.

చతుర—అంటినఁ బాలుగారి కసిగందుమోము దమ్మిగల సుకుమారుఁడవే? నీవేమికార్యముచేయఁగలవు?

నీల—చూచుటకట్లున్నాఁడఁగాని యెట్టికష్టములకైన నోర్చుకొనువాఁడ.

ఉ॥ చాలనివాఁడనంచు నలసక్రియుఁడంచునునన్నుఁజూడకేఁ ।
జాలుదు యుద్ధభూమిరిపుసారమడంపఁగ వ్రాతవ్రాయఁగాఁ ।
జాలుదువంటకైనమఱి చాలుదునన్నియుమించికావుమో ।
భూలలనేశనీఋణము భోజనమొల్లను మ్రొక్కివేఁడెదన్ ॥

దండునసుంచినను, విలేఖకునిఁగా నొనర్చినను, దుదకు, బాచకకృత్యమునకైనఁ దగుదు.

చతుర—ముద్రఁగైకొమ్ము. ఈముద్రాధికారము నీకుండనిమ్ము. విలేఖకగణికాదులపై నధికారము గలిగియుండుము. (నిష్క్ర.)

For REFERENCE ONLY

శ్రీ

ము క్తా వ ళి నా ట క ము.

తృతీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

కేరళపురివీధి.

[ప్ర: నాగకేతుఁడు.]

నాగ—ఆహా! ఎన్ని దినములకింత వృత్తాంతము తెలిసె. ఆముక్తావళి యీ కేరళరాజ్య ప్రాంతమునకు వచ్చియున్నట్టు తెలిసె. ఈరాజ్యమున నేయున్నదో లేకెంౘైనఁబో యినదో? అయినను రాజధానికిఁబోయి యందేయుండి విచారింపవలయు. అయ్యో! ఆసోమశేఖరునిపై మోహమునఁదలిదండ్రులసయితముమాని యెటనైనఁబడ నుద్యమిం చిన యాతన్వంగి నన్నుఁగోరునా? అదినాకు లభింపకున్న నేజీవింపఁగలనా? ఈసం వత్సరమునుండి దానికై పరితపించుచు నాధనమును బ్రాణములను దానిపాలుచేయ నున్నానే? అక్కటా! సింహాయత స్వత్వుఁడగు నాసోమశేఖరునితో నేనీడగుదు నా? ఇదేలనాకీవట్టియాస? దీనిమాని నాపురికిఁబోవుదునా? అయ్యో! ఎట్లుప్రాణ ములభరించి పురికిఁబోదు?

(అనుబంధము 14.)

మొదట నాముక్తావళిపోయిన యాఱుమాసములకుఱకు నదిమృతిపొందెననియే నేనును దానితండ్రియుఁ దల్లియునందఱు నమ్మియుంటిమి. నీలాలక తనమరణకాల మురాఁగా వృత్తాంతముఁజెప్పె. దానివలన సోమశేఖరుని వృత్తాంతమును నాకృత్రిమ యతి, కపటసన్యాసి వృత్తాంతమును దెలిసె. నాటనుండి తదన్వేషణవ్రతముఁబూని యడుగఁదగినచోట్లన్నియునడుగుచు ముక్తావళి కట్టియుండినచీరకుఁ జతచీర చేవట్టి యూహూరు విచారించుచురాఁగా నట్టిచీర యీయూరదొరికె. ఈయాఱుమాస ములువడిన శ్రమమంతయు వీటిఁబుచ్చి యూరకూరికిఁబోదునా? ముందెట్లు జరుగ నున్నదోచూచెదను. రాజధానికిఁబోయెదను. (నిష్క్ర)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-పంచమరంగము.

కేరళవీధి.

[ప్ర: సోమశేఖరుఁడు-బ్రాహ్మణవేషమున.]

సోమ— (అనుబంధము 15.)

అయ్యో! నాయట్టి పాపాత్ముఁడెందైననుండునే? రాజ్యముఁబాసితి. తండ్రినిఁ గోలుపోయితి. నాకైతనకుఁ గారాగృహవాసముఁ గలిగించుకొన్న పిన్నతండ్రిఁజెఱవిడిపింపలేనైతి. ధీరోదారగుణవిరాజితుఁడుగా నాపిన్నతండ్రి చెఱవిడిపింపఁబ్రయత్నించుటయే సత్యవ్రతముగా జరుపుదునని చేసినప్రమాణపూర్వకమగు ప్రతిజ్ఞజరుపలేనైతి. అక్కటా! ఆచెఱసాల నతఁడెట్టియిడుములఁబడెనో? ఇంత యశ్శాత్రప్రతిజ్ఞ గలుగునే? ననుఁబాసిపోయిన యాముక్తావళిజాడ యించుకంత తెలిసిన నూరికిఁబోయి సర్వసన్నాహములు చేయనెంచియున్నాఁడనే. అదితెలియకున్నదే? నాప్రాణపదముగానే నెంచి సర్వాశలుమోపెట్టియున్న తరుణీమణి ముక్తావళివిధివైపరీత్యమున ననుఁబాసినదిమొదలు పశ్చిమసముద్రతీరముననున్న యన్నిపట్టణములఁ బల్లెలవెదకుచువచ్చితినే? రెండుసంవత్సరములయ్యె నించుకైనఁ బొలకువతెలియకున్నదే? తెప్పనుండిజాఱి సముద్రమునఁబడియెనో? కాదేని నక్రాదులగు జలచరములేవైన మ్రింగెనో, యొండెని లేకున్నిక్కిఁదల్లడిల్లి బెగడొంది యపగతాశయై యసువులఁబాసెనో, లేకున్న సజీవయై నన్నెందైన వెదకుచున్నదో, లేక యాసముద్రమున నట్లేతేలియాడుచునున్నపుడు నాతెరువునఁబోవు నావికులెవ్వరైన నాయతివఁజెఱవట్టిరో యెఱుఁగఁజాలఁగదా?

సీ॥ ఎడఁబాసిజడరాశిఁ బడఁద్రోసికడఁజేసి
నందుకావిధికెంత యడలిపడితొ ।
బలువంతజలజంతువుల పొంతఁదలకెంత
మదిఁదాల్చి విధిలేక యదరిపడితొ ।

కవగానకేవరైన నవమానలవమూన
　　నడలొందికడుగుంది వెడఁగుపడితొ ।
మనఁగోరినినుమీఱి కొనసారినమఁజీరి
　　కడునాసవిడలేక బడలుపడితొ ।

తే॥గీ॥ యకట ముక్తావళీ తరంగావళీవి ।
భావళీహావ లీలాశుభావళీస ।
ధావలీఢసురో భావళీవినమ్ర ।
భావలీనసతీభంగి పావనాంగి ॥

ముక్తావళీ! నీఋణము నాకంతయే కలదుగదా? మృతిఁ గలిగింతురను భయము వెనువెంటఁ గలిగిన చావునకు సిద్ధముగనున్న సంభ్రమము వేళ నొక్కటియు మదికిఁ దోఁచకుండు కాలమున నాకారాగృహమున నినుఁ గౌఁగిలింపఁ గలిగినది మాత్రమే నానోముఫలమా? నాయట్టి హతభాగ్యుఁడుండునే? అయ్యో! నాకొఱకై, హతభాగ్యుఁడనగు నాకొఱకై నీవు తల్లిదండ్రులఁ బాసి దేశము మాని పడరాని పాటులఁ బడితివే? దానికై దుఃఖించెదఁగాక నాయునికి కింతయైన వగవను. హా! దైవమా! ఇదె రాతిరియయ్యె. ఇందొక సత్రమున్నట్లున్నది. ఈరాత్రి యిందుండి రేపు ముందుపోయెద. (పండుకొనును) ఏమిది? ఇట్టి యద్భుతాకారముగల యీకుంజరము నడయాడు నీలశైలము పగిది నూరిలోపలికి వచ్చుచున్నది. అయ్యో! ఆ యింటినట్లే త్రొక్కుచున్నది.

(లోపల కలకలము. ప్రవేశము-ఏనుఁగు.)

ఏమియు నెఱుఁగని భంగిమదించి యుండఁగల యీసామజమున కిట్టి చెడుతలం పేలకలిగె?

(పోయి యేనుఁగును చంపును.)

[ప్ర: బ్రాహ్మణుఁడు.]

బ్రాహ్మ—మహాత్మా! నిరంతరము మాకు బాధనొసంగుచు నిర్భీతిమై క్రూరకృత్యము లెన్నియో యొనర్చుచు సర్వాయుధాభేద్యమైవిచ్చలవిడిఁ దిరుగుచున్న యీపాపపుఁ గుంజరమును జక్కాడి బకాసురుఁగూల్చి యేకచక్రపురిఁగాచిన వాయుసూనుని భంగి, హిరణ్యకశిపు ఖండించి దేవపురిఁబ్రోచిన నరకేసరిభంగిఁ గీర్తిఁగన్న నీవెవ్వర వడుగ వచ్చునా?

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా! నన్నేల యింత ప్రశంసించెదు? ఇదియేమంత ఘనకార్యము? నేను విలాసకుఁడను బ్రాహ్మణుఁడను.

బ్రాహ్మ—విలాసకా! నీపుణ్యమగణ్యము. ఈకేరళాధిపతియగు నంగారశర్మ బ్రాహ్మణక్షత్రియులలో నెవ్వరైన నీమదకరిం జంపినఁ దనకూతునిచ్చి యర్ధరాజ్య మిచ్చెదనని ప్రతిన వట్టియున్నాఁడు.

సోమ—విప్రపుంగవా! నాకు మీరాజ్యమును వలదు. మీరాజుకూతురునువలదు.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్లేటికి? ఇక్కడికి మూఁడామడలో రాజధానికలదు. పోయి రాజదర్శనమైననుఁ జేసికొందువు రమ్మ. బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంకొక్కమాట. ఈయూరికింత దూరముననున్న సముద్రతీరమునఁ గొన్నిదినములకుముందు కొందఱు తురకలు సముద్రమునుండి యప్పుడే యుద్భవించిన జయలక్ష్మిఁబోలె నలరారు సుందరింగాంచి కామింపఁగా నాయంగనామణిమంత్రములుచ్చరించి భూతిచల్లినంతనే యాతురకలు మూర్ఛిల్లిరఁట. ఆయమ మఱియేమి తంత్రముఁజేసెనో నాటినుండి యాకుంజర మీరాజ్యము నంతయుఁ బాడుచేయఁ దొడఁగె. నీకేమైన మంత్ర పరిచయమున్న నామంత్రమునకుం బ్రతిక్రియ యొనరింపుమా?

సోమ—ఎన్ని దినములైనది యాయమ వచ్చి?

బ్రాహ్మ—సాదాపుగా రెండుసంవత్సరములకంటె నెక్కువయే యాయె.

సోమ—హా! దైవమా! ఆతరుణీమణి యేమాయె? ఇప్పుడెందున్నది?

బ్రాహ్మ—అప్పుడు మూర్ఛపోయిన తురకలు లేచిచూచినఁ గానరాలేదు. ఎందువెదకినను జిక్కలేదు.

సోమ—హా! శ్రీహరీ! బ్రాహ్మణా! పోదము రమ్ము మీకేరళ రాజధానికి.

బ్రాహ్మ—ఇప్పుడుగదా మాకుధన్యత. ఆరాజకూతురున్నదే—భళీ!

సోమ—పోదము రమ్మిప్పుడేల? (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాంకము-షష్ఠరంగము.

చతురవర్మకొలువు.

[ప్ర: చతురవర్మ-నీలకేతులు.]

చతుర—నీలకేతు కుమారా! ఈమూఁడేడులనుండి నీగుణము చూచియున్నారము, మహోన్నతవంశమున నీవు జనించియుండవలయు ననుటకేమియు సందియములేదు. కొన్నిమాటలు నీతో నేనాడవలసియున్నది. ఇతరులతో నీవిషయమున మాటలాడింప నెంచితి. ఎంచియు ధీరగుణోపేతుఁడవగు నీతోనాడుటకు సంకోచమేలయని నేనేయుద్యమించితి. నాకుఁ గళావతియను పుత్రియుండుటయు, నాపుత్రి నాప్రాణంబు ప్రాణమగుటయు, దానికై నేనింతరాజ్యము గలిగియున్నను బునర్వివాహముఁ జేసికొనకుండుటయు నీవు వినియుందువు. కేరళరాజ్యమునుండి నేఁబిలిపించియున్న జగంధరుఁడను చిత్రకారివల్లనే వ్రాయించియున్న యాకన్నియ చిత్రపటములలోని రూపమును జూచియుందువు. ఆకన్నియప్రౌఢయై రెండుసంవత్సరములైయుండియు నాయమ మనసరయక వివాహముచేసి యివ్వరాదని యావఱకుఁ గాచియుంటి. ఒక్కరైన రాజకుమారుల నాయమ యొప్పకుండె. అదేమి దైవాయత్తమో నిన్నెపుడు చూచినదో యాయమకు నీపై మదిగలిగియున్నది. నీకభీష్టమైన నాయభ్యంతరములేదు.

ఉ॥ ఇన్నిదినంబులున్నృపుల నెవ్వరినొల్లక యున్నకన్నెదా।
నెన్నఁడుఁజూచెనోఘటన మేక్రియనున్నదొరాకుమారపో।
రన్నినుఁగోరెనాసుత కళావతిభాగ్య విశేషమయ్యెనా।
కన్నియఁగోరనీకుమది గల్గినలేదొక యంతరాయముల్ ॥

నీల—రాజచంద్రమా! ఇది యెన్నఁటికైన నొప్పునా? కన్నుగానక మిమ్మునమారివరించినను, బుత్రియెడఁగల ప్రియమున నీవేయభయదాన మొసఁగినను, దారతమ్యమరయక నేనిందుకు సమ్మతింపవచ్చునా? నేను మీభటుఁడ. భటశబ్దముఁబట్టితెనయుఁడ.

ఆయమనాచెల్లెలు. ఇట్టివావిసరియా? మీసరివారిలో మీకునగుంబాటుకాదా? నాకు మాత్రము కీర్తికరమా? ఇదికానిపని. క్షమింపవలయు.

చతుర—కుమారా! నీలకేశూ! నీసుశీలతకెంతయు సంతసించితి. యువానుండవై సర్వసుఖములం గోరవలయువాండవై, సుందర రాజనందనపాణిగ్రహణమును, నామూలమున రాజసుఖమును మీకబ్బనుంటం దారతమ్యభంగినగసి నీవు వలదనుటయే నీధీరవంశజననమునుందప్పక చాటంగలదుగదా ?

(అనుబంధము 16).

ఆయిన నీవాడిన యీవిషయము యోచనీయమే. ఈవిషయము నేను నాతనయకుంజెప్పితి. ఆయమయొప్పదయ్యె. ఆమెనుగాదనంజాలకయే గానిమ్మంటి. అయిన నీవే యీయాశయము చెప్పుటవలన మరలంజెప్పెదను. అంగీకరించినను సంతోషమే. అంగీకరింపకున్నను మఱియుసంతోషమే. (నిష్క్ర.)

నీల— అకటా! నాకిదేమవస్థవచ్చెను ? నా నాథుని వెదకుచు నేనూరకదిరుగుచున్న నతండును వెదకుచున్న నొకరికొకరికి సమాగమమే లేకుండుగావున నొక్కయెడ నే నున్నమేలని యిందేనిలచి వెదకుచున్నానే! ఇట్లుండ నీసందర్భమురాందగునే ? దైవమెట్లుచేయనున్నాండో తెలియదు. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-సప్తమరంగము.

కళావతి యంతఃపురము.

[ప్ర: కళావతి-చతురవర్మ.]

కళా——అయ్యా! క్షమింపుము. చనువుమైఁబలికెదను. నీవే నీలకేతునితో నీమాటచెప్పినట్లు తోఁచుచున్నది.

చతుర——కుమారీ! నీయభీష్టము నెఱవేర్చుటకంటె నాకు వేఱొకకార్యముగలదా? ఆనీలకేతునే పంపెదలెమ్మ. మాటలాడుము. (నిష్క్ర.)

కళా——హృదయమా! తల్లడిల్లకుము. నామనోహరుని మంగళాంగదర్శనము సమక్షమునఁగలుగుటకు మదిభుగుల్లుమనుచున్నది.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు.]

నీల——(స్వ) ఈపాండ్యరాజగు చతురవర్మయొద్ద నెన్నిదినములనుండి సౌఖ్యముగానుంటిని. ఇప్పుడిదియేమి యవస్థవచ్చెను? అతనికూతురు నన్నుఁగోరియున్నదఁట. నేఁ బెండ్లియాడవలయునఁట. నేవలదనినకారణము లెల్లఁజెప్పితిని. తనతనయతో మాటలాడెదననియె. ఇప్పుడు తనకూతురియొద్దకే నన్నుఁబంపియున్నాఁడు. దైవమా! నన్నేమిచేయనెంచితివి? (ప్ర) కళావతీదేవి! ఏమిపిలిపించితివి? ఆజ్ఞయేమి?

కళా——రాజకుమారా! నిన్నేటికిఁబిలిపించుటయు మాతండ్రిచెప్పఁడా?

నీల——తరుణీమణీ! చెప్పియున్నాఁడు. నేనునందుకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁజెప్పితిని. నీవు నను వరింపనెంచుట యపకీర్తికిని సరివారిలో నగుఁబాటునకుఁ గారణము. రాజ్యసంపదలుగల యువానులగు రాజకుమారులెందఱోయుండ, నినుఁజేవట్టుటయే స్వర్గభోగమనితలంచి యాశించు సురూపులగు ధరణీధవతనూజు లెందఱోయుండ ననుఁగోరుట నీకుఁబాడిగాదు. మీతండ్రినాకేలికయగుటచే నాకునుదండ్రివావి. ఇట్టివరుసతగునా?

(అనుబంధము 17.)

శా—ధీరపుంగవా! రూపముకొఱఁత వలనఁగాని, గుణలోపమువలనఁగాని, నడకతక్కువవలనఁగాని, నేనీకుఁదగననియంటివేని నీకుమాఱాడకుందుఁగాని యీకారణములు నన్నెట్లుబాధించును? నామనసునకువచ్చిన సుగుణశీలసంపదలుగల మనోహరునిఁబెండ్లియాడుట నపకీర్తిగాని నగుఁబాట్లుగాని యేలకలుగు? ఇంక వావితగదని నీవాడుట యాశ్చర్యము. నీసతితల్లి నీతల్లియేయని స్మృతులుద్ఘోషించుఁగదా? అందున నీసతి తండ్రియగుటకును, నాపతితండ్రియగుటకును సందేహమేమి? అది తప్పనివావిఁగదా?

ల—వనితా! ఏదియెట్లున్నను నావంశము నాకేతెలియకున్నదే, నీవెవ్వరియాలి వెవ్వరికోడలవని నిన్నడిగిన తలవంపులగుఁగదా!

శా—మనోహరా! ఈమాటకుఁబ్రత్యుత్తరము నీకుఁదోఁపదా? నీధీరగుణమే నీసద్వంశజననమునుఘంటాఘోషముగఁ జాటుచుండ నదియొకరు వ్రాయవలయునా? నీవెవ్వరియాలవన్న నామగని యాలననఁజాలనా? ఎవ్వరికోడలవన్న—

ల—తరుణీ! నేను నాతలిదండ్రులఁ గనిపెట్టువఱకుఁ గేశఖండనమైన—హా! శ్రీహరీ! —చేయననియున్నవాఁడ నీభోగమున కెట్లియ్యకొందు?

శా—త్రికరణశుద్ధిగా నేఁగోరినమగని కాల ననిపించుకొనుటకంటె వేఱొకభోగము నపేక్షింపను.

ల—మానినీ! నీకెట్టియుత్తరములనిచ్చినను నాకు మనసొప్పదు. కీర్తియటుండ నాడికలటుండ సౌఖ్యమయినను నీకులభింపదని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

శా—ఇంతయేల నీవుమాటలాడెదవు? దాఁపకవచింపుము. నీకింకెవ్వరిపైననైన మనసుఁగలదా?

ల—మానవతీమణీ! (కన్నీరునించి) నీవెంచినటేకలదు—

శా—అయ్యో! కన్నీరేలకలిగె? నీమోహమునకు నేనడ్డమురాను. నీమనోహారిణిని నేఁదోఁబుట్టువుగాభావించెద. నీమోహమంతయు నీమెచ్చులాడికొసఁగినను నన్నొకదాసియని యనుగ్రహించిన నంతయేచాలును.

(అనుబంధము 18.)

ల—భామామణీ! పతివ్రతాతిలకమవని నిన్నునుతికొలుపుటకు నీమాటలు సార్వపథీనములు. నీయట్టిసతీమణి భార్యగాలభించుటకుఁగడుంగడునోచి యుండవలయుఁజుమా! నీమగఁడు. కావుననే నేనీకుఁదగనివాఁడ.

మ॥ అలినీలాలక నీసతీసుచరితంబత్యద్భుతంబయ్యెధీ
ర లలామంబవు నిన్నువంటిలలనా రత్నంబు జేపట్టఁగాఁ
దొలిజన్మంబున దుర్గసీమఁదప మెంతో చేయఁబోలుం జుమీ
యలపుణ్యాత్ముఁ,డభాగ్యసంగతుఁడ నేనన్యుండఁగానిందుకున్॥

క్రూరాత్ముఁడ. కలుషమానసుఁడ. ననువరింపకుము.

కళా—నీగుణమే నీవాడినమాటలఁ గల్లఁజేయఁజాలు. క్రూరాత్ముఁటిట్లు చెప్పికొనునా ?

నీల—కామినీ! నీవిట్లుపట్టుఁపట్టిననే నీయూరును నీతండ్రిదాస్యమునుమాని యెక్కడి కైనఁబోయెద.

కళా—ఇది పరమసమ్మతము—నీ వెంట నేనునువచ్చెద.

నీల—హా! దైవమా! భామినీ! ఒకవేళ నేను మోసగాఁడని నీవు గుఱుతెఱిఁగిన నెట్లు?

కళా—నీమోమునందలి తేజముఁగాంచిన మోసమనునది మూఢామడ యెడగలుగ నుండఁగలదుగదా?

నీల—అతివా! మోసమెట్లయిననుండనీ. నేను నినుఁగన్నె త్తియైనఁజూడకయాదరింప కున్నఁబరిణయమాడుటొక్కటితప్ప వేఱుసౌఖ్యము కలుగదే ?

కళా—నేవిన్నవింపనా నీకు భార్యననిపించుకొనుటకంటె వేఱభిలాషము నాకులేదని? ఏలయిట్టి విషమపరీక్ష? నేను నీదానఁగాక యింకొక్కరిదానఁగాదు. నీకిద్దితీఱునిపని.

నీల—ఏలయునని కన్నులుతెఱచి దుఃఖాంబుధిఁబడి పాఱిపోవ నెంచెదవే. నీన్నెమనఁ గలను?

(అనుబంధము 19.)

కళా—ఎన్నిదుఃఖములకైన నెంత తిరస్కృతికైననోర్తుఁగాక నాయభిలాషము—నీవు వరించుభాగ్యముగను నభిలాషము-నేమానను. నివు నన్నొల్లనినాఁడు ప్రాయోపవేశ మొనర్చి యసువులఁబాసెద. నీపాదములాన నేమనఁజాల. నీవేమిబాస చేయుము న్నను జేయుదాన. ఇదేచేఁజేత నానవెట్టుకొనుదాన. (అని చేయొడ్డఁగా.)

నీల—అతివా! నీయిష్టము. నాపైమాటలేదు. నీయిచ్చవొప్పుననేకానిమ్ము (పోవఁ బోవ.)

[పునః ప్రః చతురవర్మ.]

చతు—(నీలకేతునితో) మాడలాడితివా ? నీలకేతుకుమారా!

నీల—మాటలాడితిని. నాయత్నములేకున్నది.

చతుర—యోచింపకుము. పొమ్ము. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

[తృతీయాంకము-అష్టమరంగము.]

కళావతిపడకటిల్లు.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు మంచముపైఁబండుకొని]

ప్రక్కన కళావతి వీణతో.

కళా— (అనుబంధము 20.)

నీల—(లేచి) కళావతీ వలదన్నను మానక మాదేశపద్ధతి భంగి ననుఁ బాణిగ్రహణ మొనరించితివి. నీసౌఖ్యమింతయేయని యెంచుము.

కళా—ఇంతకంటె వేఱు సౌఖ్యమును నేఁగోరలేదే ?

నీల—చెలువా! నేఁగడుక్రూరాత్ముఁడసుమా ! అరయలేవైతివి.

కళా—అక్కటా ! నిష్కారణముగా నూరక నిన్ను నీవ యేమిట్లనుకొనియెదు ? ఆహా ! తెలిసెను, అగ్గలంపు మరులు పెంపున నిను నిర్బంధమున నేవరించుట క్రూర కృత్యమని నన్ను దూషించు నెపమున నిన్ననుకొనియెదవో ?

నీల—అయ్యో ! అటుగాదు. నిక్కముగా నేవంచకుఁడను.

కళా—కానిమ్ము నీవలననే వంచితకాఁజాలనే-కానే-ఇంకేల ?

నీల—పోనిమ్ము. నీకిపుడేమికావలయు ?

కళా—

క॥ పాలింతు వేనిగోరిక ।
యీలాగొనరింపనీకు హితమేనియు నీ ।
యాలింగనమొక్కటియే ।
చాలుంబ్రాణేశవేఱు చందముగోరన్ ।

నీకు సమ్మతికాకున్న నీ యాశ్లేషమొక్కటియే.

నీల—అదినే నంగీకరింపను.

కళా—భాగ్యము. నీమనసును హరించినయా వేఱొక్కవనిత నీకు లభించువఱకునన్నుఁ గైకొనవో ? అట్లనేకానిమ్ము. నాతోఁబుట్టు వాయమ యెందున్నదో యానతిచ్చిన-

నీల—అట్లుగాదు.

కళా—కాకున్న భాగ్యము.

నీల—నే దురాత్ముఁడనని తెలిసిన నీవు నన్ను శపింపవోటు ?

కళా—అమాటనకుము. నీవు దురాత్ముఁడవేయైన నినుఁబాప పరిశుద్ధముఁజేయు దైవముంబ్రార్థించెద నీయాన నిక్కము.

నీల—కళావతీ ! నిన్ను నేనొకవేళ నితరుల వరింపుమన్న నేమిచేసెదవు ?

కళా—అక్కటా ! నన్నేలయిట్లు పరీక్షించెదవు ? నీ యాశయమేమో తెలియదు. పతివగు నీవు నన్నింకొకని వరింపుమన్న నీయాన నెఱవేర్పనొక్కతెకా [illegible] మేలకలుగు ? అదియేహితమైన నన్నుడుగవలెనా ?

(అనుబంధము 21)

నీల—ఇపుడు నీవు నాదానవు. ఏది నీయాలింగనమిమ్ము ?

కళా—(సంభ్రమమున నీలకేతు నాలింగనముచేసి యాశ్చర్యము భయము[illegible]ంచి వెనుక జరుగును.)

నీల—(స్త్రీరూపముపూని) చెలియలా ! ఇపుడు తెలిసెనా ? నాదుష్కృత్యము నా మోసము నా చరిత్ర మేమని విన్నవింతు ? నీ శుద్ధమానసమునకు నే[illegible] యొనరింతు ? ఈ నా మగఁడు (చిత్రపటముచూపి) నాకు లభించెనేని [illegible]నికి అగ్రమహిషిఁగాఁ జేసెద.

కళా—హా ! దైవమా ! (మూర్ఛిల్లును).

నీల—సతీమణీ ! ఇదియేమి ? (ఉపచారములుచేయును).

(అవనికపడును)

తృతీయాంకము.

సమాప్తము.

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

తురీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

ఒకగది.

[ప్ర: జగంధరుఁడు.]

జగం—ఔరా! నాభాగ్య మసమానము. నీలకేతునిఁజూచినప్పుడంతయు నాకేమేమో సంశయము లుప్పతిల్లుచుండె. ఇప్పుడంతయుఁదెలిసె. ఈతరుణియే ముక్తావళియని తోఁచుచున్నది. అయ్యో! దీనికై నేనెంతశ్రమపడితి.

(అనుబంధము 22.)

సోమశేఖరుఁడెక్కడ నున్నాఁడో? వాఁడొద్దలేకుండుట యొకటి తెలిసెఁగదా. ఎట్లయినను గార్యము సాధింపవచ్చును, తపతీ తీరవాసులు కొందఱు నాతో నాఁడు తెప్పపై నిరువురు సతీపురుషులు పోయినది తొలి జామునఁజూచితిమనియు నా తెప్ప విఱిగి సముద్రమునఁ బడియెననియుఁ జెప్పిరి. అదియే నిక్కువమాయె. అయిననుఁజూతము.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు.]

నీల—జగంధరా! రాజ్యాభిషేకము నాకుఁగలిగినందుకు నే బహుమతులిచ్చుచుండ నీ వీబేల్రాసితివి? ఏకాంతమున నాతో నేమిమాటలున్నవి? నీకెక్కువ బహుమతులు కావలసియున్న నా స్థానముననే యడుగరాదా?

జగం—దేవా! నీతోడనే విశేషముగా రెండుగంటలవఱకు మాటలాడఁదగియున్నది. ఇప్పుడవకాశము గలుగకున్న మఱియొకప్పుడు కానిమ్ము.

నీల—ఇప్పుడేకాని మ్మేమిమాటలు?

జగం—కూరుచుండవలయు. నాకు మఱేమియు నభిలాషములేదు. నేను జగత్ప్రసిద్ధుఁడనగు చిత్రకారుఁడను. నాకంటె నెక్కువపాండిత్యముగల వాని నేఁజూచియెఱుఁగను. అట్టిది నీయొద్దనున్నట్టున్నది. అదికావలయు.

నీల—ఏదిఘ్యుది?

జగం—నీవునిన్నరాత్రి నీభార్యకుఁజూపఁబోయిన నీమగని చిత్రపటము నేఁ జూడఁగోరెద.

నీల—నామగఁ డెవరు? చిత్రపటమేది?

జగం—ఏలదాఁచెదవు? సవిస్తరముగాఁ జెప్పెదలెమ్ము. భావచిత్రములు వ్రాయుటలో నా నేర్పు మాకళావతి చిత్రపటములే నిదర్శనములు. కేరళప్రభువునొద్దనున్న నన్నీ పాండ్యరాజుపిలిపించి యీయంతిపురికైవున నాకెడమిచ్చి వ్రాయించుచుండె. ఎం దోనీయాడురూపుగల చిత్రము నేఁజూచియుండుటచే నిన్నిందుఁజూచినప్పుడంత యు నామదికిసంశయముకలుగుచుండె. నిన్నరాత్రి నీభార్యతోమాటలాడువేళ నేనాగవాక్షమునొద్దకు నాకస్మికముగావచ్చియుండి "కళావతీకనుమా నామగనిప టము" అని నీవుపచించినమాటవింటి. అట్లేతిచ్చపడినిలిచితి.

మ॥ ఇదియేలా మఱిఁగింపఁజూచెదవు నీవృత్తాంతమాద్యంతము।
న్విదితంబయ్యెనునాదుభాగ్యమునఁ దానీపెండ్లినాఁడేనిశి।
న్మదనాభోగరతీసతీభ్రమద భామారూపమున్మానినీ।
కదియేమీపురుషక్రియాపరత కాంతానాకెఱింగింపుమా॥

నీల—(యోచించి) ఇవన్నియుఁ జెప్పుటవలన నీకేమిఫలము?

జగం—ఫలములేక యొకకార్యముండునా? అపటముఁజూచి నీచరిత్రము వినుటయే ఫలము.

నీల—జగంధరా! రూపముమగరూపము. కార్యమునందును పౌరుషమునకుఁ గొదువగలు గదు. అయినను నావృత్తాంతము నీవడిగినందున నాస్త్రీత్వమంతయుఁ దిరిగివచ్చుచు న్నది. నీవన్నమాటసత్యము. నేముక్తాళియనుదానను. ఏమాశ్చర్యపడెదవు? నన్నె ఱుఁగుదువా?

జగం—నామిత్రుఁడు నాగకేతుఁడను రాజకుమారుఁడు నీవృత్తాంతమంతయుఁజెప్పియు న్నాఁడు. అతఁడు నీకొఱకై మిక్కిలి పరితపించుచున్నవాఁడు. పిచ్చిపట్టినచందమున దేశదేశములదిరుగుచున్నవాఁడు. ఒకసోమశేఖరుఁడనువానికై వాని నీవు నిరాశంజే సితివఁట. అయ్యో! ఆనాగకేతుని సురూపమునకు నీకుందగుఁగాక యింకొరులకుందగు నా? అట్టివాని నెం తలయించితివి?

నీల—జగంధరా!

ఉ॥ పావననాగకేతుని ప్రభాసముపేతునిఁగాంచి తేనిము।
క్తావళినీకుఁజెల్లెలను మారమణీమణి సోమశేఖరు౯।
భావమునందుఁదప్పదను మావినుమాననుమాని యెంచెడం।
భావనిచారుఁగాత్రిఁగొను మామనుమాయను మాజగంధరా॥

నీమిత్రునినింకొకసారి నీవుచూచిన నాతని ప్రాణమానసముల నాప్రియుండగు సోమశేఖరుని యధీనమొనర్చుదాననని యు నాకొఱకై పరితపింపవలదనియు వచింపుము. ఆనాగకేతుని నేవిని యెఱుంగుదుంగాని చూచియెఱుంగను.

జగం—కావున నే యిట్లాడెదవు. వానిఁజూచియున్న నిట్లందువా?

నీల—ఊరక నాయెదుట నేల ప్రశంసచేసెదవు? వాఁడెట్టివాఁడైనను నాజీవితేశుఁడు సోమశేఖరుఁడే.

జగం—ఎందున్నాఁడా సోమశేఖరుఁడు?

నీల—ఆమనోహరునికై కదా యింతపరితపించుచున్నాను? ఎందున్నాఁడో యెందతని దర్శనము గలుగునో యెఱుంగను.

జగం—తరుణీమణీ! నీకైమనసారఁదపించు నాగకేతునిమానియెందు నెఱుంగఁబడనివానికై యిట్లేల తపించెదవు?

నీల—మఱియొకసారి యామాటనకుము.

జగం—కానిమ్ము, నాకేమిపట్టినది? ఎట్టివాఁడా సోమశేఖరుఁడు?

నీల—చూడుమీ పటము. (చూపును)

జగం—(ఆశ్చర్యపడును.)

నీల—ఏ మిట్లులికిపడితివి? నీ వీ పురుషవరుని నెఱుఁగుదువా?

జగం—ఎందో చూచినట్లున్నది. జ్ఞాపకమునకు రాదు.

నీల—జగంధరా! నీవు నన్నింతదూరము నాచరిత్రము నడుగుట ధనాశచేఁగాని యితరముగాదు కదా? నీకు వలయునంత ధనమిచ్చెదను. ఈ రాజ్యమే యిమ్మన్న నిచ్చెదను. అనుగ్రహించి జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొని యా మనోహరుఁ డెందున్నాఁడో చెప్పుమా?

జగం—నేనింకను యోచించి జ్ఞాపకమునకుఁ జేసికొని యూరికిఁబోయివచ్చి విన్నవింతును. అయిన నీ చరిత్రమంతయు విన్నవించిన నట్టివాని నేఁ జూచినపుడు కార్యసాధనము కలిగింతును. (నిష్క్ర)

నీల—అవశ్యము చెప్పెదను. యిప్పుడా స్థానమునకుఁబోయి మరలనింతలోన నేవచ్చెదను.

జగం—ఆ విలాసకుఁడా! సోమశేఖరుఁడు. ఈ తరుణీమణికి నాయం దించుకైన ననురాగములేదు.

ఉ॥ ఈవనితాలలామ నను నింతయుఁగోరదెముంచె నేఁడు న।
న్నీవగసోమశేఖరున కెందున నేఁదులయాదునక్కటా।
భావభవాంగనారుచిర భావముగన్న సతీలలామ ము।
క్తావళినాకులేదనినఁ బ్రాణములెట్లు భరింతు దైవమా॥

ఆసోమశేఖరునితో శక్తియందుఁగాని రూపమునందుఁగాని నేనుదులఁదూఁగనోపుదునా? దీనిఁబాసి నేజీవింపఁగలనా? ఏమి చేయుదును? యోచింతుఁగాక. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

చతుర్థాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

మలయదత్తుని యౌషధశాల.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు-మలయదత్తుఁడు.]

నీల—వైద్యచంద్రమా! నీ యౌషధసంగ్రహము పరమాద్భుత దాయకము. ఎన్నియమూల్యౌషధములున్నవి? ఈ యౌషధము లున్నయన్ని జాడ్యములున్నవియా యనిపించు.

మల—ఎన్ని యౌషధములలోయున్న నొక జాడ్యము కుదురుట దుస్తరముకదా?

నీల—ఇదియేమి దీనిపై జీవారిరసమని వ్రాయఁబడియున్నది!

మల—ఇందుననే నా శక్తి వినియోగము దీని నావగింజంత సేవించిన నెట్టి ప్రాణిగాని మూర్ఛిల్లును. కొంతసేపటికిఁ దెలివివచ్చి రెండుమూడు గంటలలోఁ జచ్చును. శవముఁ గోసిచూచినను విషమేయుండదు.

నీల—దీనికెట్లు నిదర్శనము? ఎట్లు నీకుఁ దార్కాణపడియె?

మల—క్షుద్రజంతువులపై వినియోగముఁజేసి చూచితిని.

నీల—ఈ యౌషధ మెందుకు సృజింతివి?

మల—ప్రాణ మిట్టిదని గుఱుతించు తలంపున.

నీల—గుఱుతించితివా?

మల—అట్లు గుఱుతించియున్న నీ భార్య జాడ్య మిన్నిదినములు గుదురింపలేక యుంటినా?

నీల—వైద్యవర్యా! నాభార్య జాడ్యము నింకేమిచేసెదవు? నిన్నరాత్రియంతయుఁ బొడిదగ్గు వదలకుండె.

మల—రాజా! నేను నదియే యోచించుచుంటి. నీ వధిక మనోదార్ఢ్యముగలవాఁడవు. ఏయౌషధమిచ్చినను గుణపడకయున్నది. నీకిష్టమున్న నింకెవ్వరినైనఁ బిలిపింపరాదా?

నీల—అయ్యో ! ఈ మాటేల ? నీకంటెఁ దెలిసినవాఁడెవ్వఁడు ? నే నీ సంవత్సరము నుండి చెప్పుచున్నానే ? మనోజాడ్య మేమైననున్న దానికిఁ జికిత్సచేయరాదా ?

మల—ఎన్నఁటికైనఁ గలదా ? తాఁ గోరిన సుందరవరుఁడు, నందునను మగవారికైన మోహింపఁగల నీయట్టి కందర్ప సుందరుఁడు, లభించియుండుట నెన్ని మనో జాడ్యము లుండినను వెలిఁజేరవలయుఁగాక లేని మనోజాడ్యము వచ్చునా? ఒకవేళ నీవన్నట్లేయుండినను మనోజాడ్యములకు మందులు వేఱు, నితర జాడ్యములకు మం దులు వేఱుగా నుండునా ?

నీల—భిషగ్వరా ! కన్నులు ముక్కుమాత్ర మేర్పడి శరీరమంతయు నింత శుష్కించి యున్నదే ? ఏమైన నాశయుండునా ?

(అనుబంధము 23.)

మల—ఊరడిల్లుము చింతిల్లకుము. నేనింకను బ్రయత్నముఁ జేసెద.

నీల—ఐననేఁ బోయివచ్చెద, మఱచితి. ఈ జీవారిరసము నాకింతయిమ్ము నేనునుఁ బరీక్షఁజేసెద.

మల—నను క్షమింపుము. నీకీఁదగనిదొక్కటియు నాకులేదు. అయినను దీనినియ్యను.
నీల—ఏల ?

మల—చెప్పుదునా ? చెప్పవలయునా ?

నీల—నిర్భయముగా.

మల—నీకును గళావతీదేవికినిఁ బ్రాణ సమమయినప్రీతి. ఆమెకో రారాని జాడ్యము వచ్చినది. అట్టివేళ నీయొద్దనిట్టి యౌషధియుండరాదు.

నీల—అట్లైన వలదు మా కళావతికి గుణముగలిగినవెనుకనే యిత్తువఁట లెమ్ము.

(నిష్క్ర)

మల—నా జీవారిరసము ప్రభావమునంతయు సవిస్తరమునీరాకుమారునకుఁజెప్పుదునా? (యోచించి) ఇప్పుడేల ? ముందుచూతము. (నిష్క్ర)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

చతుర్థాఙ్కము-తృతీయరంగము.

కేరళమున నొకసత్రము.

[ప్ర: ఒకబోయయందుఁ బండుకొనియుండును.
తరువాత ప్ర: విలాసకుఁడు.]

విలా—ఏమిది? నేఁడొక్కరైన సత్రమునకువచ్చినట్లులేదు ?

బోయ—హా! ముక్తావళీ! హా! ముక్తావళీ! నిన్నుఁ గన్నకడుపు దగ్ధమగుఁగాక.

విలా—(స్వ) ఇన్నాళ్ళకు వీనులుచల్లఁగ ముక్తావళియను పేరువింటిని. (ప్ర) అయ్యో! నీ వెవరు?

బోయ—నేనెవరైన సౌఖ్యము నీకేమయ్యా? కడుపుగాలి చచ్చుచున్నాను.

విలా—ఏమీ? నీకేమైనది?

బోయ—ఎవరువిని యేమిచేయఁగలరు ? నాకొంపకూలె. హా! ముక్తావళీ! హాలాహల హృదయమా !

విలా—అయ్యో! దుఃఖమొకరికిఁజెప్పిన నింతతగ్గుఁగదా? దయచేసిచెప్పుము. ముక్తావళి యెవరు? నీవెవ్వరవు?

బోయ—అయ్యో! నేనొక్కశబరుఁడ. ఐననుఁబెద్దలు సంపాదించినద్రవ్యము కలిమి ధనికుఁడనైయుండుట నక్షరస్థుఁడనైతి. నాపాలిమాలదైవము ననుముక్తావళియను తొత్తువలకువేసె. దానినమ్మి సర్వస్వముం బోఁగొట్టుకొని పాడైతి. తుదకు నన్నది మోసపఱచి—అయ్యో! ఎట్లుచెప్పుదును—ఒక మాలవానివెంటఁ బరుగెత్తిపోయెను.

విలా—అయ్యో! ఆముక్తావళి యెవరు ?

బోయ—అయ్యో! దానిమాటనమ్మి చెడితినయ్యా! మొదటనే దాని వృత్తాంతము తెలియకపోయె.

విలా—ఇప్పుడేమి తెలిసె ?

(అనుబంధము 24)

బోయ—ఒకటియని రచింతునా ? అది ప్రౌఢయగుటకు ముందే చెడియుండెనఁట. ఒకరివెంట నూరువిడిచి పరిగెత్తిపోయి వాని వదలి నలుగురు తురకల కేకపత్నియై యుండి వారివదలి నాకొదవినది. అది తాను శుద్ధాత్మక యనియుఁ, జెడకవచ్చిన దాననియు రాజుబిడ్డయనియుఁ జెప్పినమాటలకు మోసపడితిని. అయ్యో! మూఢాత్మా! రాజుబిడ్డయయినది శుద్ధాత్మక యయినది నీయట్టి శబరాధమునకు లభించునాయని తెలియలేవైతివే ? ఛూ ! నీజన్మమేల ?

విలా—(స్వ.) హృదయమా! నెమ్మదింగనుము. అయ్యా! ఆముక్తావళి నీతో నే రాజు బిడ్డయని చెప్పెను ?

బోయ—ఏరాజుబిడ్డ యయిన భాగ్యమేమయ్యా ? ఆరాజు గొంతుకోయ. ఆ బిడ్డవెంట పెట్ట దానికై జగంధరుఁడను చిత్రకారునకుఁ బదనేలనిష్కములిచ్చి యీ భావ చిత్రము వ్రాయించితినే ? (చిత్రపటము చూపును.)

పావిలా—(దీపముదెచ్చి నాలుగైదుమాఱులు బోయనుపటమును వీక్షించి కన్నీరునించి) దురాత్మా ? నీ వెవ్వఁడవో ఘాతుక బుద్ధిఁజేసి యిట్లు కల్పించితివి. నీవన్నమాట లొక్కటియు నిశ్చయముకాదు. నీ వాడిన యసంబద్ధ ప్రలాపముల నీవు స్థిరపఱప కున్న నీ ప్రాణము నిప్పుడు తీయుదును.

చం॥ తెలిసెఁబతివ్రతామణి సతీమణినూరక నిందచేసిన ।
గ్గలఁపఁగవచ్చినాఁడవిటు ఘాతుకమానస యోకిరాతయీ ।
కలుష నిదర్శనంబులను గల్గినఁ జూపుము చూపకున్ననీ ।
తల పగలించెదన్గలఁగ దంచెద నొంచెదఁ ద్రుంచి చించెదన్ ॥

బోయ—ఏమయ్యా ! నా సుఖదుఃఖముల వినఁగోరి నన్నడిగిన సజ్జనుఁ డని నమ్మి నామనసునంతయు వెలిఁబెట్టితిని.

విలా—నీవు దృష్టాంతములు చెప్పకున్నఁ గొంతుకోయుదును.

బోయ—అయ్యా ! నాసంకటమునకు నేననుభవించుటకంటె దృష్టాంతము వలయునా? అయిననుఁ జూడుము, ఇది యీ ముక్తావళి సోమశేఖరుఁడను దురాత్మునిఁ జెఱనుండి విడిపించిననాఁడు కట్టియున్న చీరకారాగృహరక్షకుల మోసపఱపనాగయ్యాళి తన తండ్రినుండి దొంగిలించిన ముద్రాంగుళీయక మిది. (చీర నుంగరము నిచ్చును.)

విలా—హా ! దైవమా ! దురాత్మా ! ఇంతైన నిను నమ్మను. వీనినీవేల దొంగిలించి యుండరాదు ? ఇంకొకటిఁ జెప్పుము. ముక్తావళితో నీ వేకాంతగోష్ఠికల వాఁడవు

నిజమైన నాసోమశేఖరుఁడెట్టి రూపముఁ గలవాడగుటయు నీకుఁ జెప్పియుండ వలయుఁ గదా? దానివచింపుము. అదిగా కా సోమశేఖరుఁడును దానుఁగూడి యున్న స్వల్పకాలమున వాఁడు తన్ను ముక్తావళియనుటమాని వేఱొక పేరుపెట్టు కొమ్మనిన పేరును నీకుఁ దెలిసియుండవలయు. దానివచింపుము.

మ॥ తాళలేనునిదర్శనంబు నిదర్శనంబులఁజూపుమో।
జోలియేటికిఁ జూపుచూపుము చూపుచూపుము చూపఁగాఁ।
జాలవేనిదె జచ్చితీవిదె చచ్చితీవిదె చచ్చితీవిదె చచ్చితీ।
జాలిదీఱఁగజంపెదన్నినుఁ జంపెదన్నినుఁ జంపెదన్॥

నాకుఁజూడ నీవు మహాపాపుడవై పతివ్రతా తిలకము పేరుచెఱుపఁబూనిన కాల హృదయుఁడవని తోఁచుచున్నది. నేనడిగినది వచించితివా బ్రదికితివి. కాకున్న నిప్పుడే చచ్చితివి.

బోయ— అనఘాధీరవిచార సారతరపుణ్యా నేడునాపాలి పి।
ల్వని పేరంటమవౌచువచ్చి కుశలప్రశ్నంబుగావించినా।
యనుతాపాయతి నాలకించినను సంహారంబుగావించెదే।
ఘనధర్మాత్ముఁడ వింకనన్విడు నమస్కారంబు గావించెదన్॥

పుణ్యాత్మా! పిలువని పేరంటమవై నాయెడకేతెంచి నాపాలిపగ దాయవైతివి. జారిణులగు స్త్రీలోకవిటుని మర్మము మఱియొకరికిఁజెప్పుదురా? ఒకనాఁడు తతాంతమైయున్న సంతోషపువేళ సోమశేఖరుని రూపవర్ణము మాత్రము వచించె. దానిపై నీ కీయభిమానమేటికో యెఱుఁగను. నీవు లిఖితదృష్టాంతము లడుగుచున్నట్లున్నది. ఇంక నన్నడిగితివా నీకు గురువునాజ్ఞకలదు. సింగము గఱచిన యంశ మూలముగల వానిరూప విభవ మీ చిత్రపటమే తెలుపఁజాలదా? (పటమిచ్చును).

విలా—పేరుచెప్పుము-పేరుచెప్పుము. ఆసోమశేఖరుఁడిడిన క్రొత్తపేరు-చెప్పుము-చెప్పుము. చెప్పకున్నఁగొంతుపట్టు.

బోయ—అయ్యో-అయ్యో-మంజువాణి-మంజువాణి.

విలా—హా! శ్రీహరీ! (మూర్ఛిల్లును).

(అనుబంధము 25.)

బోయ—దురాత్మా! పడిపొమ్ము. ఆముక్తావళితో దానిమగని గుఱుతించుటకని మోసపుచ్చి యీయంతరంగ మర్మములన్నియుఁ దెలిసికొని యున్నందున బ్రదుకు తెఱవయ్యె-అయ్యో! యీపాపాత్ముఁడు నాగొంతెంతగాఁ బిసికెను? ఆపురుష

కాంతపైనాకున్న మోహమతిమేలము. నీరిరువురకు మనసుచెడినదాని సులభముగ సాధింపవచ్చును.

విలా—(లేచి) పాపాత్మా! శబరాధమా! (బోయపైఁబోవు.)

బోయ—(పరుగెత్తును).

విలా—హా! దైవమా! నన్నీగతికిఁ దెచ్చితివా? ఇక్కడికి నీకార్పణ్యమంతయుఁ దీఱెనా? హృదయమున దావాగ్ని నెక్కొనియె. తలపై నశనిపాతమయ్యె. మృతపితృకుఁడనై బందీకృత పితృవ్యుఁడనై, విభ్రష్టరాజ్యస్వీకుఁడనై, అవిదిత మిత్రబాంధవుఁడనై, విఖండితాశుఁడనై నేనేల ప్రాణములధరించితి? ఆముక్తావళికైకదా? ఎవ్వరినిఁ దలఁపుగొనక యీయెడకుఁ బోవలయునను నిచ్చలేక దేశమంతయు నేనేలవెదకసాగితి? ఆముక్తావళికైకదా? దినమొక యేడుగానున్నను నాముక్తావళి నాకులభించునను నాశమాత్రముగలుగ గతవర్షములు దినములుగా భావించి ననుముంచి ప్రాణము హరింపనెంచిన నీదుఃఖసాగరము నొంటిచే నీఁతందరింపలేకున్నను, గట్టుచేరఁజాలకున్నను తదవతరణ మెట్టికార్యమో యెట్టిమాటయో యనునిరాశజనించినను, మునుఁగఁజాలక వెలికిఁ దలఁజూపఁజాలక సర్వసంకటముల ననుభవించి మ్రింగరాక మ్రింగితినే? ఆముక్తావళికైకదా? ఇదంతయు నిట్లగుటకా? అకటా! నేనేభంగి ప్రాణముల భరించువాఁడ? ఎవరియాసఁగొని పృథివిపైనుండఁగలవాఁడ? ఏయౌషధమున నీజాడ్యము హరించుకొనువాఁడ? ముక్తావళీ! ననుఁజెఱనుండి దప్పించిన దిట్లొనర్చుటకా? నీవు శబరచండాలుల పాలగుదువని స్వప్నముననైనఁ దలంచియుంటినా? సోమశేఖరా! ఇట్లే దగ్ధుఁడవైపొమ్ము (పటముగాల్చి) ఈసోమశేఖరుని పాలికి మృత్యుదేవతవగు ముక్తావళీ! నీవును నీశేషము నిట్లేపొందు. (చీరనుగాల్చి)

(అనుబంధము 26.)

హా! నిర్భరము. ఆపటము నేను దహించినట్లు నన్నిప్పుడెవ్వరైన దహించువారు గలుగరే? ఎట్టియగ్నికైనఁ దాళుకొందుఁగాక యీదావాగ్ని కెట్లోర్చుకొందు? ననుఁజంపువిషము నొసఁగఁగల పుణ్యాత్ములులేరె? ఏవిషమునైన భక్షించి యోర్చుకొందుఁ గాక యీమ్రింగుడువడని కాలకూటమున కెట్లుతాళుదు?

సీ॥ నాథనామక్రియానవ్యవైఖరిభామ
        నన్నాదరించు నంచెంచియుంటి।
    కానఁడాయెనెనాదు కష్టవి
        ధానంబునా దేవదేవుండునా విభుండు।
    నానందభైరవ ప్రారూఢి గలుగ నా
        కీయార్యదక్కనం చెంచియుంటి।

సకలేశహాననంబునకునైనఁ జాలు నా
శక్తియంతయు నేడు సమసెనకట ।

తే- గీ॥ బిలహరి ప్రాయమయ్యెనా పెంపదెల్ల ।
పాలఁతిలేకుండ నే నెందుఁబోవువాఁడ ।
వెలసెబాళివరాళి బల్ తలఁపుమాలి ।
యీవిరాళి సహింపనేనిందు మాళి ॥

ముక్తావళీ! ముక్తావళీ! నే నెల యింకను జండాలినిఁజేరఁ బిలుచుచున్నాను? వలదు. వలదు. అయ్యో! ఎట్లువలదు? ఏమివలయు? ఏమివలను? ఓపఁజాల. ఈ తాపమాపఁజాల. నా పాపపు మోమొరులకుఁ జూపఁజాల. విలాపముసైపఁజాల. హా! హా! చండాలినీ శిలాకఠిన వజ్రకఠిన మానసా! అక్కటా! నేఁదప్పుఁదలఁచితి. మది మది నాముక్తావళి యట్టికార్య మొనర్చునా? హతభాగ్యుఁడనగు నను వరించి నా వెంటవచ్చినందున నా దౌర్భాగ్యము దానిఁబట్టి ననుఁ బాసిపోవఁజేసిన నా ధరహితమైయుండిన యా సుందరాంగి సౌందర్యమున మరులుఁజెంది యే దురాత్ముఁడో దాని నిర్బంధమువలనఁ బరిభవించియుండవలయు. అవిధి మూలమునఁ గలిగిన పరిభవమొక కారణముగా దానికిట్టి దుశ్చరితము గత్యంతరముగానని సహజభావమైయుండవచ్చును. దాని పరిభవమునకుఁ బాపాత్ముఁడనగు నేనుగదా కారణము? ఆకష్టకాలమున నన్నెంతె తలఁచుకొనెనో? తన విధి నెంతనూఱెనో? ఎంతపాటు పడియెనోకదా? ముక్తావళీ! నీవేమి చేయుదువు? నేనేమిచేయఁగలను? మన యిరువురి ఋణమంత యే కలదుసుమా! నేనెంత పాపకర్ముఁడను? పుట్టిననాఁటఁగోలె సుఖమన్నమాట యెఱుఁగక యచింత్య కష్టములయవాచ్య దుఃఖములపాలైతి. నా క్రూరంపుఁదలంపు పెంపున జగజ్జేగీయమాన పతివ్రతాలలామ మనిపించుకొని నా యర్ధాంగినిగానున్న లలనాజనవతంసమును శబరచండాలుల పాలగునట్లు చేసితి. తదన్వేషణవ్రతముఁ బూని నన్నుఁగాకింకొక్కరుని వరింపనని నాయందబద్ధానురాగమై యాశాలవంబునఁ బ్రాణములఁబాయ జాలక నాఁడు నాఁటికి శుష్కించుచున్న యీయంగారశర్మతనూజాతయగు నిందురేఖ నెంతయు నొప్పించితి. దేహయాత్ర గడపక తప్పదు. దుర్మరణము పైకొన్న నొప్పదు.

(అనుబంధము 27)

[ప్ర: మీననాథుఁడు.]

మీన—(చూచి) హా! సోమశేఖరా! ఇన్ని దినములకు లభించితివా? ఈ కేరళరాజ్యమున నున్నావని తెలిసివచ్చినందుకు నింత సత్ఫలము కలిగెనుమా? నీవెట్లుతప్పించుకొంటివి?

విలా—పిత్రువ్యా ! నన్నెట్లు గుఱుతించితివి ? నేనిందుండు టెట్లు తెలిసె ? అయ్యో ! ఇట్టికాలమున నానీమంగళాలింగనము నాకుఁ గలుగవలయునా ?

మీన—కుమారా ! నేనెట్లు తప్పించుకొన్నది యునట్లుండనిమ్ము. ఈ రాజ్యమునసర్వాయుధా భేద్యమైయున్న వనకుంజరము నొకబ్రాహ్మణుఁడు చంపినాఁడనుమాట జగమంతయు నిండియుండ నీ విందున్నాఁడవని నాకు వేఱొకరు చెప్పవలయునా? అదియు నుండనిమ్ము. " ఇట్టికాలముననా " యని నీవాడితివి, అదియేమికాలము ? నీ ముక్తావళి యింకను నీకు లభింపలేదో ?

విలా—పితృవ్యా ! ఆ చండాలిని పేరెత్తకుము.

మీన—తనయా ! ఇదియేమిట్టిమాట లాడెదవు ?

విలా—అయ్యో ! ఆసంగతినంతయుఁ జెప్పెద నిటురమ్ము.

(నిష్క్ర)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

చతుర్థాజ్కము-తురీయరంగము.

కళావతి యారోగ్యశాల.

[ప్ర: కళావతి మంచముపైఁ బండి నీలకేతుఁడు ప్రక్కన.]

నీల—కాంతామణీ! నేనెంతచెప్పినను మానకముష్కరముపట్టి క్రూరాత్మకయగు నావలన వంచింపఁబడి యీ గతిదెచ్చుకొంటివి. నీయట్టిచెలికత్తె నా కెన్ని జన్మములకు లభింపవలయు? నానాథుఁడు నాకు లభించెనా నిన్నతని యగ్రమహిషిఁగాఁజేసి నీదాసినై వర్తింపవలయుననియుంటి. నీశుద్ధమానసమున కిదియే ప్రతిక్రియగా భావించియుంటి. నాయభిలాషమంతయు నమ్మరయ్యె. ఇంతకువచ్చునని యెక్కనాఁడెఱుఁగ నానాథుఁడు నను వెదకికొనుచునందందుఁదిరుగాడనట్టిచో నేనొక్కఁడనుండక తిరుగాడుచున్నఁ బరస్పరసందర్శనమునకే యాస్పదము గలుగదని యిందేయుండఁగోరి నీ బలవంతమునకుఁ గాదననేరక నామోసము గుఱుతించినను నీవు ప్రాప్తమని యూరడిల్లుదువనియు మన మిరువురము సవతుల మగుటకు నీవు శంకింపవనియు నమ్మి యాకూహాక పరిణయమునకు సమ్మతించితిఁగాక యిట్లగునని తలంపనైతిఁగా? సోదరీ! నీయునికినింకదాఁచి యేమిప్రయోజనము? నీకు మృత్యువాసన్నమైనది. నీతండ్రి పడుసంతాపమున కేమేర మేలేదు. ఇన్ని సంకటములకు నేనుగారణము. నీ చేతికీ కరవాలము నిచ్చెద. ననుఖండింపుము.

(అనుబంధము 28)

సోదరీ! యెక్కింత మాటాడుము. నీకింతభంగపాటు కలిగించు నుద్దేశము నాకుండుటయు లేకుండుటయు నా దైవమెఱుఁగు. ఇంతకువచ్చినపిదప నాయునికియేల? నాకింకనాథుఁడేల? నీయట్టిసాధ్వీమతల్లి నాకుఁ దోడులేకున్న నెట్టిసంపదలు నాకే యూరటఁ దేఁగలవు? నీగుణగణముల గుఱుతించునప్పుడంతయుఁ బురుషునకుఁగల మోహామునకంటె నెక్కుడగువ్యామోహాము నీయెడ నాకుఁ గలుగు. నా చరిత్రము నంతయు మఱతు. వేషముననున్న భంగి నిక్కంపుఁ బురుషుఁడ నేఁ గానైతి నేయని తలఁపోయుదు. ఇంతనిన్ను మోసపఱిచి నను పంటిసందున నీవృత్తాంతము నీకుఁగూర్పు

తండ్రికైనఁ జెప్పకున్నదానవే. నీయట్టిగుణగరిష్ఠ నెందైనం గంటిమే? అట్టి నీవు నన్నుఁ బాసిపోవ నున్నావు? అక్కరో! నేఁజూడఁజాల. భరియింపఁజాల. నాచరిత్రముదావ జాల. ఇదెపోయి నీతండ్రితో నున్నయుదంతమంతయు విన్నవింతు. తలమున్కలుగా శోకాంబురాశి మునిఁగియున్న యాతనికిది భరించుట వింతయా? ప్రాణంబుప్రాణమవై సుతునికి మాఱు సకలసంపదలకు మాఱుగానున్న నీయట్టిపుత్త్రి మృతిఁజెందుట చూడనున్న వాని కీశోక మొకయెక్కువయా? నాకాజ్ఞయిమ్ము. పోయెద.

కళా—(చేయిచాపి నిలిపి) నాథా!

నీల—అక్కటా! ఇన్నిదినములయ్యు నన్ను నాథాయనుట మానవే దీనికెట్లు భరియింతు?

కళా—క్షమింపుము. ఆశబ్దము పూర్ణముగా నాభావమున నిలిచియుండుట నీయునికి యెంత యెఱింగినను నాథాయని పిలుచుటమానను. నీవు స్త్రీవైననేమి? నీవే నాదైవము. నానాథుఁడవు నాకుఁగలయన్నియు. అదియుండనిమ్ము. దీర్ఘాలోచన మొనరింపుము నాప్రాప్తికి నీవేమిచేయుదువు? నీతప్పైననేమి? పెండ్లికి సమ్మతించినదిగదా? నీవు సమ్మతింపకున్న నే బ్రదికియుందునా? పరిణయమైయున్నందున నొక్కొకవేళ నీవు పురుషుఁడవుకావని మదికి గోరంతతోఁచినను నాపతివినీవేయనియునది కొఱఁతయని యెంచుట పాతివ్రత్యమునకు భంగమని కటకటపడీ యాపాపము గలుగకుండ దైవముఁ బ్రార్థించుచు నెడఁబాయని పతిగా నిన్నుఁ జూచుకొనుచు సంతసించుచు నింతవఱకు బ్రదికితినిగాని యటుకాకున్న నాఁడే మోహాతిశయమువలన దుర్మరణము మూలముననో మఱియెట్లో కాయముఁ బాయుచుంటి. ఇందున నేమి విశేషము? అదిగాక యిట్లు కాఁగల సంగతినంతయుఁ బరిణయమునకు ముందే నీవు నాకుఁగంఠోక్తిగాఁ జెప్పితివి. దానిఁ సరకుగొనక మనఃపూర్తిగ నేనే యందుకు సమ్మతించితి. దీన నీవేరమేమి? నీవు పురుషుఁడవు కాకున్నందున తుచ్ఛమగు ననంగ సుఖము నాకొక్కటి కలుగదయ్యెఁ గాక నీ చెలితనము వడయుటకును, పతివ్రతాధర్మముల నాచరించుటకును నాకేమైనఁ గొఱఁతగలిగెనా? అంత యేటికి? నీవు నిక్కంపుఁబురుషుఁడవై యేదేనికారణమున నన్నాదరింపక నాకు సుఖము గలిగింపకపోయియుండిన నాపతివ్రతాధర్మాచరణమునకు బాధకమేమైనఁ గలుగుచుండెనా?. ఇప్పుడంతకంటె నేమి భేదము? కావున నింకొక్కమాటాడకుము. ఆడిననాయానగలదు.

(అనుబంధము 29)

మాతండ్రి కీయుదంతము చెప్పినందున నీకైన నాకైన నతనికైన నేమిఫలము? అట్లెన్నఁటికిని నొనర్పకుము. ఇది నావిజ్ఞాపనము. నీవిందేయుండుము. తనయావియోగము నఁబొక్కుచుండఁగల మాయయ్య నాతఁడు మనినంతకాల మూరడింపుము. సోమశేఖరుఁడు నీకు లభించిన నిందేయుంచికొని మాయయ్య మృతిఁజెందిన పిదప నాతని వివాహమాడి పట్టము గట్టుము. నీకుఁగొడుకులుఁగలిగిరా వారిలో నొక్కని నాకు సుతుఁగా నొనర్చి నాపారలౌకిక కరణీయముల నాచరింపఁ బంపుము. ఇంకేమియుఁ

జెప్పఁజాల. ఈమరణకాలమున దైవము నింతమాత్రము ప్రార్థించుచుదాన. ఈజన్మమున నోచనైతిఁగదా ? రాఁగలజన్మమున నైన నాపరమేశుఁడు నీవు ఁబురుషరూపము నిచ్చినన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా నీ సతిఁగాఁజేయఁ బ్రార్థించుచుదానను. ఇంక మాఁడ కుము. నాలుగు నిమిషములకంటె మనఁజాల. దైవభజనముఁ జేసెదను. పోయి మాయయ్యను రమ్మనుము.

నీల—(పోవఁబోవ)

కళా—నాథా ! పోయెదుగాని నాకొకకడముద్దొసంగుము.

(ఇద్దరు నాలింగనము చేసికొందురు.)

[ప్ర: మలయదత్తుఁడు.]

మల—(నాడిచూచి కూరుచుండును.) రాజా! ఈయమజాడ్యము నాకేమియుఁ దోఁప కుండె. ఇప్పుడు చూచియున్నాఁడ. ఈబిడకు ప్రాణభయములేదని చెప్పవచ్చును. కానియిఁక రెండు మూడు దినములలోఁ దెలివివచ్చెనా మేలు, కాకున్న నంతయుమఱ పుగలిగి యున్మాదము పుట్టవచ్చును. చూచెదముగాక. భయపడకుము.

యవనిక దిఁగజారును.

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము - ప్రథమరంగము.

నీలకేతునినగరు.

ప్ర: చతురవర్మ, నీలకేతుఁడు (జాబుతో)

చతుర——నీలకేతుకుమారా! ఏదీవిందము నీమిత్రునిజాబు.

నీల——మిక్కిలి పొడవుగా వ్రాసియున్నాఁడు. అయినను ముఖ్యాంశములఁజదివెదను. కొన్నికారణములు కలిగియుండుటచేతను, నా వ్రత పరిపూర్తియైయుండుట వలనను నేనిందులేఖను బరిణయమగుట కొప్పికొనియున్నాను. ఈకార్యమొనరింపు మని నీవు నాకు బలుమారు వ్రాసియున్నను జేయక యిప్పుడు నే నొనరించుట నీకు వింతగాఁ దోఁపవచ్చును. అది వ్రత విషయముగాని యితరముగాదు. నీ ప్రజ్ఞా విశేషమును, గరుణామహత్త్వమును నైపుణ్యప్రశంసయు, నీతి కుశలత్వమును, బ్రసంగ వశమున విని నిన్నెప్పుడు చూతుననియు నీ ప్రేమాలింగనము వడయుదు ననియుఁ బరమాపేక్ష గలిగియున్నాను. ఉత్తరప్రత్యుత్తరమువలన మాత్రమేకదా నిన్నుఁజూచి యెఱుఁగుదు? అయినను నీకలాకౌశల్యము నందువలననే తెలిసి యున్నాఁడను. చూడ వలయునని మాత్రము కుతూహలము చెందియున్నాను. నాచరిత్రమున నింకను నెఱుఁ గదగిన రహస్యములున్నవి. అవి యన్నియు సమక్ష సంవాదమునకు మీఁదువెట్టి యున్నాను. నా పరిణయమునకు నిన్నురమ్మనియనుటకు నాకు నోరురాదు. ఈసం వత్సరమునుండి నీప్రియము నాప్రియకు నొకటి విడిచిన మేనమామ కూతురునగు కళావతికై యనంత చింతచే నుండువేళ నిట్టికార్యమునకు రమ్మనుటనుచితము. అయినను మిత్రతనూఁది చెప్పవాఁడను. చిరశోకముచేఁ బ్రయోజనములేదు. ఇట్టి సందర్భములు గలిగిన మిత్రసంవాదమూలమున దానిమఱవఁబ్రయత్నింపవలయు.

ఇట్లు,

విలాసకుఁడు.

చతుర——కుమారా! నాకు దయగలుగదని నే జింతిల్ల వచ్చుఁగాక నీకేటి కీయెడతెగని శోకము. పొమ్ము నీమిత్రునివివాహమునకు.

నీల—

సుగంధివృత్తము.

అంతమెందులేని దుర్వ్యథాంబురాశిఁబుత్రికా।
చింతచేనిరంతరంబుఁ జిఱిసోలిదూలునీ।
చెంతనుండి యూరడింపఁజేతఁగాకయున్న దీ।
పొంతనట్టి నిన్నుమానిపోవనౌనె భూవరా॥

అయ్యా! నీదండనుండి నిన్నూరడించుట దుస్తరముగానున్నదే. నిను మానిపోవుదునా? నీవు మని నంత కాలము నిన్నువిడిచి—

చతుర— కుమారా! నాకొఱకంతయేల? తనూజుని కంటె నాయెడనీకెక్కుడగాఁ బితృభక్తికలుగుట నాకొక్క చింతయు లేదు. నీకొఱకు నేనేవచ్చెదను.

కవిరాజ విరాజితము.

సుతునికి మాఱుగసర్వవిధంబులఁజూచితినన్నుదారకృపా।
మతిమఱిఁబెండిలియాడఁగనొల్లవు మాటలనాడఁగనొల్లవు స।
మ్మతిహితమిత్రులతోడనొకప్పుడుమానకయూఱడఁబల్కుచుమా।
న్చితిసుతకై కడు నేఁబడుశోకమునీబుణమెన్నఁడుదీర్పఁగనన్॥

నామఱది కేరళరాజు నాకును సకరణముగ జాబు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇరువురము బోవుదము.

నీల—అట్లయిన సంతోషము. ఏమిది నాదక్షిణనేత్రమదురుచున్నది? యెట్టియశుభముగలుగనున్నదో—

చతుర—కుమారా! దక్షిణనేత్రమదిరిన మిక్కిలి శుభము గదా పురుషులకు—?

నీల—ఔను-తోఁచదాయె.

చతుర—ఎన్నఁడువివాహలగ్నము?

నీల—చైత్రసుక్ల సప్తమియనియున్నది. ఇరువది నాల్గుదినములున్నది. ప్రయాణమున కాయితము చేయింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

[విలాసకుని విడిది.]

విలా—సేవకా ! ఆనీలకేతుఁడెట్లున్నాఁడు ? ఎప్పుడువచ్చెదనని చెప్పెనంటివి ?

సేవ—విలాసకరాజేంద్రా ! ఇదె తలఁచుకొను వేళకే వచ్చెను.

ప్ర: నీలకేతుఁడు.

విలా—రమ్మా ! మిత్రమా ! (ఆలింగనముచేసుకొనఁబోవ)

నీల—(మానిపి చేతులు పట్టుకొనును.)

విలా—సోదరా ! (ఆశ్చర్యమున) నిన్నేకవచనమునఁ బిలువ నాజ్ఞయిమ్ము. నీరూప మెట్లోయున్నట్లు నేనెంచియుంటి. చూచినసెంత వ్యత్యాసము? మిత్రమా? నీవింకను శోకము మానినట్లులేదు. మఱవవలయు. ఎంతశోకించినను నీకళావతి మరల వచ్చునా ?

నీల—(స్వ) ఆహా ! ఈ మనోహరుఁడు నామనోహరుఁడే. ఇప్పుడే గాఢాలింగనము వడయుదునా ? హృదయమా ! తట్టుకొనుము. వ్రత పరిపూర్తియయినట్టు తెలిసె. అదియేమో విచారింతును.

విలా—మిత్రమా ! సుఖుఁడవౌట వచించెదను. ఇదిమాన నీవు ప్రయత్నింపవలయు.

నీల—ఏది మానవలయు ?

విలా—అట్లేటికదరిపడెదవు ? నీ కళావతిపైఁజింతచేఁగదా నీవిట్లు యోచించుట ? నా కాలింగనమైన నీకుండుట ? నినునేను గుఱుతింపలేదని యెంచితివా ?

నీల—ఏమిగుఱుతించితివి ? (భయమున)

విలా—అయ్యో ! ఇంతభ్రాంతియున్నదెట్లుమని యున్నావు ? ఉలికిపడిమాటలాడె దవు. ఏమిగుఱుతించినా? తొలుతనిన్నాలింగనముఁ జేసికొనఁబోవవలదను భంగినీవు

హస్తాలింగనము మాత్రమిచ్చిన జాడ తెలియనా? ఇప్పటికిని నీఫాలభాగమున స్వేద ముద్భవించి కటతటములన్నియు నదురమహావేదనము గలిగిన చందము సూచింపు చున్నావు. లభింపఁజాలని పదార్థమునకై వందురిన నేమిప్రయోజనము? నేమిత్రుఁడఁ గాని నీకన్యుఁడఁగానని నమ్ముము.

(అనుబంధము 30.)

నీల—అంతయేనా? ఇదియే నాపుణ్యమా?

విలా—శక్తిమీఱినది. నీయధీనముగాని నాయధీనముగాని యేమియులేదు.

నీల—హా! దైవమా!

విలా—అదిగో! మరల నీచింతమానవే? (స్వ) ఎట్లైన మఱపఁజేసెదను. (ప్ర)కుమా రా! మీమామయేలయిక్కడికి రాలేదు?

నీల—మామమయెవరు?

విలా—(స్వ) ఇదియసాధ్యము. ఇట్టివాని నేనేలరాఁ గోరితి? (ప్ర) మిత్రమా! కాల దేశముల ననుసరించి పరితాప ముజ్జగింపకున్న విధిలేదు. నీమోహము వలని పరితా పము నేనెఱుఁగనివాఁడఁగాదు. అదినాకుఁ గ్రొత్తదియుఁగాదు.

నీల—నీవును మోహమునఁబరితపించిన వాఁడవా? ఎవరిని మోహించి యుంటివి?

విలా—సచివా? ఆవృత్తాంతమునన్నడుగకుము. సంకటమునకుఁగారణమగు. ఈనాఁడు మనము క్రొత్తఁగా మొదటి సారి నొక్కరి నొకరు చూచికొనుట. కావున—

నీల—అట్లునా?

విలా—"అట్లునా"? ఇదేల యిట్లడిగెదవు? అదియును నీకుఁదెలియని విషయమా? కావున నీ సంకటమునకుఁదోడుగానన్ను సంకటము గుఱిచేయకుము.

నీల—"నీసంకటమునకుఁదోడు నాసంకటము" సంకటము సంకటమే-ఏమిసంకటము?

విలా—నీవునన్ను విడుచునట్లులేదుకావున—

నీల—నీకెట్లుతెలియును?

విలా—(స్వ) వీఁడేమి మాటలాడినను నదియేధ్యానముగానున్నాఁడు. ఊరకమాటలు పెంచుట కంటెవీనికిఁజెప్పుట మేలని తోఁచుచున్నది. (ప్ర) మిత్రమా! నేను హత భాగ్యుఁడనై యొకతన్విపై మోహముగలిగి యుండియిన్నాళ్ళు పరితపించుచుంటిని. కావునఁజెప్పితిని.

నీల—ఇప్పుడు?

విలా—బుద్ధివచ్చియున్నది. కావుననింత లేఖంగొనుట కొప్పితిని.

నీల—ఎవరిని మోహించియుంటివి ?

విలా—ఆదుష్కర్మురాలి పేరు నన్నడుగకుము.

నీల—అదియేల దుష్కర్మురాలు ?

విలా—ఆచరిత్రము నన్నడుగకుము.

పద్మనాభవృత్తము॥

ఆరామచారిత్ర మేలావిచారింప నత్యంతతాపంబు గల్గించునా
కుఁ । గారాగృహావాసమాయెన్ మహోపాధిగల్గెంగదాదానిఁగన్
గొన్ననాఁడే । నారాజ్యముంబోయె నాసౌఖ్యముల్బోలెనాపిన్నతండ్రిన్
జెఱంబెట్టనయ్యెన్ । వారాశిపాలైతి రారానిశోకాబ్ధిభంగంబుపాలైతిఁ
బాడైతినయ్యో ॥

ఆచరిత్రము నన్నడుగకుము. దారను బాసితి. ప్రేముడించు పిన్నతండ్రిం జెఱనుంచితి. ఊరూరుతిరిగి పేరుపోఁగొట్టుకొని నాలుగేండ్లనుండి నన్నే కలవరించుచుఁ గృశయయిపోయియున్న పతివ్రతాతిలకమగు నిందులేఖ కెంతయుం నపరాధ మొనరించితి.

నీల—ఆతరుణి యిప్పుడు జీవించియున్నదా ?

విలా—ఎక్కడపాడయియున్నదో నాకేటికాచింత ?

నీల—ఆతన్వియపరాధమైన నెయ్యది ?

విలా—అపరాధములన్నియు నాయవియే. అదియేమియు నపరాధమొనరింపదు. నాకింత దుఃఖముగలుగుటకదియే కారణమనుట చాలదా ? దానిఁజూచి మోహించిననాఁడే రాజ్యముఁబోవ జెఱనునుంపంబడితి, దానియాలింగనము-ఆపాపపు నాలింగనముగలిగిననాఁడే ప్రాణమునకంటె నెక్కుడగు పిన్నతండ్రిం జెఱనునిచి క్షత్రధర్మమంతయు వీటిఁబోన శత్రువుపురమునుండి దొంగతనమునఁ బాఱిపోయితి. దానిముద్దుగొన్నయపుడే సముద్రమునఁబడితి. దాని తలఁపున్న వేళనంతయుఁజెప్పరాని యిడుమలపాలైతి. ఇట్టిద్రోహిణికిగా నెవరికిఁ గాలిగోటికైన నవి యెనకాదో యెవరిపేరు వచించిననోట దానిపేరునుడివినఁ జెప్పరానిదైన దూషణపాపము గలుగఁగలదో యట్టి సతీమణినిందులేఖను సంకటములకు గుఱిచేసితి. ఇంకేమికావలయు! (కన్నీరునించును.)

నీల—(కన్నీరునించి) అయ్యో ! నన్నుక్షమింపుము. నీకుఁ గన్నీరు గలుగునట్లొనర్చితి.

మేఘ విస్ఫూర్జితవృత్తము.

బలాత్కారంబంచున్ దలఁపకుమయోపల్కు నీమాటలింకన్ ।
విలాపంబింతేలా కలిగెనకటా వెగ్గలంబౌచు మోము ।
న్గళాహీనంబౌ యెన్గనలకుననున్గన్నులన్నీరు ముక్తా ।
వళింబోలెన్ బాఱెన్దలపఁగ మహాపాయ విభ్రాంతిదోఁచెన్ ॥

ధారలుధారలుగా ముక్తావళిఁ బోలె నేటికిఁ గన్నీరు దెచ్చికొనియెదు ?

విలా—“ముక్తావళి” (ఆశ్చర్యమున) ముక్తావళియన్నందున నీయర్థమేమి ?

నీల—అర్థమేమి ? ముక్తావళియన్న ముత్యముల గుంపనుట నీ వెఱుఁగవా ? ముక్తావళి కింకేమైనఁ జూడఁదగిన యర్థమున్నదా ?

విలా—ఏమో నే నెఱుఁగను.

నీల—నీవూరక యింతవఱకు దానిద్రోహిణియని యంటివిగాని దాని ద్రోహము వచింపవైతివి.

విలా—అదినన్నడుగకుము నే వచింపఁజాలను. నీవిఁక నన్నడిగిన నాయాన గలదు.

నీల—

కం॥ తోయనిధిఁబడఁగరూపము ।
బాయఁగఁదలిదండ్రులనెడఁబాయఁగనసువు ।
ల్ద్రోయఁగనైనను నొకటికి ।
నీయానకు వెఱచుభంగి నేవెఱపఁగదా ॥

నీయానకు వెఱచుభంగి నేనింకొక్కటికి వెఱవను. కావున మానెద. మఱియొక్కటి వచింపుము. ఆతరుణియే యిక్కడికి వచ్చిన నీవిప్పుడేమి చేసెదవు ?

విలా—ఏమిచేసెదనా ?

తే॥ గీ॥ దానితలగొఱిగించి నెమ్మేననల్పు ।
పూసిపొరకను గొట్టించి రాసభమున ।
నుంచి మాలలచేనుమియించిపురినిఁ ।
ద్రిప్పవలయును నాకసిఁదీఱుకొఱకు ॥

నేఁబడినపాటుల కసియంతయుఁ దీఱదానికి క్షురకర్మ చేయించి మోమున మసి పూసి పొరకతోఁగొట్టించి మాలలతో నుమియించిగాడిదెపై నూరేగించి.—

నీల—హా! సోమశేఖరా! (కన్నీరునించును.)

విలా—(స్వ) ఏమిది? సోమశేఖరా యనియె. ముక్తావళి యనియె. (ప్ర) మిత్రమా! నీచందము చిత్రముగానున్నది. సోమశేఖరాయని సంబోధించితివే? నీయర్థమేమి?

నీల—సోమశేఖరుఁడు నాదైవము. నాకులస్వామి. నాజీవదాతయని యెంచియుండుట చే సంబోధించితి. తలఁచుకొననైనరాదా? పేరైననొడువరాదా? (లేచును.)

విలా—ఏమి లేచితివి? ఏలపోయెదవు?

నీల—అవును పోయెదను. (కన్నీరునించుచు) (నిష్క్ర—)

(అనుబంధము 31).

విలా—ఈరాజకుమారుని చందము చోద్యముగానున్నది. ముక్తావళి యనియె. సోమశేఖరాయనియె. ఏమి భావమో? వీనినేనెన్నఁడును జూడకున్నను రూపముచాయ కొంతపరిచయముగా ధ్వని యెందోవినినట్టుగానున్నది. (తలఁగీరుకొని) ఏమియుఁ దోఁచదు. ఒక్కటి తోఁచుచున్నది. వీఁడును నాముక్తావళితీపులనుభవించినవాఁడు కాఁబోలు. దానికైయిట్లు పరితపించుచున్నాఁడుకాఁబోలు. ఆఅంకులాడిచెప్పియుండిననారూపములుచాయగుఱుతించినాఁడు కాఁబోలు. నాకుదానిదుశ్చరితముచెప్పిన బోయ యది ప్రౌఢయగుటకుముందే చెడియుండెనని చెప్పఁడా? అట్లు దానిననుభవించినవాఁడు వీఁడేకాఁబోలు. సౌరాష్ట్రపురమునఁ గారాగారమున నేనుండినకాలమున వీనిధ్వనివిని రూపముచూచియుంటిఁ గాఁబోలు. వీఁడు నాకుఁబరమమిత్రుఁడాయె. వీనియెదుట నాకులటా వృత్తాంతము నేనేలదాఁపవలయు? వానివిడిదికేపోయినవృత్తాంతము లన్నియుఁజెప్పి వినివచ్చెద.

ప్ర: సేవకుఁడు.

సేవ—రాజచంద్రా! పల్లకివచ్చియున్నది. చతురవర్మ రాజుగారి నాందీవ్రతములకు వేళయయినదనియు నభ్యంజనము చేసికొనవలయుననియు రాజసేవకులు విన్నవించుచున్నారు.

విలా—ఇదేవచ్చెద. (స్వ) అభ్యంజనమయిన పిదప నీలకేతుని యొద్దకుఁ బోయెద.

(నిష్క్ర—)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

నీలకేతుని విడిది.

ప్ర: నీలకేతుఁడు.

(అనుబంధము 32.)

నీల—ఇదిఫలమా! ఇదిఫలమా? హా! నిర్భరము. ఇన్నిదినములు సంకటములన్నియు ననుభవించి భరించినయాశ నేఁడుపూర్తియయ్యె—పరిపూర్తియయ్యె. కడుపునిండె. నోములన్నియు ఫలించె. మనసున కానందము జనించె. ఇట్లపుటకేకదా నేనిన్ని దినములు జీవించినది? సముద్రమా! నీవెంత పగసాధించితివి? నాకగు కష్టములన్నియు నీకుఁదెలియకుండెనా? నన్నేల మ్రింగవైతివి? ఒకటికాక రెండుమాఱులు, ఒకదినముగాక నెలదినములు మునిఁగిపోవనుండి నీలోనివసించియుంటినే? ఇన్నియు ననుభవింపుము పొమ్మని నన్ను వెలివేసితివా? అయ్యయో! అక్కటిక మించుకైన లేక కేరళస్థానముదండ నేనున్నయోడనంతయు ముంచితివే? నన్నేల బ్రదికించితివి? ఇప్పుడు నీపగతీఱెనా?

హా! కళావతీ! ప్రియకళావతీ! నినువంచించినందున కిదిఫలమా? ఇదిఫలమా? చేసేతఁ గుడుచుచున్నాను. నిరపరాధినివై యేమియు నెఱుఁగని గోలవై యతిలోక మోహైక దర్శినివైనను నమ్మివంచితవై మృతిఁజెందిన నీయుసురు నన్నూరక పోవ నిచ్చునా? జననీజనకులారా! మిము నుల్లంఘనముచేసి నాపై నత్యంతమోహాము నిండారఁ బ్రేమడించుచు ననుఁగాపాడుచున్న మీతో నొకమాటైనఁ జెప్పక మిము వంచించి జాగ్రనై వెడలితినే? అయ్యో! ఇదిఫలమా? ఇదిఫలమా?

అయ్యో! నాకిట్టిగతికలుగునని యొకనాఁడుఁ దలంపనైతినే? ఈపాపపు వివాహమునకు వచ్చుబుద్ధి నాకేలకలిగె? వచ్చి నామనోహరు నిందేలచూచితిని? చూడకుండినను నభిలాషచే నాశచే మృతిఁజెందియుండిన క్షేమముగనుండెనే? అట్లుఁగా నామనోహరుఁడే మృతిఁజెందెనని నాకుఁ దెలిసియుండినను, నింత దుఃఖము నాకుఁ

గలుగకుండునే ? తృప్తియై ప్రాణములఁ బాయుచుంటిని. నిర్భాగ్యురాల నాఁగఁ గాని యిట్టి హతభాగ్యురాల నౌదునని యూహింపనైతి. "నావిభుఁడు నాకొక్క నాఁడైనఁ జిక్కును. చిక్కినను మక్కువచేయును. నానోము సతికెక్కును" అని యంతరాళమున సౌధములు నిర్మించినభంగి నూహలు సేసికొనుచు సంతసించు చుంటినే ? ఎంత యొక్కొకసారి నిరాశకలిగినను లేనియాశలు తెచ్చుకొని నెమ్మది పొందుచుంటినే. ఇదిఫలమా ? ఇదిఫలమా ?

ఇంతవఱకు నాశయును కోటకట్టుకొని ప్రాణముల నందునివసింపఁజేసి యుంటిఁ గదా ? ఆయంతరాళ సౌధములన్నియు నేఁడుకూలిపడియె. ఆకోట నేఁడు ప్రక్కలింపఁబడియె. అక్కటా ! ఆవిభుఁడు నేనొనర్చిన యపరాధములనైన నుగ్గడించి యుండిన సంతోషమున నతని చరణసన్నిధిఁ బ్రాణములఁ బాయుచుంటినే ? నా తప్పే నాకుఁదెలియని గతికలిగెఁ గదా ? ఇట్టి దిక్కులేని భంగికలుగునే ? నను మోహించిననాఁడుతాఁజెఱవడియెనఁట, కౌఁగిలించిననాఁడు వనధిఁబడియెనఁట. ఇది నా నేరమా ! తనకంటె నెక్కుడగు దుష్ప్రాప్తి నాకుఁగలుగదో ? తలిదండ్రులు కలిగియుండియు లేనిభంగినొనరించుకొంటి. పన్నీటివాకల యందఁజేరుటకు భీత నగుదాననయ్యుఁ బూర్ణప్రవాహసంచలితతపతీతరణమున కుద్యమించి జలరాశిపాలైతి. రాజపుత్రినయ్యు నీచసేవకుత్సహించితి. ఇదియంతయుఁ బరమభాగ్యమని నేభరింపనా ? ఇదిఫలమా ? ఇదిఫలమా ?

మీననాథా ! మీననాథా ! నాకొఱకై యెంతప్రయత్నము లొనరించితివి ! అభేద్యమగు కారాగృహమునకుఁ బోయి యనన్యసాధ్యుఁడగు నని మేషువంచనంబొనరించి మాకుగా నీవే మనఃపూర్వకముగఁ గారాగృహ నివాసమునకు సమ్మతించి తల పోవునంతటి కార్యమున కియ్యకొను నతిలోకధీర కృత్యమొనరించి తనయయందు నన్నాదరించి సంతసము జనింపఁజేసితివి. ఇదిఫలమా ? ఇదిఫలమా ?

అయ్యో ! నేనేమి చూచుచున్నాను ? ఏమి వినుచున్నాను ? అన్నియుఁజూచుచున్నాను. ఒక్కటియుఁ గానరాదు. అన్నియు వినుచున్నాను. ఒక్కటియు వినరాదు. కన్నులారా ! మీరింకొక్క పదార్థముఁజూచుట కిచ్ఛయింతురా ? మీరిట్లే మూసికొని యేలపోరాదు ? చేతులారా ? మీరింకేకార్యము చేయఁగలరు ? అట్లే యేలపడిపోరాదు ? ప్రాణమా ? మొండిప్రాణమా ! నీకింకే యాశగలదు ? ఏల నను వెడలి పోవకున్నావు ? ఆహా ! నాతల నిలువదయ్యో. (పెట్టెలోనున్న జీవారిరసముఁదీసి) ఇదే యీవిషయముంగొని యసువులఁబాసెద. (నోటివఱకు గొనిపోయి) చేతులారా ! మీకేల యీవణఁకుగలిగె. మానసమా ! నీవేల తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నావు ?

జీవారిరసమా ! నీవేనాయేడుగడ. నీవేనాకష్టములకంత్యము, నీవేనాకుఁదరుణోపాయము. మానభంగ భంగోత్తుంగ చింతాశోకసముద్రమునుండి నన్నుద్ధరిఁజేర్చు

తరణిపీవ. ఆమలయదత్తుఁడను వైద్యునొద్ద నతనిప్రాణము విసికించి పరీక్షింతునను
నెపమున మోసపఱచి సంగ్రహించిన యీజీవారిరసము నాకెంత యుపయోగకారి
యయ్యె? నామనోహరుఁడు చచ్చెననువార్తవినిన యుత్తరక్షణమున నే దీనిసాధించి
కృతకృత్యనౌదునని యెంచియుంటి. ఇప్పుడు నాయెంచినభంగి నట్లుగాకున్నను
ఫలముననంతకంటెను గ్రూరకృత్యమాయె. దీనినిప్పుడే భుజించుదానను. (ఎత్తి
నోటిపఱుకుఁగొని క్రిందఁబెట్టి) చేతులారా! మీకేల యీవణఁకుగలిగె? ఎల్లప్పుడు
సేవావృత్తిఁజేయుచుఁ బురుషరూపకాంతయైయుండిననుఁదప్పని పతిభావమునొందిన
కళావతీ సతీమణిని మనసార స్మశానమున దహించు నగ్నిపెట్టునపుడైన మీకు
వణఁకులేదే? ఇప్పుడా కలిగె?—మానసమా! నీవేల తటతటఁగొట్టుకొనుచు డోలా
యితమగుచున్నావు? తలిదండ్రులయాజ్ఞఁగొనక వారిఁబాసి వచ్చునపుడైన సముద్ర
మున దిక్కులేనిభంగిపడి మునుఁగ నున్నపుడైన నీకుశంకాతంకము గలుగదే? సమ
యము వచ్చినపుడు వెనుదీసెదవా? చేతులారా! ఈమానసమునకు మీరైన బుద్ధి
చెప్పుఁడు. (మొట్టమొదట ననుభంగపాటొనరింపఁ బొల్పుడు పురుషుల బాధలకుం
దలఁకి నేఁబురుషవేషముధరింపనెంచి నప్పుడిందునకుఁబ్రతిబంధకముగానున్న నాగబ్బి
చనుంగవ నట్టెయణంచి కట్టుకొన సమకట్టితిఁగా? అప్పుడును నీదుష్టమానసము
తొడిఁబడియె. అయ్యో! నాథుని కరములకానందము గలిగింపనున్న యీయుబ్బు
గబ్బిగుబ్బగవనిట్లు రూపుమాపుట తగునాయని వాదులాడె. కాపురుషవేష
మున లోకమును వంచింపనైన—ఆమూలమున నొక్కటియు నెఱుఁగని ముద్దులాడి
పతివ్రతాతిలకము ప్రాణమునకుఁ గుఱారమెత్తుటకైన నోర్చెఁగాని కుచకలశములనదు
ముటకోపదయ్యె.) అప్పుడో చేతులారా! మీరే విజృంభించి దానికి బుద్ధిఁగఱపి
యీమానసమునే యణఁచికట్టి నలీలనాకార్యము చేసితిరి? ఇప్పుడేల యట్లే బుద్ధి
గఱపరాదు? పరాకుమానిలెండు (చేతులనోషధి తీసుకొని)

ఒక్కమాట. దీనిఁదీసికొని నేమృతనైన నేమిసాధించినట్లు? పురుషవేషమున
నిన్నాళ్ళుండియు నించుకైనఁ బౌరుషములేకునికిదగునా? నన్నా-సోమశేఖరుఁడేమ
నియె? క్షౌరము చేయించి—అయ్యో! నాకు వెండ్రుకలు తలనిండ నుండుటఁ
జూచి యెవ్వరైన నాపురుషాకృతి సంశయింతురోయను భయమున దానికిఁదప్పఁ
గారణము సృజింపనేఁ దలిదండ్రులచండ మెఱుఁగుపఱుకఁ గేశఖండనమైనఁ గావింప
నని ప్రతిజ్ఞపట్టినట్లాడితి. అట్లాడునప్పుడా కేశఖండనమనుమాట యెంతసంకటపడి
యెంతపరితాపముఁ జెందియాడితి. అట్టి నన్నిట్లు చేయింతునసెఁగదా? కొరిగించి
మోమునమసిపూసి—మాలలచేనుమియించి—ఇవియన్నియు నేలత్రవ్వుకొనవలయు
—ఇట్టి భంగికలిగింతునసెఁగదా? నామోహమంతయుఁ దుచ్ఛమొనరించి యిట్లాడిన
వాని నేమొనరించినట్లయ్యె. ఇంతపగదాయయగువాఁడు నేఁజచ్చుటవినిన నింకను నా
నందముఁ జెందఁగలఁడుకదా? తొలుత వాని నేఁజంపి—రామరామ! ఎంతమాటాడి
తిని? నేఁజేసినపాపములకెల్ల పన్నె పెట్టినట్లీకార్యము నేనాచేయనెంచితి? అయ్యో!

పతివ్రతా మహోదార తిలకమగు కళావతితో నిన్నిదినములు సహవర్తనము గలిగి యుండియు నిట్టిబుద్ధియా? తొలిజన్మమున నే దంపతులఁబాపఁజేసి యెంతటిపాప మొనర్చి యుంటినో యీజన్మమున నిట్లనుభవించుచున్నాను. ఈజన్మమున నీ పాపము వలయునా? పరస్పర మోహాతిశయముల వెలయుచు, నేఁడే సకలైహిక సౌఖ్యముల పొందినట్లానందించుచున్న యిందులేఖా సోమశేఖరుల నోటి కడితీసి నట్లులెడఁబాపవలయునా? ఆయిందులేఖ నాసోమశేఖరుఁడౌదల ధరించిన భంగి నీ యిందులేఖ నీసోమశేఖరుఁడు శిరసావహించి సుఖముగనుండనీ. పరమేశా! నా కిట్టిబుద్ధి కలిగినందున రానున్న పాపములనెల్లఁ బాపుము. తప్పాడితి, తప్పాడితి. ఇంక యోచింపను. భక్షణముఁజేసెదను. (మందుచేఁబట్టి).

మఱచితి, నాచరిత్రము నెఱిఁగినవా రొక్కరునులేరు. కావున దానినంతయు వ్రాసియుంచి పిదప మృతనయ్యెద. (కాగితము లేఖినియుఁదీసికొని)

అక్కటా! అంధకార సదృశమగు నాచరిత్రము నిట్టివెలుఁగున వ్రాయఁజాల. వ్రాయుచున్నదిచూచి యోర్వఁజాల, నాకన్నుల నేనమ్మఁజాల, నన్ను నేవిశ్వసిం పఁజాల, చీఁకటింటనే వ్రాసెదను (లోనికిపోవును)

ప్ర: విలాసకుఁడు.

విలా—ఇందునునీలకేతుఁడులేకున్నాఁడు. లోపలనున్నాఁడని చెప్పిరి. ఇందుఁగూర్చుండి యున్నట్లున్నది. వచ్చునుగాఁబోలు. ఇందే కూర్చుండెద. ఆహా! ఏమోమంచివాసన వచ్చుచున్నది. ఎన్నఁడు నిట్టిసువాసనగానను. పుష్పాదులవాసనగాదు. (వెదకి వెదకి) ఆహా! ఈసంపుటమునుండియే యీవాసన వచ్చుచున్నది. ఇదియేదోలేహ్య మువలెనున్నది. (తీసికొని) ఏ మపురూపమగువాసన? దీనిరుచియెట్లుండునో? నీలకే తుఁడువచ్చిన నడిగి భుజింతును. ఎంతసేపునకురాలేదు. ఇంతయున్నదే? ఒక్కింత రుచిచూచిన తక్కువగునా? నీలకేతుఁడు వలదనునా? (రుచిచూచి) ఆహా! ఎం తమధురముగానున్నది? లేహ్యమింతమధురము నే నెన్నఁడును జూడను. ఏమిది? తలతిరుగుచున్నది? కడుపునఁజేయివెట్టి కలచినట్లున్నది? అయ్యో! ఇదేమి లేహ్యము? హా! హా! (మూర్ఛిల్లును)

(అనుబంధము ౩౩.)

పునః ప్ర: నీలకేతుఁడు.

నీల—ఆహా! ఈసోమశేఖరుఁడిందిట్లుపండుకొని యున్నాఁడు? అయ్యో! ఈయౌషధ మితని చేతి కెట్లువచ్చె? తినియున్నాఁడే? ఏమిగతి? ఏదితెఱఁగు? అక్కటా! నాకెట్లునుప్రాప్తిలేదుకదా? ఆ యిందులేఖ ప్రాప్తియునింతయేనా? ఈమహానీ యుఁడెంత నను నోనాడినను నామోహము తగ్గకున్నది. మోహమా! ఇదిఘోర మోహము.

(అనుబంధము 34.)

ప్ర: జగంధరుఁడు ప్రక్క్రన.

ఇపుడు విషభక్షణముఁజేసి యింకొ క్కొ_ఱు గడియలకుఁజావనున్నాఁడు.

జగం—(స్వ) అహా! ఈతరుణియే వీనికి విషమిడిరియున్నదా ?

నీల—ఎంతవిషాహారమునఁ జావనైనను మోముముద్దుగాఱుటకు లోపములేకున్నదే? మనోహరా ! నీకును నాకు నింతయే భాగ్యము సుమా !

సీ॥ ఆభోగిఫణ ఫణాయతము నీపేరురం
బున గూర్పుభాగ్యంబు మొనయనైతి ।
కల్యాణియనినీవు కడుముదంబునఁబిల్వ
వినుభాగ్య మింతైనఁనెనయనైతి ।
వటునాదు్రవణయమౌ నాటకురంజిల్లు
నిన్నుముద్దాడంగ నేరనైతి ।
భైరవంబైన యీభంగినుండఁగ నిన్నుఁ
జూచుభాగ్యమునకే నోచియుంటి ।

తే॥ గీ॥ పాతకంబేగడనచేసి పాడుపడితిఁ ।
బూర్వభవమునసూరక పోవఁగలదె ।
తోడినీడగనినుఁగూడి యాడలేని ।
కలుషవతినాకు దక్కంగ గలవెనాథ ॥

తెలివినున్న నీవునాకియ్యని ముద్దు నే నిప్పుడైనఁగైకొందునా? ఆహా ! మూఁఁజాలను. (ముద్దిడికొని) అక్కటకటా! ఇట్టి భయంకరమాధుర్యమెందైనగంటిమే ? మనోరమణా ! నీకుఁబ్రాణదానమిచ్చుట కశ్వినులైన నేరరుగదా ? నేనుమాత్రము నినుఁబాసిజీవించి యుందునని నమ్మకుము. అయ్యో ! నను దుఃఖాంబుధి పాలుచేసినను, నీ యిందులేశకైన సుఖముసంగఁ జాలవైతివే ? అయ్యో ! ఈదుఃఖముసేనెట్లు తాళుదు ? నాకేల యీకన్నీరు కలుగుచున్నది ? ఇవిక్రూరాశ్రులుగదా ?

జగం—కామినీ—చూచితివిగదా ! నీసోమశేఖరుఁడెట్టివాఁడాయెను ? ఇట్టివాని నీవు పరదైవమంచు నమ్మినీకైపరితపించుచున్న నాగకేతునిఁ గన్నెత్తియుయినఁజూడవైతివి. ఇదిపాడియగునా ?

నీల—జగంధరా ! ఇట్లాడుటకా నీ విందువచ్చినది? ఇప్పుడా నీవు సోనాథుని గుఱుతించిన చందము చెప్పవచ్చినది ?

జగం—భామామణీ! దీర్ఘముగా మాటలాడుట కనకాశము లేదు. ఇంత తెలిసి యయిన నిప్పుడయిన నా నాగకేతుని ననుగ్రహింతువా? అతని నిప్పుడే పిలుచుకొని వచ్చెదను.

నీల—ఛీ! దురాత్మా! తొలఁగిపొమ్ము.

తే॥ గీ॥ ఔరయిది సమయంబె దురాత్మనీకు।
నాగకేతుని వర్ణింప నానలేదె।
నీవునీనాగకేతుండు నీరరాశి।
గుండుమెడగట్టి పడిచావఁబొందు నేఁడు॥

నీనాగకేతుఁడును నీవును సముద్రమునఁబడుఁడు.

జగం—అతివా! ఇంకోరకమాటలేల? నీచరిత్రమంతయు విశదమయ్యె. పురుషవేషమున లోకమునంతయు వంచించితివి. కళావతిని మోసపఱచి చంపితివి. ఈరాకుమారు సోమశేఖరు విషమిడి పొలియించితివి. ఈవృత్తాంతములు నేఁదప్ప నితరు లెఱుంగరు. నీప్రాణము నాచేనున్నది. ఇసుమంత వెలిపెట్టితినా? నీవేమగుటయునీవె యెఱుఁగుదువు. ఇప్పుడైనఁజెప్పుము. దీనినంతయు బయలుపెట్టక నాహృదయపేటికలోననే దాఁచిబీగము వేసికొని యుండుట నీవానాగకేతునిఁ బెండ్లి యాడుటకు సమ్మతించుటయను కార్యమునకుఁ బ్రత్యుపకారకరణముగా నుండఁగలదుకాని—

(అనుబంధము 35.)

నీల—(జగంధరునిఁ బట్టి పడవేసి) క్రూరాత్మకా! ద్రోహీ! నీవేలదీని వెలిఁబెట్టవలయు? నీపని నేనేయొనరింతును. (గట్టిగా) ఓపురజనులారా! ఓపుణ్యాత్ములారా! దారిఁబోవునోమహనీయులారా! వినుఁడు వినుండు నేఁగ్రూరమానసను. కళావతిని మోసపుచ్చిదాని చావునకుఁగారణమైనదానను. ఈసోమశేఖరు విషయోగమున వధించుటకుఁగారణభూతను. రండు, రండు. చూడుఁడు, చూడుఁడు.

ప్ర: చతురవర్మ అంగారశర్మ, మీననాథుఁడు, (శీఘ్రగమనమున.)

అందఱు—ఏమి? ఏమి? ఏమి?

నీల—ఈరాకుమారుఁడు సోమశేఖరుఁడను భూపాలరాజు కుమారుఁడు. ముక్తావళియను ఘూర్జరరాజుతనయను మోహించియుండెె. వారిరువురి చరిత్రము దీనిఁజూచిన విశదమగు (కాగితమిచ్చును.)

అంగార—(చదివి) ఎవరాముక్తావళి? ఎవ్వరది?

నీల—ఈహతభాగ్యురాలే యాముక్తావళి. (స్త్రీయగు)

చతుర—హా! హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును)

అంగార—వైద్యులఁబిలిపింపుఁడు.

(అనుబంధము 36.)

ముక్తా—ఈమనోహరుని మోహించినందుకు ఫలముగానితనియాలింగన సుఖమొకసారి గంటి. భోగమెఱుఁగగదా? భుక్తశేషభోజనమును నెఱుఁగ. అది యిప్పుడులభింపఁ గలదు. ఇదియేభుక్తశేషము. (అనిజీవారిరసముదిని మూర్ఛిల్లును.)

విలాస—(లేచి) ఏమీకలకలము? పితృవ్యా! ఇదియేమి?

అందఱు—(ఏడ్చుచు) కుమారా! ఈచరిత్రము చదువుకొనుము (చరిత్రమునిత్తురు.)

విలా—(చదివి) అయ్యో! ఎంతపాపాత్ముఁడను? శ్రీహరిమలయదత్తుని జీవారిరసను ప్రభావము జగద్విదితమైయున్నది. దానికింకఁ బ్రతిక్రియలేదు. పితృవ్యా! నాప్రాప్తి యిట్లున్నది. (నాగకేతుఁజూచి) అయ్యా! నీవేల యిందువచ్చితివి? నీవునన్నా నాఁడుచూచిన బోయవుగదా?

అంగా—అయ్యా! ఇతఁడు బోయగాఁడు. నారాజ్యముననున్న జగంధరుఁడను చిత్రకారుఁడు.

విలా—ఆనాఁడు బోయవేషమేలధరించితివి?

జగం—నీకువిషయోగమునఁ గన్నులకుఁజాంచల్యము గలిగియున్నది. నేనెన్నఁడు బోయనైయుంటి?

మీన—(చూచి) కాఁడు. కాఁడు. వీడునాగకేతుఁడను రాజపుత్రుఁడు. సౌరాష్ట్రపురి కారాగృహముననాఁడుచూచియుంటి. ముక్తావళిపై మోహమునఁబరితపించుచుండెను.

విలా—అట్లనా? పితృవ్యా! నాకొక బోయ యావృత్తాంతము చెప్పెనని యంటినే. వాఁడెవీఁడు.

మీన—దురాత్మా! ఇప్పుడు తెలిసెను. వృత్తాంతము చెప్పుము. చెప్పకున్న.—

జగం—ఇంకనాకేల? చెప్పెదలెండు. నేనునాగకేతుఁడగుట నిశ్చయమే, బోయనగుటయు నిశ్చయమే, ముక్తావళిని మోహించియుండుటయు నిశ్చయమే. ఇంకమీరే మనుకొన్ననది యంతయు నిశ్చయమే?

విలా—నీవునాతో నాఁడన్నమాటలన్నియుఁ గల్లలా?

నాగ—శుద్ధాబద్ధములు.

మ॥ ఇఁకమీకేటికిఁ దాపఁగావలయునే నేనాగకేతుండ నిం ।
దకునెల్లన్మఱిపాత్రభూతుఁడఁబ్రమోదంబారముక్తావళీ ।
వికచాబ్జాత ముఖిన్వరించినమనో భీష్టంబునన్ దానిపా ।
ణికిఁగానింత యొనర్చితిన్మదము నిండెన్ జాలు నేఁబోయెదన్ ॥

మీన—తే॥ గీ॥ ఛీ! జగద్ద్రోహిపాపాత్మ సిగ్గులేక ।
పోవఁజూచెదెయింత దుర్బుద్ధిగలదె ।
యీసతీమణిపాణికై యాసఁగొంటి ।
నీదియెపాణిగ్రహంబు నీకిత్తుగొమ్ము ॥—

పొడుచును.

నాగ—అయ్యో! అయ్యో! (క్రిందఁబడిచచ్చును.)

విలా—హా! దైవమా! నాయట్టి పాపాత్ముఁడెందైన వినఁబడెనే ?

ముక్తా—(మేలుకాంచును).

సోమ—ముక్తావళీ! నీశుద్ధమానసమింతైన గుఱుతింపనైతిఁగదా? జగద్ద్రోహియను చిత్త కారుఁడైయుండిన నీనాగకేతుఁడు ప్రోయవేషమున నాతో నీపై లేని నిందలు మోపెట్టి దృష్టాంతములన్నియుఁ జూపఁగా నీపైఁ బగపట్టి యింతకార్య మొనర్చితి. నేఁగృతఘ్నుఁడ, క్రూరాత్ముఁడ. మఱియదత్తుని జీవారిరస మమోఘమగుట జగమంతయు నెఱుఁగు. ఎట్లును జావనున్నారము. నాసర్వాపరాధములు క్షమించితినని నీవభయమిచ్చిన నిశ్చింతముగాఁ జచ్చువాఁడసుమా!

(అనుబంధము 36.)

(అని కాళ్ళపైఁబడును)

ముక్తా—(లేవనెత్తి) నాథా! నీయెడ నపరాధముండునా?

మీన—హా! ముక్తావళీ! (మూర్ఛిల్లును)

విలా—హా! జనకా! మీననాథా! (ఏడ్చును)

సోమ—అయిన నన్ను క్షమించితివా? కడమాట యాభేదముగ నాకాలింగన సౌఖ్యము నిచ్చెదవా?

ముక్తా—నాథా! నాపుణ్యమసమానము. నేఁజచ్చుటకు ముందొక్కసారైన నీ ప్రేమాలింగనము వడయవలయుననిన యభిలాషము నేఁడు పూర్ణమయ్యె. (ఆలింగనముచేసుకొని మూర్ఛిలును.)

సోమ——ముక్తావళీ! ముక్తావళీ! (చూచి) హా! ముక్తావళీ! (మూర్ఛిల్లును)

చతుర——(లేచి) హా! కళావతీ! కళావతీ!

(అనుబంధము 37.)

[ప్ర: మలయదత్తుఁడు. వీరసేనుఁడు.]

వీర——వైద్యచంద్రమా! ఇంత యనర్థమైయున్నదే? ఇంక నాగతియేమి?

మలయ——భయపడకుము. నాజీవారిరసమువలననేకదా వీరి కీప్రాప్తి కలిగియుండుట యని వింటిమి?

[చికిత్సయొనర్పఁగా నందఱు లేచెదరు.]

ముక్తా——అన్నా! వీరసేనా! నీవెప్పుడు వచ్చితివి? (ఆలింగనము చేసికొనును.)

చతుర——మలయదత్తా! ఏమీచిత్రము? నీవెప్పుడు వచ్చితివి? ఎట్లు వచ్చితివి?

మలయ——మహామహులారా! మీరందఱు నేవచింపఁబోవు చరిత్రము మహాద్భుతము. వినుండు. నాజీవారి రసప్రభావము జగమంతయు వినియున్నదిగదా? జగమున కంతయుఁ దెలిసి నంతకంటె నొక్కింత యెక్కువకలదు. అవిషయము నేనింకను నెవ్వరితోడను జెప్పియుండలేదు. దానికిదె సాక్షి చూపెదను. (వెలికిఁబోయి కళావతినిఁ బిలుచుకొని వచ్చును.)

అందఱు——(కళావతినిఁజూచి యాశ్చర్యమును భయమునుఁ జెందెదరు.)

మలయ——మీరు భయపడకుఁడు. నిక్కముగ కళావతియేకాని కళావతియొక్క భూతముకాదు. ఈచరిత్రమునంతయు వివరింతును. నాజీవారి రసము మృతి కిందమ్మైనఁ దక్కినవారి యవస్థను గలిగించును మృతిఁగలిగింపదు. నాలుగేను దినములలోపల దానికిఁ బ్రతిక్రియ నొసరించిన ప్రాణములన్నియు వ్యాపించును. అసాధ్యములైన జాడ్యములఁ గుదుర్చుటకు నిర్జీవావస్థ కలిగించినఁ గుదురునవ్వానిని నాకుఁదోఁచి యీయౌషధము నిర్మించితిఁ గాని, నేనొక్కసారియైనను బ్రయోగింపనైతి. కళావతి నీలకేతుల మోహాతిశయమున నెఱిఁగినవాఁడనంటచే గళావతికిఁ గల జాడ్యమునకై యెంతయుఁ బరితాపము నొందుచుంటి. ఈజీవారి రసప్రయోగము వలననైన నామెజాడ్యము గుదర్పవలయునని ప్రయత్నమొనరించితి. మీతోడఁ జెప్పిన మీరొడంబడరని నాకుఁదెలిసియే యెట్లును జప్పుచున్నదని మీరెఱుంగుదురు. కనుక మీకుఁ జెప్పకయే నిశ్చయించి యీకళావతి మృతినొందెనని మీరం చినవాఁడానుశరీరమునకంతయు నగ్నిస్తంభనముగల రసలేపనమొనరించి జీవారి రసమునిచ్చితి. ఈతుమ్మెదకైనను చచ్చెనని మీరంతుకొనిపోయి చితియందుంచి యగ్ని

నిడితిరిగఁబోని అగ్నిస్తంభ నౌషధమువలన నాయమశరీరము దహింపఁబడదయ్యె. ఇంతలో రాత్రియాటచే మీరంటికేతెంచితిరి. నేనంతలో ఘోరాకారము వహించి యక్కడి కాపలివారిని బెదరించి పాఱఁద్రోలి కళావతిని వెలుపటికిఁదీసి నాయింటికిఁ గొనిపోయి చికిత్సయొనర్చితి. ఏ డెనిమిది దినములలో నామెకుఁ దెలివిఁ గలిగి యించుక శక్తివచ్చె. ఈనాఁడు మీరెఱిఁగిన ముక్తావళి చరిత్రమంతయు నాయమనోట వింటిని. అద్భుతమాయె. తండ్రిని, కృత్రిమపతినిఁ జూడవలయునని మిక్కిలి యభిలాషమున నన్ను వేఁడినను నేనందున కియ్యకొనక యింటినుండి వెలికి రానియ్యనైతి. ఆయమకుఁ బూర్ణముగ నారోగ్యము గలిగిన పిదప సమయము చూచి మీకొప్పగింపవలయుననియేయుంటి. ఇంతలో సంవత్సరమాయె. మీరీ కేరళపురికి వెడలి వచ్చితిరి. మీరు వెడలివచ్చిననాఁడే ముక్తావళియే నిక్కంపు పురుషుఁడైవచ్చినను భ్రాంతికలిగించు రూపముగల నీవీరసేన రాజకుమారుఁడయ్యెడ కేతెంచె. నేనును భ్రమించితి. అతని సఖ్యము వడసి యతని చరిత్రము నెఱింగితి. అతఁడు ముక్తావళి యన్నయనియు, జగంధరుఁడను చిత్రకారుఁడైయున్న నాగకేతుఁడను రాజకుమారుని వలన ముక్తావళి పాండ్యనగరమున నున్నదనియు నాముక్తావళికి సోమశేఖరునకు వివాహమాజగంధరుఁడు తానేకలిగించి యున్నాఁడనియు నెఱిఁగి ముక్తావళిఁగాంచుటకై యతఁడు పాండ్యపురికి వచ్చెననియు నెఱిఁగితి. మంచి సమయమని యెంచి యిక్కడికిరువురఁ దోడ్తెచ్చితి. వచ్చినవెంటనే మీచరిత్రము వింటి. ఇంక నాలస్యమేటికి భగవానుననుగ్రహమున మీకీ సంతసమొదవినది. ముక్తావళి నీసోమశేఖరునకు నిందే పరిణయము గావింపవలయు.

(అంపలు కళావతి నాలింగనముఁ జేసికొని.) కానిండు. కానిండు.

మీన——"తదేవలగ్నం సుదినంతదేవ." (మంత్రము చదువును)

ముక్తా——తాళిండు. పతివ్రతాతిలకమగు నిందులేఖమూలమున మాకీసంతోషమొదవె. అయిందులేఖ యీసోమశేఖరున కగ్రమహిషి కావలయు. నేనధివిన్ననై యితని భోగినినయ్యెద.

వివాహములు జరుగును.

మంగళం పాడుదురు.

ముక్తావళి నాటకము సంపూర్ణము.

అనుబంధము. (Appendix)

1. రాగం ధన్యాసి. తాళం రూపకం.

చారు—వింత వినరె మంత్రులార-చింత సేయఁగా ||ప||
నింత కావరంబె కలదె-సంత సంబిక. ||అ||

సునీ—ధారుణీశవలవదింక-నూరకుండఁగా
ధీరభంగిఁదీర్పవలయు-వైరమెందును. ||౧||

2. రాగం-బ్యాగు. తాళం-ఆది.

అందలు—వనమెంతో-ఘనంబయ్యెన్-వినోదంబై-లతాంగి
ఘనతుంగా-వనీజంబుల్-వినువీధిన్-గనం బాఱె ||పల్లి||
అరుదయ్యెం-గరంబిందు-తరుపాళీ-విలాస
మిరులెందున్-గరాళించెన్-భరమాయె సరోజాక్షీ. ||౧||

పగలై నం-దిగంబాఱి-దిగుల్నించెన్-మదించి
మృగపాళుల్-వగల్మీఱన్-నగసీమన్-వగలాడి. ||౨||

3. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం ఆది.

ముక్తా—చెలులా-రానను-గావరే-యో ||ప||
ప్రాణసఖులనుచు-నే నెరనమ్మితి
నీనెఱిఁబుణ్యము-చూపరే. ||౧||

గాసిలకిదియా-యాసమనకయా
భాసురాంగునిగరు-ణింపరే. ||౨||

4. రాగం-జంజూటి. తాళం-ఆది.

సోమ—వర-మరాళగ మనా-నీవెపరే ||ప||
ధరోద్య దురోజసరోజనేత్రి|| వర ||అ||
వైభవమయ్యె-నీభక్తిఁజూడ
నాభాగ్యదేవత-నీవే నేఁడిందుముఖీ. ||మ|| ||౧||

మాన్యతమీరె-మహిమముసేరె
ధన్యతచేకూరె-పుణ్యముమీరెవరు. ॥౨॥

5. రాగం. మోహనకళ్యాణి. తాళం ఆట.

ముక్తా—చూడవేబాలనా-మోహనాంగుఁడేడేలేఁడే ॥ప॥
వాఁడేమాయె. తాళఁజాలనే-లేఁడేరాఁడే. ॥అ॥ ॥౧॥

మారసుందరుని-నాకునిచ్చు-వారేలేరే
నారులారా-మీరువేగమే-పోరేతేరే. ॥౨॥

6. రాగం కమాజు తాళం ఆది.

సోమ—తగునెయీమాటలాడఁగా-మదిలో
వగవకతెగడఁగనిటు (పల్ల)

కడుకోనియీగతి-కష్టపుమాటల
దుడుకుతనంబున-దాడబడకే-నుడివినవడిఁబోడిచెద ॥౧॥
నింకొకచోటను-ఘాలాతుఁడయిన
నాయెదుటఁ-బలికినఁ దలఁపఁగలదె ॥౨॥
దుర్మతినీ కీకర్మమేలా-మర్మముచీలదె-దుర్మదాంధా
యెంచక యీలాగేలరా.

7. రాగం-పీలు. తాళం.

ముక్తా—సంతాపమాయెఁ-జాలఁగనాకుఁ
గాంతలోననునెంచి-కరుణింపవే (పల్ల)

శోకాంబురాశి-సొరిదిమునిఁగితి-వేకారిదరిఁజేరువిధిగానక- రా
కేందుముఖినా-యాకులగతిదీర్పు-నీకంటెసఖులింకనాకెవ్వరే

8. రాగం-ఖరాళి. తాళం.

ముక్తా—వేవేగమే-కావవె కరుణించి
భావముననువేఁబు-త్రోవగాననినన్ను (పల్ల)

కడుదయచేనన్నుఁగావకయుండిన
బడలికనసువుల-విడుతునె చారుహాస. ||౧||

9. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం-ఆది.

సోమ——పావనపోషణ-కావవె దేవా
భావముననునిన్-భక్తినిగొలిచెద|| (పల్ల)

నీరమణీయుప-దారవిందంబులె
సారెకుఁబాయక-సన్నుతించెదనన్
జేరికావ-యిటు-కోరిరా వా-సము
దారభావ-నా-ప్రారబ్ధ మెటులున్నదో.

10. రాగం-సావేరి. తాళం-ఆట.

సోమ——సంతాపమే-తీరెను
వింతగునెంతోమది సంతోషముచింతించఁగ|| (పల్ల)

మేనునఁబులకలు-మానుగఁగలిగెడు.
మానసమునఁగడు-నానందముఁజానారెడు|| ||౧||

ఏమనితెలుపుదు-నెంతనిపొగడుదు
నామదిఁప్రేమాయతి-వేమాఱునుగామించఁగ|| ||౨||

11. రాగం-యదుకులకాంభోజి. తాళం-ఆది.

ముక్తా——చేకొనవే-నాథ-నాకా-నందము గలిగె ||ప||
ప్రాకట కరుణా-లోకముగలుగ ||అ||
అరుదుగనిన్నే-నిరతముఁ దలఁచితి
కరుణముక్తావళీ-కాంతనునన్ను. ||౧||

12. రాగం-జంఝూటి. తాళం-ఆది.

సోమ——మత్ప్రసాదనింత సంతసంబుమీఱె-నెకోకిలవాణీ || (పల్ల)
ఘనతాపముదీ-ఱెనుగా-వనజా-తముఖీ|| (అను) ||౧||

ముక్తా—ముదమాయె జాలనింక లేదునాకును-ఖేదము నాథా ॥ (పల్లవి)
మదికింపుగ నీ-యదనన్-ననుంగాంచుటచే. ॥౨॥

సోమ—అలివేణియీా-వెలలేనిసాం-పులజిల్కు-నీ-బలుసంగతిన్
నే నేకదున్-ధన్యాత్ముండన్-నానోములే-జానారెగా. ॥3॥

ముక్తా—మనసేర్చితి-న్మను జేశనీ-ఘనసంగతి-న్నను మెచ్చంగా
నింతెటికిన్-బ్రాణేశనా-సంతోషమే-నిండారెగా. ॥౪॥

13. రాగం-కాంభోధి. తాళం-ఆది.

చారు—ఏమదిచిత్రమో-యేమియు తెలియదు
నామది కెందుకో-నమ్మిక గలుగదు. ॥౧॥

వారకయీాయతి-కారాగృహంబున
కీరీతివచ్చిన-కారణమేమియో. ॥౨॥

14. రాగం-బ్యాగు. తాళం-రూపకం.

చారు—వగనించుచుబో-వగనే-టికి
తగునే-ననుంబాయంగనో తనయా॥ (పల్ల)

ఘగభాగ్యమునుమించినయో సుతా
నినుంజూడక నే-మనంగాగలనే. ॥౧॥

15. రాగం-ధన్యాసి. తాళం-రూపకం.

నాగ—క్రూరమైకడుఘోరమాయె నే-నాదారిజూడంగ
నారినిన్గన్నారంజూడంగ-నేరనైతి నే-సారసాక్షిరో.
ఎందుకన్నుల విందుగానిను గందునందముగా
ఓసుందరీకడుమంద భాగ్యుండముందు నేనిక నెందుబోదును॥౧॥

16. రాగం-బెహగ్. తాళం-రూపకం.

ముక్తా—సుందరుగనులార నే-జూడనైతి
నేంజూడనైతిము-ద్దాడనైతి॥ (పల్ల)

అంతయు క్షణమున-నంతగతిఁబొందెను
ఇంతటిసంతాపము-స్వాంతమునకయ్యె. ॥౧॥

17. రాగం-శంకరాభరణం. తాళం-ఆది.

నాగ—సుందరినివిడిచిచననా-తరమ-భరమా
నారి-గోరి-మేరమీరి-చేరికేరి-క్రూరుఁడౌ
మారుశరంబులఁబూరికి-సారెకుబడలితినిఁక. ॥౧॥

18. రాగం-సావేరి. తాళం-రూపకం.

సోమ—మనగలనే-అహో-ఓ
వనితామణినిన్ను-జూడక॥ (పల్ల)
వనరాశిని విధిదూరుచు-నను నెంచుచు నేమైతివో
ఘనవేణీ-సుమపాణీ-కలవాణీ-సునితంబనిరమణీమణి. ॥౧॥

19. రాగం-శంకరాభరణం. తాళం-రూపకం.

చతుర—సారమైగంభీరమా యెగా-నీదారిఁజూడఁగ
భూరిరాజ్యము-తోరహించిన-నారీమణిని-గోరవైతివి. ॥౧॥
ధారుణీశకుమార నీసము-చారవంశమును-ఈదారిసారెకు-
దారహించదె-కోరిమెచ్చితి-ధీరచరిత. ॥౧॥

20. రాగం-కానడ. తాళం-ఆది.

నీల—రాకేందు వదనా-రమణీ-తగునే
నాకీ-వరుస-నళిన-నయనా॥ (పల్ల)
ఈ-లాగునన్నుఁగోరనీకు బాగుగాదబలా
రాగం బొకటే-రసమా-యశమా.

21. రాగం-ఆనందభైరవి. తాళం-ఆది.

కళా—వర్ధదినాధిపాంచిత-భావా-నా
మనోజదయుగనలేవా॥ (పల్ల)

కాంతా-ఏటికినింత-తీరనివంత-మడగదునాకీబలు
వంత-యెంతయుజింతించితి-సంతాపము-వింతాయెను॥

22. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది.

నీల——మానినీమణీ-మానవేలయింత-కానక పలికెదు
పూనియీవిచారమేల-బాగులగ - సుఖమును - గలుగదు-
తగదిక॥ (పల్ల)

కళా——ప్రాణనాయకా-దీనరీతిగలుగ-నేనిక బ్రదుకను
మానవేశనిన్నుగాక-మనసునవెపుడును గనఁగదయితరుల.

నీల——బాలా-తగదీ-పగిది-కడు
జాలవైతిచాఁదుఃఖ-లీలలబడియెదు. ॥౧॥

కళా——నాథా-చనవీపలుకుల్-కడు
బాధలేలకల్గుకార్య-సాధకమగుగద. ॥౧॥

23 రాగం. తాళం.

కళా——నా-ప్రాణనాథాయీవే
నాకా-లింగనంబు॥ (పల్ల)
పాలింతువేని నాయాశ
లాలించినన్ను ప్రాణేశ
లోకానీ-కౌగలియీవే.

24. రాగం-బ్యాగు. తాళం-ఆది.

నీలా——భళీకళావతి-భళీరెనీవునాప్రాణపద మోయలివేణీ॥ (పల్ల)
సతీమణి నాకును-సద్ధితంబుచేకూర్చితి
నుతింపఁగారాదె నీదుచరిత-యో
పతివ్రతామణి-రావే-యీవే-లేవే-కౌగిలి. ॥౧॥

25. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది.

జగ—నేఁడేకలుగదె-యీడులేనిసుఖము॥ (పల్ల)
వాడవాడచుట్టి-చుట్టివచ్చివేసరితి.
జూడఁగాబోలునీ-చేడెయెముక్తావళీ॥ (అను)
కడకీచోటను-బాడగానఁగనయ్యో
బడలితిని నింకనా-భాగ్యమెట్లున్నదో.

26. రాగం-పీలు. తాళం-ఆట.

నీల—సన్నుతించెద-వైద్యచంద్రమా-విన్నపంబుచేకొని
యున్నదేయేమైననాశ-యున్నమాటచెప్పవే॥ (పల్ల)
అర్భకుండనంచు-చూడకు మాతురంబు చూడకు
దుర్భరంబై తోచెనాకా-విర్భవించెశోకము. ॥౧॥

27. రాగం-కానడ. తాళం-ఆట.

బోయ—మోసమాయె-నాయాసమాయె
వాసిఁజెందిన-పరువంబుపోయె॥ (పల్ల)
దానిమాటలనమ్మి-లేనియాసలజెంది
యానందము భాగ్య-మటుగోలుపోతి. ॥౧॥

28. రాగం-అఠాణ. తాళం-రూపకం.

బోయ—పడిపొమ్మి నీవుపాపీ-యిట్లనె
జడుఁడైన-నీకునైకదా-యడలించెనన్ను ముక్తావళి॥ (పల్ల)
ఇఁక మోదమాయెనాకు - సకలంబు సాధకంబుగా బ్రకటించు
వాడవెంట నే-శుకవాణినన్నుఁజేపట్టదె. ॥౧॥

29. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది.

విలా—నారీ-కోరి-యీరీతిఁజేసితే
రి-వై తే-నాపాలికి మరణమైనరాదాయె॥ (పల్ల)
వైరులకై ననుప-లవదీదుఃఖము
క్రూరకర్మరాలినయ్యో-జేరికోరిపాపైతి. ॥౧॥

30. రాగం-కమాజు. తాళం-ఆది.

విలా—మన-సాతలఁపకు-నారులకూరిమి -మనసాతలపకుకొనసాగనిదడి
వననిధిమునిఁగి-దరిజేరఁగజాలవు॥ (పల్ల)
స్నేహముగలుగదు-నిలుకడవెలయదు
మోహమనఁగసున్న-ముద్దులుమిన్న
ద్రోహఁపుచింతయె-శోచనుమదినిండ
దేహముపడిఁదెగ-దీసెదుబాసలు. ॥౧॥

31. రాగం-నీలాంబరి. తాళం-రూపకం.

నీల—ఏమిపాపకార్యమాయెభామా ॥ (పల్ల)
ప్రేమజూడనేటికింక-కోమలాంగికామినీయిదేమి ॥ (అను)
చింతయేటికింకనన్ను-నంతమొందజేయరాదె
నన్నింతగా-ననంతమై-నవంతపాలు
పరపితి సుందరి నెలకొని. ॥౧॥

32. రాగం-శహాన. తాళం-రూపకం.

కళా—ఈ మాటలెల్లనాథనీ-వేమంచునాడితి
నామీదగోపమూనఁగా-నేమంటివల్లభా॥ (పల్ల)
ప్రాణేశయీమనోవ్యథ-బూనఁగనేటికి
మానవె ఘోరకార్యము-నేనిన్ను వేడెద. ॥౧॥

33. రాగం-భ్యాగ్. రూపకము.

విలా—రాకుమారపోలదిట్లు-వ్యాకులింపఁగా
శోకవారాసి-మునిగివీకమూనఁగా.
ఎన్నినాళ్ళుదుఃఖపడిన-నెంచిచూడుమా
నన్ను తాంగినీకుజిక్క-నున్న దేభువి.

34. రాగం-బిలహరి. రూపకం.

విలా—ఏమికారణమో-నామనంబున-దెలియదుగద-సుదతీ॥ (పల్ల)
భామామణి (ని)-నామంబనియె-సోమసేఖరుఁడనే.

ఈ కుమారునిపోకజూడఁగ నాకువింతగుజోకదోఁచెను
ఏకైవడియొ-యీకాతరము-చీకాకుఁజెందెను. ||౧||

35. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం-రూపకం.

నీల—ఇదిఫలమాయె. దైవమా-మహోపాయం బయోకలిగె.
విరోధంబీ-గతింజేసి-నిరాశయీ-పరిపాటికరాళంబై-నపాటిడి
నించిరాయిడిజేసితే నేడు.

36. రాగం-పీలు. తాళం-ఆట.

విలా—బాలమనసున-సంతోషమాయె.
నీలీలవాసన-నేనెందుజూడ ॥ (పల్ల)
అమమాయిదేవదార్థమొలేకయమృతమొ
తమకించెమదిదీని-దమినింతతినఁగ.

37. రాగంపీలు. తాళం-ఆది.

నీల—ఇటు-కరాళగతిబోయెదవే-యూ-ధరేశనాథ ॥ (పల్ల)
మానసీకై-నేనిలఁబ్రదికితి
ప్రాణేశనన్ను బాసెదవే-యభిమానముమాని. ||౧||

38. రాగం-మోహన. తాళం-ఆది.

జగ—కనలేవేకామినీ-కాంచితి సాహసకార్యములెల్ల॥ (పల్ల)
ఈవిధమంతయు-నేవెలిఁబెట్టిన
నీవగయేమగునోవనితా. ||౧||

39. రాగం-పీలు. తాళం-ఆది.

ముక్తా—వెడలెదనేమీ-వెంటనే-యిదె॥ (పల్ల)
కడుకొని నేలపై-పడియెనునావిభుఁ
డు డుగకయీతని-గడసారిబోడగని. ||౧||

40. రాగం-కేదార. తాళం-రూపకం.

సోమ—నను-రమ్మనవే-వర-సమ్మోదముచేకొమ్మని
నెమ్మన్నారి దయఁగనవే-
ఘనసమ్మదమ్ము నెమ్మనమ్ము-గ్రమ్మఁగా (పల్ల)

మానినీ-నావగ-మానిచి-నీదయ (వేగ)
బూనినసంతోషముగాఁ బ్రాణములనుమానెద. ||౧||

41. రాగం-బ్యాగు. తాళ-౦ఆది.

చతుర—అమ్మరోనా-కిమ్మాట-నెమ్మిఁజెప్పలేవైతి.
ఇమ్మేన బ్రాణంబుల-నేనెమ్మాడ్కి- ధరియించెద
నోకొమ్మ నేడు. (పల్ల)
ముందొక్క- నాడైననే-బలు-చందమువివరించితే మందొల్ల
నన్నీమాటనేనరసితి - మందభాగ్యుఁడనే- నెందుబోదుసుం
దరాంగి. ||౧||

42. రాగం-పీలు. తాళం-రూపకం.

సోమ—కలదే-మఱివే-ఱిలఁగా-రణము
తొలిజన్మము నందలిపాపముగా-హా-హా. (పల్ల)
అదిరా-గదిరే౯-దుదకీ-గతిగా
నిద్రప్రాప్తిగదా-గదలం-బొడిచె౯-హా-హా.

మంగళము.

ఇంగ్లీషు నోటు.

అందంబౌ-శుభనిచయం
బిందీవర-నయనుఁడుతా
వందారుల్-మోదముగన
వరదయచే నొసగ౯ ||
డెందంబుల్-ధృఢమగుబల్
చందంబు౯-బదిలముగా
జెందించి-శ్రీనాథు౯
వందించి-సేవించి
బృందారక-నుతునకునత
మందారున-కఘహరునకు
నెందు౯-గజవరదునకు౯
హితగీతి-మంగళమనరె || ||అంద||

ముక్తావళినాటకము సంపూర్ణము.